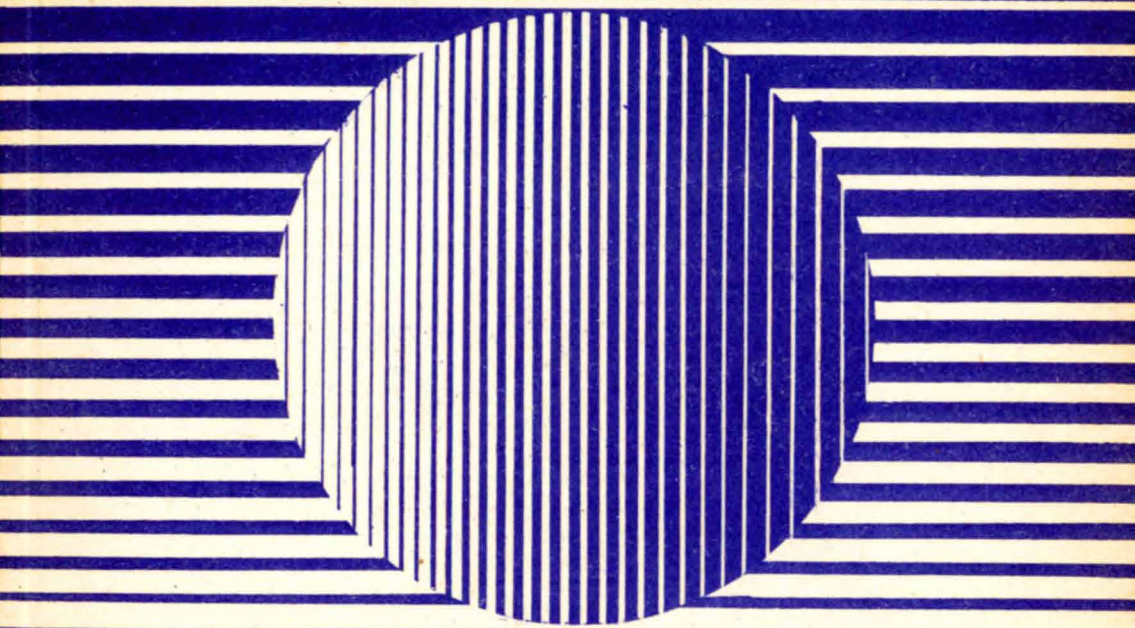

POLSKA AKADEMIA NAUK

OŚRODEK DOKUMENTACJI I INFORMACJI NAUKOWEJ

ZAGADNIENIA INFORMACJI NAUKOWEJ

1972

WARSZAWA

NR 2 (21)

POLSKA AKADEMIA NAUK
OŚRODEK DOKUMENTACJI I INFORMACJI NAUKOWEJ

ZAGADNIENIA
INFORMACJI
NAUKOWEJ

P.114/2

**KOMITET REDAKCYJNY: Janusz Albin, Jan Fajęcki, Alina Golińska,
Kazimierz Leski (redaktor naczelny), Zdzisław Pawlak, Jerzy Pełc,
Maria Szomańska (sekretarz redakcji), Olgierd Wojtasiewicz,
Krystyna Wyczańska**

Do 1971 roku czasopismo ukazywało się pod tytułem
„BIULETYN ODIIN PAN”

**Adres Redakcji: Ośrodek Dokumentacji i Informacji Naukowej PAN
Warszawa, ul. Nowy Świat 72 (Pałac Staszica)**

WDN Zam. 1059/o/72 Nakład 550+25 egz.

T R E Ś Ć

1. B.Ługowski: System informacji naukowej w Polsce	7
2. A.Merta: Nowy program kształcenia pracowników i użytkowników informacji naukowej w Czechosłowacji	25
3. K.Wyczańska: Z problematyki warsztatu pracy nad źródłem historycznym	39
4. T.Ostrowska: Wartość informacyjna czasopism medycznych w świetle wypowiedzi użytkowników	59
5. B.Krygier: Działalność dokumentacyjno-informacyjna w bibliotekach głównych politechnik i Akademii Górno-Hutniczej	83

Re c e n z j e i o m ó w i e n i a

1. Rocznik nauki i techniki informacji (Annual Review of Information Science and Technology Vol. 4 - oprac. E.Stolarska)	107
2. Metody wyszukiwania informacji (Vickery B.C.: Techniques of information retrieval - oprac.E.Stolarska)	110
3. Aktualne problemy informacji w dziedzinie prawa w ZSRR (Moskwin S.S.: Informacionno poiskowaja sistema normativnych aktov, Afanasjev E.V., Jekaterinoslavskij Ju.Ju: Organizacija naučno-techničeskoj informacii v otrasli - oprac. J.Pruszyński)	114
4. Znaczenie informacji w administracji państwowej (Tichomirov Ju.A.: Informacija w gosudarstennom upravlienii - oprac. J.Pruszyński)	117
5. Próby zastosowania elektronicznej techniki obliczeniowej dla potrzeb nauk prawnych w Ludowej Republice Bułgarii (Kantardżijev A., Eskenazy A.: Vaveždane na informacionnotarsesta sistema w pravote u nas - oprac. J.Pruszyński)	118

6. Placówki informacyjne w Niemieckiej Republice Federalnej i Berlinie Zachodnim (oprac. B. Ługowski, J. Śach)	122
7. Ważniejsze przepisy prawne dotyczące dokumentacji i informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej (B. Matusiak)	135

K r o n i k a

1. Działalność Pracowni Organizacji Informacji Naukowej ODiIN PAN w Krakowie w latach 1967-1972	144
2. V Międzynarodowa Narada Ekspertów Krajów Socjalistycznych w dziedzinie naukowej informacji medycznej	155
3. "Praca medycznego ośrodka informacji naukowej"	158

C O N T E N T S

1. B. Ługowski : Scientific Information System in Poland	7
2. A.Merta: A New Program of the Education of Workers and Users of Scientific Information in Czechoslovakia	25
3. K.Wyochańska: Some Problems of Scientific Work on a Historical Source	39
4. T.Ostrowska: Information Value of Medical Periodicals in the Light of Users' Opinions	59
5. B.Krygier: Documentation and Information Work in the Central Libraries of the Technical Universities and the Academy of Mining and Metallurgy	83

R e v i e w s a n d S u r v e y s

1. Annual Review of Information Science and Technology (E. Stolarska)	107
2. Vickery B.C. : Techniques of Information Retrieval (E.Stolarska)	110

3. Present Problems of Information in Legal Sciences in U.S.S.R. (J.Pruszyński)	114
4. Tichomirov Ju.A.: The Importance of Information in State Administration (J.Pruszyński)	117
5. Kantardžijev A., Eškenazy A.: Attempts to Apply Computer Techniques to Meet the Needs in Legal Sciences Made in People's Republic of Bulgaria (J. Pruszyński)	118
6. Information agencies in German Federal Republic and West-Berlin (B.Lugowski, J.Šach)	122
7. Some Legislative Acts on Documentation and Scientific, Technical and Economical Information (B. Matusiak)	135
Ch r o n i c l e	144

СО Д Е Р Ж А Н И Е

1. Б.Луговски: Система научной информации в Польше ...	7
2. А.Мерта: Новая программа подготовки работников и потребителей научной информации в Чехословакии	25
3. К.Вычаньска: Проблемы связанные с работой над историческими источниками	39
4. Т.Островска: Информационная ценность медицинских журналов в свете высказываний потребителей	59
5. Б.Крыгер: Документационная и информационная деятельность в центральных библиотеках политехнических институтов и Академии горного дела	83

Р е ц е н з и и и о б з о р ы

1. Ежегодник науки и техники информации (Е.Столярска)	107
2. Виверы Б.Ц.: Методы поиска информации (Е.Столярска)	110

3. Современные проблемы информации в области права в СССР (Я.Прушиньски)	II4
4. Тихомиров Ю.А.: Информация в государственном управлении (Я.Прушиньски)	II7
5. Контарджиев А., Эшкенази А.: Попытки применения электронной вычислительной техники для нужд юридических наук в Народной Республике Болгарии (Я.Прушиньски)	II8
6. Информационные центры в Федеративной Республике Германии и в Западном Берлине (Б.Луговски, Я.Шах)	I22
7. Основные правовые нормы в области документации и в области научной, технической и экономической информации (Б.Матусяк)	I35
Х р о н и к а	I44

BRONISŁAW LUGOWSKI
ODLIEN PAN

SYSTEM INFORMACJI NAUKOWEJ W POLSCE

Rola systemu informacji naukowej Polskiej Akademii Nauk i szkół wyższych w ogólnokrajowym systemie informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej. Struktura systemu informacji naukowej. Przewidywany rozwój informacji naukowej realizowany w 3 etapach - do 1980 r. Zróżnicowane potrzeby użytkowników informacji naukowej. Rozwój informacji naukowej jako dziedziny wiedzy i związana z tym konieczność stworzenia podstaw teoretycznych informacji naukowej.

Założenia i ramy organizacyjne krajowego systemu informacji zostały określone Uchwałą Rady Ministrów nr 35 z dnia 12 lutego 1971 r. w sprawie rozwoju informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej oraz Uchwałą nr 36 w sprawie zmiany zakresu działania i nazwy oraz podziału Centralnego Instytutu Informacji naukowej, Technicznej i Ekonomicznej.

Uchwałą nr 35 Rady Ministrów zostało utworzone Centrum Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej, które jest organem odpowiedzialnym za programowanie, planowanie, koordynację oraz kontrolę rozwoju i działalności ogólnokrajowego systemu informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej.

Zasadniczym celem informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej jest związanie działalności badawczej i rozwojowej z potrzebami kraju; ma ona pobudzać organizacje gospodarcze do inicjowania i wchłaniania innowacji technicznych i ekonomicznych.

Informacja jest istotnym elementem składającym się na system wdrożeń, stanowiąc jego ogniwo pośrednie między wynikami badań a produkcją przemysłową, rolniczą itp. Rolę tę spełnić ma

informacja o własnych (krajowych) wynikach badań naukowych, pracach prowadzonych i zakończonych, pracach konstrukcyjnych, projektowych oraz informacja o osiągnięciach zagranicznych placówek naukowych, licencjach, patentach, dokumentacji technicznej, wynalazkach, usprawnieniach itp. Założeniem tej działalności jest dotarcie do wszelkich dziedzin życia społecznego - nauki, gospodarki, kształcenia, kultury, wychowania.

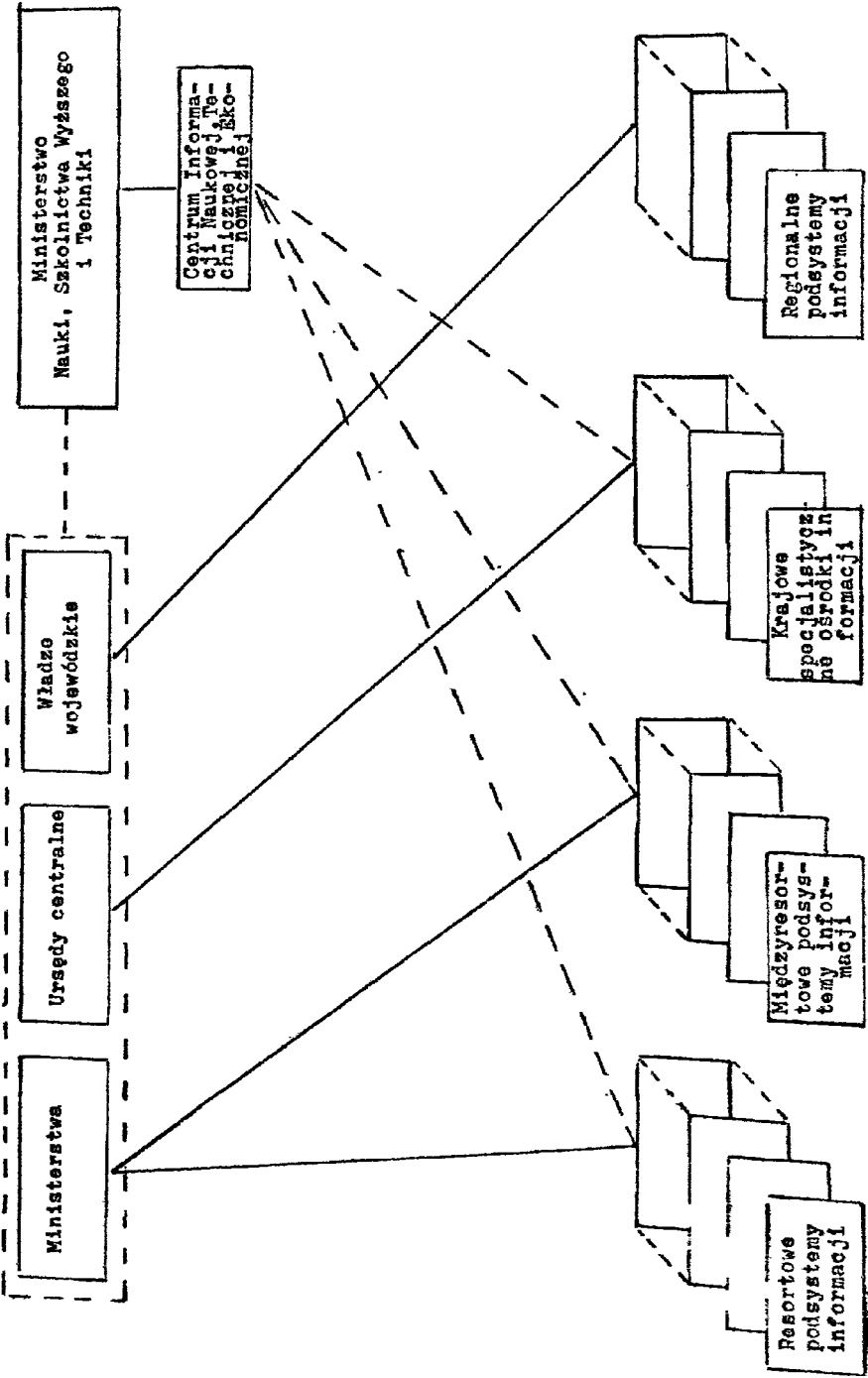
W ramach realizacji swoich zadań Centrum INTB opracowało projekt założeń Programu udoskonalenia i unowocześnienia ogólnokrajowego systemu inte, a przede wszystkim usunięcie niedomagań występujących w dotychczasowej działalności informacyjnej, usprawnienie programowania, planowania i koordynacji działalności informacyjnej na wszystkich szczeblach gospodarki narodowej oraz ustalenie i zapewnienie środków działania, warunkujących prawidłowe funkcjonowanie systemu i optymalny rozwój działalności informacyjnej.

Realizacja wytkniętego celu - jak czytamy w projekcie Programu - będzie osiągnięta przez kształtowanie ogólnokrajowego, zintegrowanego systemu informacji przystosowanego do współpracy i przepływu informacji w ramach międzynarodowych systemów informacyjnych (szczególnie w ramach RWPG) oraz przygotowanie go do stopniowego przechodzenia na automatyzację procesów informacyjnych.

Ogólnokrajowy system informacji obejmować będzie całokształt działalności naukowej, technicznej i społeczno-gospodarczej poprzez systemy resortowe oraz systemy krajowe, w których działalność informacyjna będzie miała charakter międzyresortowy i międzyresortowy, np. informacja patentowa, normalizacyjna itp. Budowa ogólnokrajowego systemu postępować będzie w sposób harmonijny, stosownie do intensywności potrzeb gospodarki, stopnia przygotowania poszczególnych systemów do wprowadzenia nowoczesnych środków technicznych.

Jak słusznie stwierdzono w projekcie Programu rozwoju informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej "system ten docelowo stanowić będzie kompleks współpracujących ze sobą systemów informacyjnych, obsługujących poszczególne gałęzie lub branże gospodarki narodowej (systemy resortowe), bądź odrębne dziedziny działalności naukowej, społecznej i administracyjnej (systemy

SCHEMAT STRUKTURY ORGANIZACYJNEJ KRAJOWEGO SYSTEMU
INFORMACJI NAUKOWEJ, TECHNICZNEJ I EKONOMICZNEJ

krajowe). Każdy z systemów krajowych i resortowych jest podsystemem w stosunku do systemu ogólnokrajowego".

Szczególne istotną rolę w ogólnokrajowym planie rozwoju informacji ma do spełnienia system informacji naukowej Polskiej Akademii Nauk i szkół wyższych, mający za zadanie zabezpieczenie informacji o nauce i dla nauki.

Perspektywy rozwoju nauki w Polsce z coraz większą ostrością stawiają problem doprowadzenia stanu informacji naukowej do poziomu umożliwiającego sprawne wykonywanie stojących przed nią coraz większych i poważniejszych zadań, niezbędnych dla realizacji polityki intensywnego, selektywnego rozwoju badań naukowych, jak i zabezpieczenia optymalnych warunków przepływu informacji pomiędzy nauką a gospodarką narodową.

Jedną z istotnych cech charakterystycznych rozwoju badań naukowych w świecie jest od pewnego czasu niezmiernie intensywny rozwój informacji naukowej. Wynika to m.in. z faktu, że gromadzenie informacji jest etapem pracy badawczej, który z każdym rokiem pochłania coraz więcej pracy i czasu - dlatego też powszechne jest przekonanie, że najefektywniejszym środkiem dalszej intensyfikacji nowoczesnych badań naukowych jest odpowiednie zabezpieczenie techniczne tego etapu, tak aby pracownik badawczy otrzymywał informację szybką, aktualną i dostosowaną do jego potrzeb.

Rzeczony rozwój informacji naukowej jest obecnie bardzo szybki, szczególnie zaś intensywnie przebiegał on w latach ostatnich. Proces ten jest jednak jeszcze nie ukończony, należy przewidywać dalszy jego dynamiczny rozwój. Informacja naukowa służy nauce, zarządzaniu, technice, gospodarce (przemysł, rolnictwo, transport, handel), edukacji, wychowaniu i popularyzacji wiedzy oraz kulturze.

Zgodnie z harmonogramem prac Polskiej Akademii Nauk nad materiałami VI Zjazdu Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, Ośrodek Dokumentacji i Informacji Naukowej PAN przygotował szereg opracowań zawierających krytyczną ocenę istniejącego stanu informacji naukowej oraz propozycje programu rozwoju informacji naukowej w placówkach Polskiej Akademii Nauk i Ministerstwa Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki.

Opracowane materiały zostały przedstawione władzom Polskiej Akademii Nauk i kierownictwu Ministerstwa Nauki, Szkolnictwa Wyż-

szego i Techniki oraz rozesłane do 170 zainteresowanych instytucji oraz placówek naukowych PAN i szkół wyższych w celu ich przekonsultowania. W opracowaniach założono, że sieć informacji naukowej w placówkach PAN i szkół wyższych stanowić musi część ogólnokrajowego systemu informacji, aczkolwiek rządzi się specyficznymi prawami, co wynika ze zróżnicowanych potrzeb odbiorców informacji. Kolektyw pracowników i współpracowników Ośrodka opracowując materiały, starał się wykorzystać dokumenty programowe instancji politycznych oraz odpowiednie akty prawne i wytyczne władz państwowych. Cenne były także projekty i programy rozwoju informacji naukowej w krajach socjalistycznych, a w szczególności w ZSRR, Czechosłowacji i NRD, raporty dotyczące koncepcji rozwoju informacji w rozwiniętych krajach kapitalistycznych oraz założenia Światowego Systemu Informacji Naukowej (UNISIST).

Przy opracowywaniu materiałów zdawaliśmy sobie sprawę, że istnieje możliwość przedstawienia propozycji rozwoju systemu informacji naukowej w kilku wersjach. Centralistyczny wariant systemu jest - naszym zdaniem - niemożliwy do przyjęcia ze względu na brak niezbędnych dla jego realizacji nakładów inwestycyjnych, środków finansowych i odpowiednich kadr. System całkowitej decentralizacji nie może zabezpieczyć realizacji naszych potrzeb i właściwej współpracy z czołowymi ośrodkami zagranicznymi. Dlatego wybrano wariant pośredni - tworzenie silnych informacyjnych ośrodków wiodących w bibliotekach szkół wyższych, placówkach naukowych PAN i ośrodkach regionalnych oraz utworzenie możliwie silnej placówki centralnej prowadzącej działalność stymulującą, informację interdyscyplinarną, szkolenie pracowników sieci oraz zabezpieczającej dopływ informacji z czołowych placówek informacyjnych, współpracę z siecią ogólnokrajową i potrzebami gospodarki narodowej oraz prowadzącej w ramach prac własnych we współpracy z odpowiednimi placówkami niezbędne prace naukowe z dziedziny informacji.

Istotę wybranego wariantu można scharakteryzować następująco:

1. Merytoryczna działalność informacyjna powinna być w sposób zdecentralizowany prowadzona przez ośrodki (jednostki) informacyjne w poszczególnych placówkach, z których jedna - wybrana w oparciu o jej praktyczne możliwości - spełniać powinna funkcje

placówki wiodącej w informacji w konkretnej dyscyplinie lub grupie dyscyplin.

2. Baza techniczna dla potrzeb informacji powinna być w zasadzie scentralizowana, a centralna jednostka (baza reprograficzna) i ośrodki rejonowe powinny być w maksymalnym stopniu wyposażone w nowoczesną, szybko działającą aparaturę reprograficzną dla gromadzenia i wyszukiwania informacji oraz jej przesyłania.

System powinien być zdolny do zaspokojenia wszystkich społecznie uzasadnionych potrzeb informacyjnych, a zwłaszcza do zapewnienia wszystkim użytkownikom w kraju, bez względu na ich związki instytucjonalne:

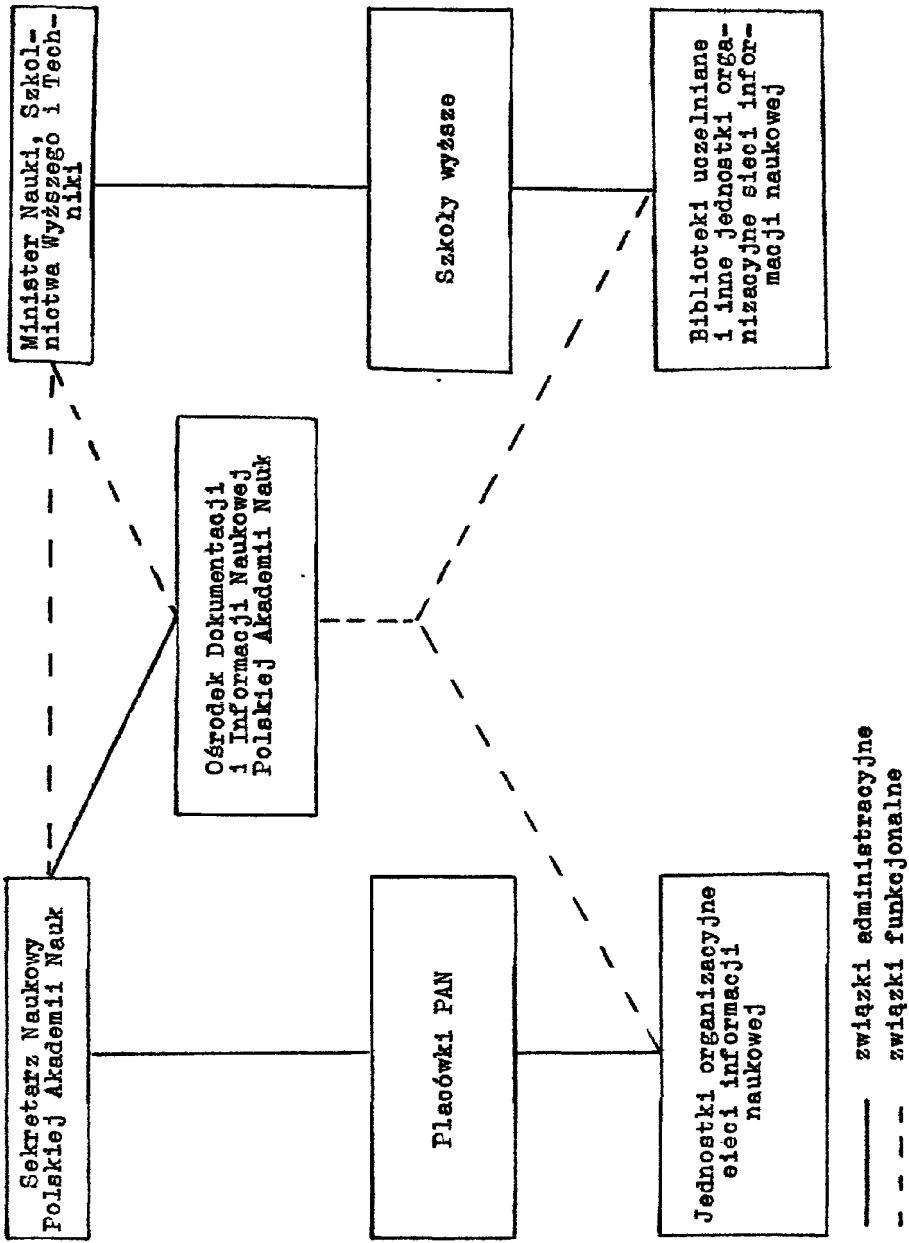
- informacji adresowanej, selektywnej i wyczerpującej pod względem treści;
- szybkiego i swobodnego dostępu do wszystkich jawnych źródeł informacji (w kraju i za granicą).

W tym celu konieczne jest zapewnienie:

- rozsądnej kompletności i systematycznego uzupełniania i aktualizacji krajowych źródeł informacji;
- racjonalnego i intensywnego wykorzystywania posiadanych przez system (ogniwa systemu) źródeł informacji pierwotnej i pochodnej, jak również współpracy z odpowiednimi zagranicznymi i międzynarodowymi systemami informacji naukowej.

System informacji naukowej tworzą łącznie ośrodki dokumentacji i informacji naukowej oraz biblioteki i archiwa. Informacja ta obejmuje zarówno problem nauki, jak i nauczania. System ten powinien spełniać zadowalająco wszystkie funkcje, którymi może zaspokoić różnorodne pod względem treści, doboru materiału i formy potrzeby różnych środowisk oraz użytkowników indywidualnych w kraju. Różnorodność celów stawianych w związku z tym systemowi informacji naukowej utrudnia w dużym stopniu ujednoczenie elementów i zasad ich funkcjonowania; stopień i kierunki tego ujednoczenia zależą od specyfiki pracy ośrodków informacji i od potrzeb odbiorców. Jednolitość systemu powinna w znacznym stopniu dotyczyć elementów formalnych informacji, jej gromadzenia i przepływu, w mniejszym stopniu może się odnosić do struktur treściowych przetwarzanej informacji, w jeszcze mniejszym natomiast stopniu - do produktu końcowego, który musi uwzględniać

SCHEMAT STRUKTURY ORGANIZACYJNEJ SYSTEMU INFORMACJI NAUKOWEJ

realne i specyficzne potrzeby odbiorcy. Okoliczności te usprawiedliwiają różnice, jakie istnieją i istnieć będą między podsystemami systemu informacji naukowej.

Projektowaną strukturę systemu informacji naukowej obrazują schematy nr 2 i 3.

Opracowując założenia systemu wychodziliśmy z zadań nakreślonych Uchwałą nr 35 Rady Ministrów z dnia 12 lutego 1971 r. oraz porozumienia zawartego między Ministrem Oświaty i Szkolnictwa Wyższego a Sekretarzem Naukowym Polskiej Akademii Nauk z dnia 25 lutego 1967 r. w sprawie współpracy w zakresie informacji naukowej.

Proponowana struktura organizacyjna sieci informacyjnej w PAN przewiduje, że:

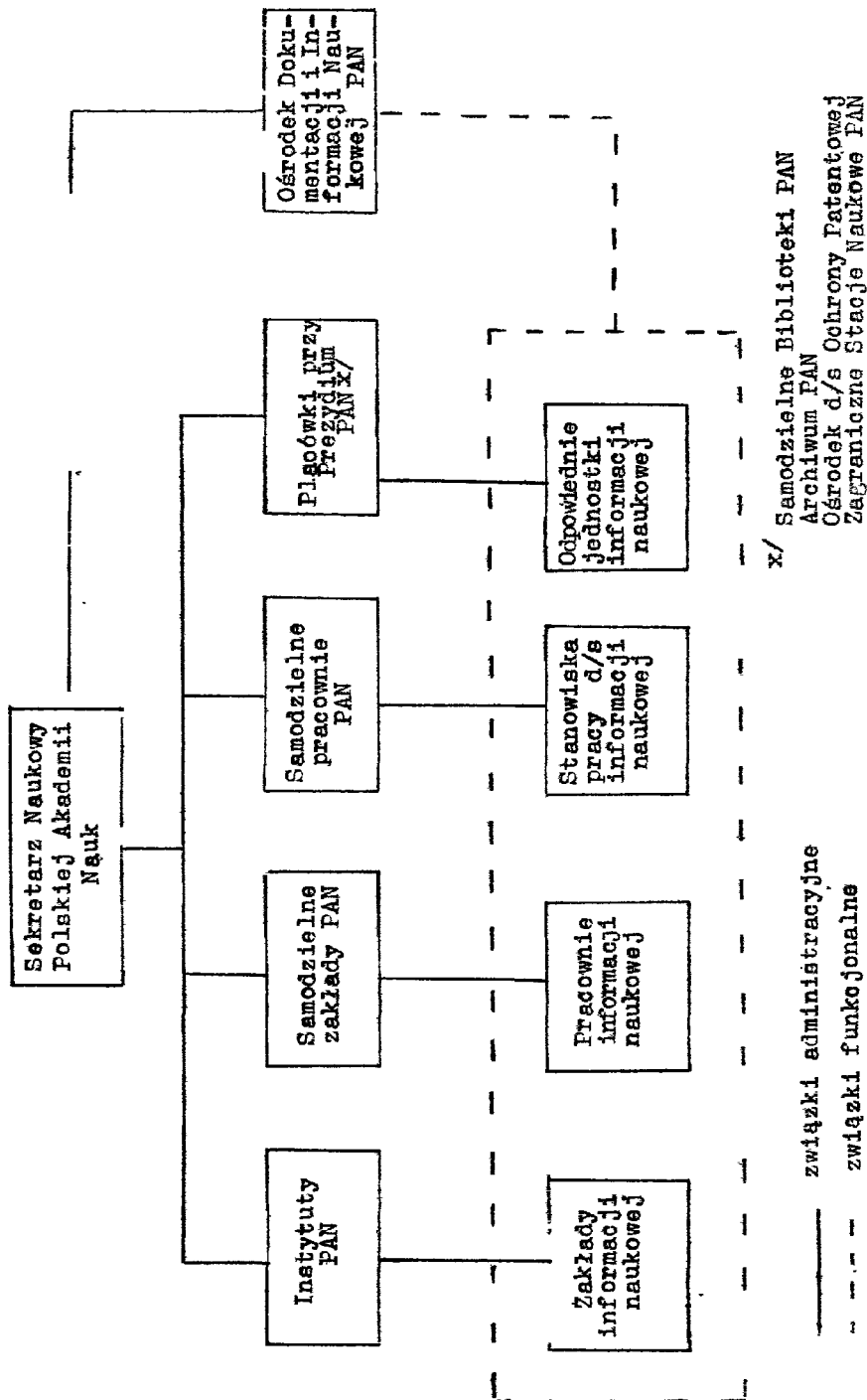
1. W skład sieci informacji naukowej w placówkach Polskiej Akademii Nauk wchodzi:

- a. Ośrodek Dokumentacji i Informacji Naukowej PAN, koordynujący działalność informacyjną placówek Akademii oraz placówek podległych resortowi Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki,
- b. zakłady informacji naukowej w instytutach i placówkach równorzędnych w Akademii oraz w samodzielnych bibliotekach PAN,
- c. pracownie informacji naukowej w zakładach i placówkach równorzędnych PAN,
- d. stanowiska pracy do spraw informacji naukowej w innych jednostkach organizacyjnych PAN.

2. Jednostki organizacyjne sieci informacji naukowej w Polskiej Akademii Nauk współpracują ściśle z jednostkami organizacyjnymi informacji naukowej w placówkach szkół wyższych podległych Ministrowi Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki.

Dla zaspokojenia różnorodnych i zmieniających się stale potrzeb, działalność informacyjna powinna być możliwie jak najbardziej elastyczna, przy tym nie może to wpływać na obniżenie efektywności i jakości informacji. Istnieć więc powinna sprawna i elastyczna organizacja działalności, polegająca m.in. na wytypowaniu dla każdej dziedziny jednej lub kilku placówek informacyjnych wiodących, gromadzących i opracowujących informację z danego zakresu dla wszystkich ogniw gospodarki narodowej.

SCHEMAT STRUKTURY ORGANIZACYJNEJ SIECI INFORMACJI NAUKOWEJ
W POLSKIEJ AKADEMII NAUK

Podział zakresów działalności informacyjnej następować powinien na podstawie zadań dla poszczególnych typów i jednostek organizacyjnych. Powinna być ściśle przestrzegana zasada, że każdy jest odpowiedzialny za wyznaczone mu zadanie, a więc sposób organizacji tego zadania należy całkowicie do jego kompetencji.

Jednym z pilnych zadań byłoby usprawnienie - na podstawie badań środowisk i ich tendencji rozwojowych - pracowni rejonowych dla obsługi technicznej tych środowisk, ustalenie planu rozwojowego zwiększenia liczby takich pracowni, a więc zmniejszenia obszaru środowiska obsługiwanego przez każdą pracownię.

Jednocześnie wydaje się pilne:

- usprawnienie istniejących procesów informacyjnych, nawet bez wprowadzenia komputeryzacji, co jest związane z poważnymi nakładami inwestycyjnymi, i powinno - z konieczności - być rozłożone na dłuższy okres;
- ustalenie takich zasad funkcjonowania systemów informacyjnych, które ułatwią wprowadzenie komputeryzacji i zapewnią właściwe, efektywne wykorzystanie rozwiązań technicznych;
- właściwe eksploataowanie podstawowego zasobu informacji, niezbędnego w każdym systemie planistycznym i decyzyjnym, z możliwością elastycznego dostosowania go do aktualnych potrzeb informacyjnych, wynikających z przyjętych na przyszłość rozwiązań modelowych;
- stworzenie warunków zatrudnienia dostatecznej liczby wysoko kwalifikowanych kadr pracowników informacji w placówkach naukowych i bibliotekach. Jednym z warunków realizacji tego postulatu jest zagwarantowanie odpowiednich uposażeń, statusu i warunków pracy oraz zapewnienie właściwych warunków kształcenia i doskonalenia;
- zapewnienie wybranym ośrodkom informacji i bibliotekom naukowym oraz Archiwum PAN możliwości podjęcia inwestycji budowlanych wobec katastrofalnego przeładowania pracowni, czytelni i magazynów;
- utworzenie biblioteki składowej, która przechowywałaby zbiory częściowo zdezaktualizowane, odciażając w ten sposób biblioteki naukowe;
- poważne dofinansowanie ośrodków informacji i bibliotek jako

podstawowych komórek przystosowujących informację do potrzeb użytkownika;

- wzmocnienie terenowych placówek informacji i zwiększenie ich liczby;
- unowocześnienie technik i systemów wyszukiwania informacji zgodnie z wymaganiami systemu informacji naukowej i ogólnokrajowego systemu informacji.

Dalszy rozwój informacji naukowej realizować należy w kilku etapach. Jest to uzasadnione poważnymi lukami, jakie istnieją w chwili obecnej oraz realnymi możliwościami wykorzystania środków przeznaczonych na rozwój informacji naukowej.

Etap pierwszy - do końca 1973 r. - poświęcić należy na stworzenie operatywnego planu i programu rozwoju. Program rozwoju obejmuje:

- opracowanie ramowego planu rozwoju w poszczególnych etapach i uzgodnienie go z właściwymi resortami;
- opracowanie lub nowelizację niezbędnych aktów normatywnych, zmierzające do uproszczenia przepisów regulujących zagadnienia informacji naukowej;
- organizację placówek rejonowych, placówek wiodących oraz organizację sieci informacji we wszystkich placówkach PAN i MNSzWiT;
- wprowadzenie małej mechanizacji do wybranych placówek informacyjnych i bibliotek PAN i MNSzWiT;
- organizację zbiorów materiałów pierwotnych, specjalizacji bibliotek, zapewnienie środków finansowych na zakup literatury obcej itp.;
- intensyfikację opracowywania i wdrażania systemu języków informacyjno-wyszukiwawczych.

Etap drugi, zaplanowany do 1975 roku obejmuje:

- stworzenie systemu jednostek organizacyjnych na wszystkich szczeblach;
- wprowadzenie małej mechanizacji we wszystkich placówkach naukowych;
- wdrożenie systemu języków informacyjnych;
- przejście na ETO w wybranych placówkach PAN;
- rozpoczęcie i zaawansowanie komasacji i organizacji zbiorów materiałów pierwotnych;

- upowszechnienie szkolenia kadr dla informacji naukowej oraz szkolenia użytkowników;
- pełne rozwinięcie badań teoretycznych w zakresie informacji naukowej.

Etap trzeci - do 1980 r. - to efektywny, szeroko zakrojony rozwój informacji naukowej w Polsce, jej właściwe operatywne powiązanie z systemem informacji RWPG, organizacji międzynarodowych, UNISIST. Konieczne byłoby na początku tego etapu (lata 1976-1977) pełne przejście na system ETO w dziedzinie informacji naukowej.

Wydaje się, że optymalizacja takiego układu prowadzić powinna do sukcesywnego zwiększania stopnia centralizacji zbiorów podstawowych i "przemysłowego" wykorzystywania tych zbiorów w oparciu o nowoczesną bazę reprograficzną i mikroreprodukcyjną.

Informacja sporządzana dla celów badawczych, dydaktycznych, projektowania i konstruowania, dla technologów, kierowników produkcji, dla decyzji politycznych, gospodarczych itp. pozostaje zawsze w ścisłym związku z działalnością, dla której jest realizowana; jest jednym z elementów tej działalności, musi być więc ściśle dostosowana do jej potrzeb i specyfiki. Cecha ta jest szczególnie istotna w odniesieniu do informacji naukowej, której użytkownicy różnią się pomiędzy sobą zainteresowaniami, aspektami widzenia problemów, celami pracy, indywidualnością i przyzwyczajeniami; na zróżnicowanie ich potrzeb informacyjnych wpływają także warunki, w których pracują. Informacja naukowa powinna uwzględniać wszystkie te aspekty i w maksymalnym stopniu uwzględniać potrzeby swoich użytkowników.

Warsztat przygotowany dla badań przez służby informacji naukowej powinien usprawnić i przyspieszyć właściwy tok postępowania koncepcyjnego i ułatwić pracownikowi naukowemu wyszukiwanie w masie materiału informacji istotnej dla danego tematu oraz treści pozwalającej na wprowadzanie elementów wzbogacających jego wiedzę. Dlatego właściwe zorganizowanie działalności informacyjnej w placówkach naukowych, bibliotekach, ośrodkach informacji, archiwach itp. posiada poważne znaczenie dla prowadzenia prac badawczych.

Problem dostosowania treści, form i metod działalności informacyjnej do potrzeb użytkowników jest w placówkach naukowych

rozwiązywany specyficznie, odmiennie niż w jednostkach gospodarki narodowej. Pracownik naukowy potrzebuje szybkiej informacji sygnałnej o nowościach - w formie bibliografii adnotowanej lub nie, a czasem ograniczającej się do spisu treści danego wydawnictwa. Po wybraniu potrzebnej pozycji, którą pracownik naukowy wykorzystuje do określonego badania - żąda on w jak najszerszym czasie oryginału lub jego kopii. Pracownik naukowy zna najczęściej język oryginału, jego przygotowanie fachowe i pogłębione zainteresowania każą mu zanalizować całość wyводу autora nowości. Zgodnie z takim schematem w placówkach naukowych nacisk powinien być położony na szybkie przekazywanie informacji sygnałnej oraz na środki techniczne, umożliwiające uzyskanie równie szybkiej informacji wtórnej (reprografia) na użytek pracownika naukowego.

Wydawnictwa przeglądowe, abstrakty, wszelkie streszczenia i omówienia przydatne są najczęściej tylko dla wyselekcjonowania materiału, dla opracowywania podręczników, omówień przeglądowych, popularyzacji itp. Jeśli chodzi o prace przeglądowe, pracownik naukowy ma zaufanie do tych, które sporządzane są przez fachowców i specjalistów, umięających określić hierarchię zagadnień i ważności. Pracownik naukowy niechętnie korzysta z informacji przetworzonej w stereotypowych ośrodkach informacji, nie sięga po bibliografie ogólne tylko po wąskotematyczne, czyta piśmiennictwo oryginalne, opierająco się na wybranych tytułach o wypróbowanej wartości. Dlatego pracownicy informacji powinni mieć ścisłe powiązania z warsztatem pracownika naukowego, aby znając jego bieżące prace lub prace jego zespołu dostarczać informację precyzyjną i szybką, dostosowaną do specyficznych, często indywidualnych potrzeb.

Te charakterystyczne nawyki pracownika naukowego, pracującego często indywidualnie, nie były zadowolająco zaspakajane przez służbę informacyjną, co spowodowało niechęć do rozbudowywania działalności informacyjnej. Konsekwencją tego jest fakt, że sieć informacji pozostaje nadal zacofana, nieprzystosowana do spełniania swoich zadań. Stąd w placówkach nacisk kładzie się jedynie na zaopatrzenie bibliotek w niezbędne wydawnictwa zagraniczne (informacja pierwotna), każda placówka dąży przy tym do rozbudowy własnej bazy reprograficznej. Jedną z dróg szybkiego uzys-

kania materiałów i informacji są konferencje i zjazdy naukowe. Szczególnie cenione są wyjazdy na zagraniczne konferencje specjalistyczne, które stwarzają możliwość szybkiego uzyskania cennych informacji i nawiązania dalszych kontaktów, co z kolei umożliwia szybszą wymianę informacji o postępie w danej dyscyplinie.

W Polskiej Akademii Nauk i Ministerstwie Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki nie jest rozwinięta szeroko spotykana za granicą wymiana tzw. preprintów, spotyka się natomiast wymianę odbitek - jest to jednak forma wymiany informacji opóźniona w stosunku do publikacji, która, jak wiadomo, ma bardzo długi cykl produkcyjny.

Pracownicy naukowci wszelkich kategorii - od samodzielnych pracowników naukowobadawczych do pomocniczego personelu naukowego włącznie, a także niezależnie od tego, czy pracują zespołowo, czy indywidualnie - korzystają z działalności informacyjnej bibliotek instytutowych, zakładowych itp. oraz istniejących komórek dokumentacyjnych. Korzystają oni z zawartych w zbiorach bibliotecznych wydawnictw informacyjnych (wydawnictwa abstraktowe, bibliografie, informatory wszelkiego typu) oraz ze zbiorów piśmienniczych - czasopism i książek, bądź mikrofilmów, fotokopii itp. zbiorów specjalnych.

Badania potrzeb użytkowników informacji, przeprowadzone przez ODiIN PAN, wykazały, że w placówkach naukowych szczególnie dotkliwie odczuwa się braki w kompletności zbiorów i niedostateczny dopływ wydawnictw zagranicznych.

Nie spełniony jest przede wszystkim podstawowy warunek informacji - szybkość. Procedura zamówień na książki i czasopisma trwa zbyt długo. Jeszcze gorzej przedstawia się sytuacja z mikrofilmami sprowadzonymi z zagranicy. Zdarzają się często wypadki dezaktualizacji materiałów zamówionych, o które zabiegał pracownik naukowy lub zespół naukowobadawczy.

Charakter placówki naukowobadawczej, a także typ badań prowadzonych przez poszczególne jej pracownikóv determinują większe lub mniejsze zapotrzebowanie na usługi informacyjne. Pracownicy nauki, teoretycy, z reguły potrzebują mniej pomocy niż ich koledzy zaangażowani w prace eksperymentalne i rozwojowe. Dla tych pracowników naukowych dostarczenie wyselekcjonowanego i

opracowanego piśmiennictwa byłoby wielką pomocą; cenne byłoby również szybkie uzyskiwanie informacji, dotyczącej nowych technologii, patentów itp.

Placówki naukowe, prowadzące prace o charakterze konstrukcyjnym i wdrożeniowym, mają większe zapotrzebowanie na informację zorganizowaną, podobnie jak w placówkach resortowych. Występuje tam potrzeba opracowywania biuletynów, informacji o katalogach, patentach; rozwijają się zaczątki prac nad klasyfikacją zmierzającą do opracowania systemów wyszukiwawczych.

Wszystkie jednak placówki kładą nacisk na rozbudowanie bazy reprograficznej, nieodzownej dla przyspieszenia uwielokrotniania materiałów informacyjnych wszelkich typów. Należy stwierdzić, że działalność informacyjna zrealizowana w placówkach posiadających dobrze zorganizowane biblioteki, z funkcjonującą komórką dokumentacji i informacji odpowiednio wyposażoną w sprzęt techniczny byłaby w stanie zaspokoić podstawowe potrzeby pracowników naukowych własnej placówki. Warunkiem powodzenia jest bliska współpraca między pionem informacyjnym a merytorycznym, udział pracowników informacji w życiu naukowym placówki, wysoki poziom kadr oraz zaawansowany stan prac badawczych w dziedzinie informacji naukowej.

Informacja naukowa jako dziedzina wiedzy, podlega ciągle gwałtownemu rozwojowi. Po dość długim początkowym okresie, w którym - pod wpływem ciągłego nacisku chwili bieżącej - praktyka stale wyprzedzała rozwój podstaw teoretycznych, konieczne jest stworzenie dla informacji naukowej prawidłowych podstaw, opartych na odpowiednich badaniach i analizach.

Przedmiotem badań i analiz powinny być:

- system, organizacja i struktura sieci informacyjnej;
- problem zasobów informacyjnych;
- zagadnienie języków informacyjnych;
- problem łączności, zapewniającej przepływ informacji w skali krajowej i międzynarodowej;
- funkcje bibliotek w systemie informacyjnym;
- działalność wydawnicza i dystrybucyjna jako element systemu informacyjnego;
- problem potrzeb systemu informacji i jej odbiorców;
- kadry, szkolenie, doskonalenie;

- baza materialna i finansowanie działalności informacyjnej;
- zapewnienie udziału w procesie informacyjnym pracowników wysoko kwalifikowanych (naukowców, projektantów, konstruktorów, technologów itp.);
- zapewnienie udziału pracowników wysoko kwalifikowanych w pracach nad zagadnieniami informacji;
- zapewnienie sprzętu dla działalności informacyjnej (produkcja i import).

Badania perspektywiczne wymagające rozwinięcia:

a. działalności badawczej w dziedzinie teorii informacji naukowej;

b. działalności badawczej w zakresie naukoznawstwa, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb polityki naukowej;

c. badań w zakresie metodologii i metodyki działalności informacyjnej, a szczególnie badań:

- elementów i kryteriów optymalizacji systemu informacji naukowej;
- systemów wyszukiwawczych i języków informacyjnych;
- terminologicznych;
- nad opracowaniem kategoryzacji pracowników informacji oraz programów szkolenia i doskonalenia tych pracowników i pracowników naukowych - użytkowników informacji;
- nad systemami wyposażenia technicznego sieci informacji naukowej;
- nad mechanizacją i automatyzacją bibliotek naukowych w celu ich pełnego wykorzystania;
- nad zastosowaniem maszyn cyfrowych w informacji naukowej.

Efektywna działalność projektowanego systemu informacji naukowej zależy od sprawnej działalności wszystkich jego ogniw. Przy różnorodności form działalności, zadań i specyfiki musi być zachowana koordynacja zabezpieczająca wzajemne powiązania i umożliwiająca wielopłaszczyznowy przepływ informacji. Ujednoliceniu powinny podlegać elementy warsztatowe, zasady klasyfikacji, opracowywania i przekazu informacji.

Stymulowanie działalności placówek sieci informacyjnej nie powinno jednak naruszać ich struktur treściowych i ingerować w sprawy podlegające kompetencji kierownictwa placówki.

Jednocześnie informacja musi uzyskać właściwą rangę w pracy dydaktycznej wyższych uczelni oraz stać się integralną częścią

procesu badawczego w placówkach naukowych. Szczególną uwagę należy zwrócić na rolę bibliotek naukowych stanowiących w chwili obecnej główne składnice informacji. Warto przypomnieć, że zasoby informacyjne bibliotek szkół wyższych i PAN obejmują łącznie około 80% ogólnie dostępnych w kraju materiałów naukowych.

Przedstawiając niniejsze ogólne uwagi na temat systemu informacji naukowej, pragniemy jednocześnie zaznaczyć, że Ośrodek Dokumentacji i Informacji Naukowej PAN opracowuje szczegółowe, konkretne propozycje dotyczące programu rozwoju informacji naukowej, które w najbliższym czasie zostaną przekazane placówkom Polskiej Akademii Nauk i szkołom wyższym.

SCIENTIFIC INFORMATION SYSTEM IN POLAND

S u m m a r y

The role of the scientific information system of the Polish Academy of Sciences and the schools of higher education within the national system of scientific, technical and economic information has been discussed.

The scientific institutions of the Polish Academy of Sciences and the libraries of the schools of higher education should be - in the proposed structure - the leading information centres while the Documentation and Information Centre should play the role of a central coordinating information institution.

The evolution of scientific information is provided to take place in three stages: stage I - until 1973, stage II - until 1975, stage III - large scale development until 1980.

Besides, differentiated needs of users have also been characterized. In connection with the development of scientific information the necessity of creating theoretical foundations has been stressed.

СИСТЕМА НАУЧНОЙ ИНФОРМАЦИИ В ПОЛЬШЕ

Резюме

В статье обсуждается роль и значение системы научной информации Польской Академии наук и высших учебных заведений, действующей в рамках общегосударственной системы научной, технической и экономической информации.

Предлагаемая структура системы научной информации предусматривает, что головными информационными центрами являются научные учреждения Польской Академии наук и центральные библиотеки высших учебных заведений. Головным же учреждением по координации научной информационной деятельности является Центр документации в научной информации Польской Академии наук.

Предполагаемое развитие научной информации будет осуществляться в 3 этапах: I этап - до 1973 г., II этап - до 1975 г., III этап предусматривающий широкое и эффективное развитие научной информации - до 1980 г.

Кроме того, в статье рассматриваются дифференцированные потребности потребителей научной информации. В связи с развитием научной информации как отрасли знания, возникает необходимость создания теоретических основ научной информации.

AUGUSTIN MERTA

Ústředí Vědeckých, Technických
a Ekonomických Informací

NOWY PROGRAM KSZTAŁCENIA PRACOWNIKÓW I UŻYTKOWNIKÓW INFORMACJI NAUKOWEJ W CZECHOSŁOWACJI

Założenia programu kształcenia pracowników informacji naukowej oparte na współczesnym stanie informacji. Projekt kształcenia dyplomowego pracowników informacji naukowej. Grupy tematyczne z zakresu informatyki stanowiące treść wykładów, seminariów, ćwiczeń, zajęć praktycznych i laboratoryjnych itp. Koncepcja kształcenia użytkowników w zakresie informatyki (system kształcenia szkolnego oraz pozaszkolne formy kształcenia).

Gruntowne przestudiowanie najważniejszych programów kształcenia w zakresie informacji naukowej i bibliotekoznawstwa we wszystkich krajach świata prowadzi do następujących ogólnych konkluzji:

1) pewni pedagodzy wyodrębniają kształcenie i szkolenie bibliotekarzy, łącząc natomiast bibliografów oraz pracowników naukowych i inżynierskich ze specjalnością informacji naukowej;

2) inni znów uważają, że obie te grupy zawodowe mogą mieć wspólny program kształcenia w dziedzinie informacji (w oparciu o podstawowy zestaw przedmiotów) oraz zróżnicowany, specyficzny program studiów odpowiednio przystosowany do ich odmiennych funkcji społecznych (propagowanie nowych idei i estetyczno-kulturalnego wychowania młodzieży i dorosłych).

Czechosłowacji projekt kształcenia prezentuje koncepcję sformułowaną w drugim punkcie.

Innym problemem dyskusyjnym jest kwestia wyrażona w następującym pytaniu: czy istnieje potrzeba specjalnego uniwersyteckiego kształcenia kadr fachowych z zakresu informacji naukowej, czy też byłoby bardziej wskazane kształcenie ich w ramach studiów podyplomowych.

Moim zdaniem obie formy kształcenia są pożądane.

Wprowadzenie innowacji do programu kształcenia w zakresie informacji naukowej, podobnie jak w innych dyscyplinach naukowych, jest procesem długofalowym. Jakkolwiek zreformowany system kształcenia wejdzie w życie już w najbliższej przyszłości, jednakże pierwsi specjaliści, wykształceni na nowych zasadach, przystąpią do pracy zawodowej po trzech lub pięciu latach studiów, a więc u schyłku lat siedemdziesiątych. W rezultacie społeczeństwo skorzysta z ich wiedzy i doświadczenia dopiero w ostatnich dwóch dziesięcioleciach naszego wieku i na początku przyszłego stulecia.

Jest sprawą oczywistą, że proces przemian, przygotowany przez kadry pedagogiczne, stanowi tylko jedną z faz rewolucji naukowo-technicznej, oraz że wskutek szybkiego rozwoju i ekspansji tej rewolucji wymagania wobec personelu naukowego i inżynierskiego - wyspecjalizowanego w dziedzinie informacji naukowej - w zakresie kształcenia i praktyki zawodowej będą w przyszłości ulegać istotnym zmianom.

Koncepcja nowego programu kształcenia w dziedzinie informacji naukowej opiera się na:

a) prognostycznej i futurologicznej ocenie sytuacji w skali światowej w dziedzinie tworzenia, przepływu i wykorzystania informacji w nauce, technice i innych sferach działalności społecznej w okresie najbliższych 20-50 lat;

b) współczesnym stanie wiedzy w dziedzinie informacji naukowej i w dyscyplinach zbliżonych;

c) specyficznym obiegu adresowanej informacji, a mianowicie - obiegu informacji dotyczącej zarządzania nauką i techniką, planową i społeczną ekonomiką z jednej strony, z drugiej zaś obiegu informacji w sferze kulturalnego i estetycznego wychowania.

W ramach państwowego programu polityki w zakresie informacji naukowej Wydział Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Karola w Pradze otrzymał polecenie opracowania

nowego programu kształcenia w omawianej dziedzinie, który byłby przystosowany do wymagań i aktualnego stanu nauki i techniki zarówno w Czechosłowacji, jak i w świecie na lata 1980-2000. Wstępny projekt programu został przedłożony do dyskusji szerokiemu gronu specjalistów z zakresu informacji i pedagogów.

Program składa się z dwóch zasadniczych części, omawiających:

1. kształcenie dyplomowe pracowników naukowych i inżynierskich w dziedzinie informacji naukowej;

2. szkolenie użytkowników informacji naukowej, technicznej i innej.

Po próbnym okresie eksperymentalnego nauczania podstawowych przedmiotów w latach 1972-1974 cały program kształcenia będzie mógł być wprowadzony w życie w 1975 roku.

Z a ł o ż e n i a p r o g r a m u k s z t a ł c e n i a o p a r t e n a w s p ó ł c z e s n y m s t a n i e i n f o r m a c j i n a u k o w e j

1. Tworzenie i przepływ informacji jest naturalną koniecznością i prawem w warunkach życia społecznego.

2. Manifestowanie tej zasady wyraża się coraz częściej przez zorganizowany system tworzenia i przepływu danych i informacji w poszczególnych obiegach informacji mimo ciągłego wzrostu nieformalnej wymiany informacji między użytkownikami reprezentującymi tę samą sferę zainteresowań (niewidzialne kolegia).

3. Wobec coraz większego umiędzynarodowienia twórczej i produktywniej działalności, przyszły system informacji będzie wykazywał tendencję do terytorialnej i tematycznej integracji opartej na optymalnym wzajemnym oddziaływaniu na siebie formalnych (pośrednich) i nieformalnych (międzyludzkich) kanałów komunikacyjnych (np. UNISIST, SCANDOC, system informacji krajów socjalistycznych, INIS, system informacji na potrzeby ochrony środowiska naturalnego itd.).

4. Wielostronne wprowadzenie cybernetycznych metod i technik będzie wyrażało się w formalnych (instytucjonalnych) systemach informacji układu: człowiek - maszyna - człowiek.

5. Poza dobrze znanymi i uznanymi ogólnymi metodami matematyzacji i cybernetyzacji powstała "informatyzacja" jako jeszcze jedna ogólna metoda badania zjawisk społecznych i działalności ludzkiej. Wprowadzenie tej metody do praktyki społecznej wymaga oczywiście tworzenia nowej, zintegrowanej (kompleksowej) nauki (nauk) informacji na odpowiednio wysokim poziomie, obejmującej komunikację informacyjną, zarówno międzyludzką jak i pomiędzy urządzeniami we wszystkich możliwych układach docelowych.

6. W związku z rozwojem nauki informacji, a zwłaszcza informatyki jako teorii informacji naukowej^{x)}, powstały dwie nowe specjalności zawodowe: pracownika naukowego, badającego problemy i zjawiska zachodzące w informacji naukowej, oraz inżyniera (projektanta) i kierującego konkretnymi instytucjonalnymi systemami informacyjnymi.

7. Zestaw podstawowych przedmiotów nowego programu kształcenia zarówno bibliotekarzy jak i specjalistów z zakresu informacji naukowej został określony przez teoretyczną i stosowaną informatykę, obejmując swym zasięgiem główne pola komunikacji - informację naukową i informację kulturalno-estetyczną. Przedmioty z zakresu informacji naukowej leżą w sferze racjonalnej, natomiast przedmioty z drugiego zakresu - w emocjonalnej sferze działalności ludzkiej. Nauczanie i kształcenie w innych dyscyplinach tej zintegrowanej, kompleksowej informacji naukowej jest realizowane przez szereg fakultetów uniwersytetów i innych szkół wyższych (filozofii, logiki, semiotyki, semantyki, lingwistyki, matematyki, cybernetyki, biologii, medycyny, nauk technicznych i in.). Wiadomo na ogół, że naukowcy i inżynierowie - specjaliści z zakresu informacji naukowej - rekrutują się nie tylko ze służb informacyjnych i personelu bibliotek, lecz także ze wszystkich pokrewnych dziedzin, co jest zresztą zjawiskiem powszechnym, przejawiającym się w aktualnie panującej w nauce i technice tendencji do syntetyzowania.

x) Pogląd autora na termin "informatyka" został omówiony w artykule M. Leskiej i K. Leskiego: Informacja naukowa jako dziedzina wiedzy. "Zagadnienia Informacji Naukowej" 1972 nr 1(20) s. 18, 19.

8. Zjawiska występujące w informatyce są przedmiotem badań z dwóch punktów widzenia: cybernetyki i nauk społecznych. To dwojakié podejście badawcze wymaga stworzenia odpowiedniego,hybrydowego programu kształcenia, uwzględniającego oba powyższe aspekty, a który obejmowałby odpowiednią sumę wiedzy nie tylko z zakresu informatyki, lecz również z dziedzin leżących na styku informatyki: matematyki, fizyki, techniki oraz nauk społecznych i biologicznych.

9. Informatyka teoretyczna bada systemy informacyjne na gruncie czysto abstrakcyjnym, podczas gdy informatyka stosowana bada systemy informacyjne od strony ściśle praktycznej, konkretnej.

10. Przy projektowaniu systemów informacyjnych konieczne jest zastanowienie się nad następującymi zagadnieniami:

a) w sferze nauk społecznych:

- warunki środowiskowe danego systemu informacyjnego; funkcje poszczególnych części składowych systemu i zachodzące pomiędzy nimi relacje; identyfikacja nowych służb informacyjnych; ich wpływ na naukę, społeczeństwo i indywidualnych użytkowników;

- potrzeby informacji, ich identyfikacja, charakterystyka oraz zaspokajanie;

- kadry; zapotrzebowanie na specjalistów, z podaniem dokładnego wyszczególnienia w tym zakresie; nauczanie i doskonalenie;

- planowanie, zarządzanie i sterowanie danym systemem informacyjnym;

b) w sferze informacji naukowej:

- problemy teoretyczne - semiotyka, składnia i pragmatyka naturalnych i sztucznych języków informacyjnych; procesy informacyjne - tworzenie, gromadzenie, organizowanie, przepływ, przetwarzanie, magazynowanie i wykorzystywanie informacji; wymierność informacji, rozpowszechnianie informacji;

- organizacja pracy ludzkiej w układach: człowiek - człowiek oraz człowiek - maszyna - człowiek jako czynnika procesu informacyjnego;

- technika procesu informacyjnego: właściwości systemów informacyjnych (struktura i działanie), analiza systemów, me-

teologia oceny systemów kompleksowych, ekonomika systemów i sieci informacyjnych, kontrola tworzenia systemów informacyjnych i ich funkcjonowania.

Jest przy tym rzeczą oczywistą, że współczesne bibliotekoznawstwo, teoria bibliografii, dokumentacja itp. wchodzi w zakres teoretycznej i stosowanej informatyki.

I. Projekt kształcenia dyplomowego pracowników informacji naukowej

Rozwiązanie problemu kształcenia dyplomowego pracowników informacji zostało poprzedzone analizą wielu programów kształcenia w czołowych uniwersytetach i innych wyższych uczelniach zagranicznych najbardziej rozwiniętych krajów świata. Po wnikliwej ocenie wyników specjalnie powołany komitet zwrócił szczególną uwagę na dwie zasadnicze kwestie:

a) określenie profilu studiów i zakresu działania pracowników informacji;

b) miejsce poszczególnych dyscyplin informacji naukowej w programie nauczania, m.in. na określenie podstawowego trzonu wiedzy z zakresu informacji.

Koncepcja programu nauczania została zdeterminowana odpowiednimi przepisami obowiązującymi szkoły wyższe, zgodnie z którymi okres trwania studiów w zakresie informacji wynosi pięć lat (dziesięć semestrów) i kończy się złożeniem egzaminu państwowego, którego wynik zależy od przedłożenia pracy dyplomowej.

Studia w pełnym wymiarze, skrócone oraz eksternistyczne, można kontynuować również w formie studiów podyplomowych.

Omawiany program zbudowany jest w ten sposób, że jego poszczególne elementy można odpowiednio łączyć i zestawiać na podobieństwo segmentów, stosownie do potrzeb poszczególnych specjalizacji zawodowych w dziedzinie informacji naukowej. Program ten przewiduje zwłaszcza kształcenie w dwóch zakresach:

1. informacji naukowej i technicznej (biblioteki specjalistyczne, ośrodki informacji);
2. informacji kulturalno-estetycznej (biblioteki publiczne).

Istnieje jeszcze ponadto możliwość zróżnicowania teoretycznej i praktycznej działalności (pracownicy naukowci oraz praktycy). Doniosłej wagi problemem jest sprawa kształcenia w rozważanej dziedzinie odpowiednio przystosowanych praktyków do wykonywania czynności o czysto praktycznym charakterze.

Powyższe propozycje zakładają encyklopedyczne lub pogłębione, specjalistyczne studia dla studentów informacji naukowej (dwukierunkowe studia, pełne lub zawężone) bądź też studia podyplomowe z informatyki przewidziane dla kandydatów z innych dyscyplin nauki. Ten ostatni kierunek, być może, okaże się bardziej efektywny.

Poszczególne elementy programu kształcenia uwzględniają:

1. ogólną światową koncepcję studiów (wspólną dla wszystkich szkół wyższych);

2. podstawowy trzon wiedzy z zakresu informatyki poszerzony o te działy pokrewnych dyscyplin, które są istotne dla informatyki z punktu widzenia teoretycznego i metodologicznego, a mianowicie:

a) psychologia, pedagogika, socjologia, filozofia;

b) matematyka, statystyka, semiotyka, logika, językoznawstwo;

c) cybernetyka, teoria systemów, teoria zarządzania;

d) technika mechanizacji i automatyzacji;

3. specjalistyczne przygotowanie (zawodowe) z informatyki dla podstawowego ukierunkowania naukowego i technicznego lub kulturalnego;

4. praktyczne przygotowanie w ramach wyżej wspomnianych ukierunkowań (głównie dotyczy to pracy laboratoryjnej, seminariów, wycieczek i in.);

5. wspólne przygotowanie językowe dające w wyniku biegłą znajomość dwóch języków światowych oraz bierną znajomość trzeciego dowolnego języka;

6. intensywne kształcenie językowe w zakresie danej specjalizacji (znajomość terminologii i umiejętność tłumaczenia tekstów z danej dziedziny na trzy języki);

7. specjalistyczne przygotowanie (pozainformacyjne) z dowolnie wybranej dziedziny nauk przyrodniczych, technicznych i społecznych.

Fonadto program uwzględnia potrzebę podnoszenia kwalifikacji na kursach podyplomowych umożliwiających uzyskanie wyższych stopni naukowych i swansowanie w zawodzie pedagoga.

Treść i metodyka przekazania wiadomości z zakresu informatyki. Podstawowy zasób wiedzy o informatyce określa ją dość swobodnie teoretyczne, metodologiczne i spekulatywne dyscypliny prezentujące informatykę jako specjalizację niezależną pod względem naukowym i zawodowym. Zasadniczo trzon wiedzy z informatyki składa się z grup tematycznych, które będą - po oficjalnym sprawdzeniu testowym - przetransformowane w poszczególne przedmioty nauczania, aby nadać im dydaktyczną formę wykładów, seminariów, ćwiczeń, zajęć praktycznych i laboratoryjnych itd.

1. Wprowadzenie do informatyki. Sytuacja i ranga informatyki w kompleksie zagadnień informacji naukowej. Problematyka związana z określeniem przedmiotu, metod i pozycji informatyki w nauce i życiu społecznym;
 - cykl informacji i działalność informacyjna;
 - systemy informacyjne i ich rozwój.
2. Źródła informacji i związane z nimi problemy:
 - cechy i struktura źródeł informacji;
 - sprawdzanie i gromadzenie tych źródeł;
 - ewidencja źródeł informacji i jej struktura;
 - typologia dokumentów.
3. Czytelnicy i użytkownicy informacji:
 - osobowość użytkownika; typologia (opis i charakterystyka) użytkowników;
 - psychiczne i pozapsychiczne komponenty relacji: ewidencjonowanie - użytkownik - pośrednik w łączności informacyjnej (pracownik informacji, bibliotekarz);
 - oddziaływanie społeczne na relację: użytkownik - system informacyjny;
 - wychowawcza i psychologiczna relacja zachodząca między pracownikiem informacji (lub bibliotekarzem) a użytkownikami;
 - metody ustalania potrzeb użytkowników;
 - metody zaspokajania indywidualnych i zbiorowych potrzeb użytkowników przez różnego rodzaju biblioteki i ośrodki informacji.

4. Wejście i wyjście w procesie informacji:

- analiza informacyjna tekstów;
- powstawanie źródeł pochodnych (adnotacje, sprawozdania...);
- klasyfikacja i indeksowanie informacji;
- kodowanie i przechowywanie informacji;
- wyszukiwanie właściwej informacji zaspokajającej potrzeby użytkownika (otrzymywanie zapotrzebowania, analiza jego treści), tłumaczenie słów kluczowych na język wyszukiwawczy systemu informacyjnego, struktura modeli wyszukiwawczych, proces wyszukiwania, udzielanie informacji zapytującemu, wpływ użytkownika - na zasadzie sprzężenia zwrotnego - na działanie systemu, wykorzystanie uzyskanej informacji przez użytkownika, rozprowadzanie informacji.

Niezmiernie trudnym problemem jest zdobycie dostatecznej sumy wiadomości z dyscyplin znajdujących się na styku z informacją naukową, np. semiotyki, logiki, semantyki, teorii mnogości, statystyki, lingwistyki matematycznej i in.

5. Technika procesu informacyjnego:

- ręczne, mechaniczne i zautomatyzowane systemy informacji;
- urządzenia mechaniczne i automatyczne;
- teoretyczne podstawy wykorzystania techniki komputerowej w informatyce;
- elementy programowania i zastosowanie języków programowania, ze specjalnym uwzględnieniem budowy składni.

6. Organizacja i sterowanie systemami i sieciami informacyjnymi:

- ogólna teoria systemów, organizacja i sterowanie systemami;
- teoria sterowania systemami informacyjnymi;
- ocena systemów informacyjnych;
- ekonomika systemów informacyjnych.

7. Projektowanie systemów informacyjnych i operowanie nimi:

- ogólna teoria budowy systemów;
- teoria budowy systemów informacji społecznej;
- metody analizy i syntezy systemów;
- ideowe i techniczne projektowanie systemów informacyjnych i ich sieci;
- tworzenie systemów informacyjnych i praca przy ich pomocy.

8. Historia systemów informacyjnych:

- historia rozwoju różnego typu systemów informacyjnych, m.in. bibliotek, archiwów, systemów dokumentograficznych i fakto-

graficznych itp., z uwzględnieniem różnic pomiędzy układami informacji naukowo-technicznej i działalności kulturalnej.

W dalszej fazie pracy nad programem jest przewidziane wprowadzenie zmian do programu nauczania pracowników informacji w obu kierunkach na poziomie szkoły średniej. Zdajemy sobie bowiem sprawę, że operatywne funkcjonowanie jakiegokolwiek systemu informacyjnego zależy w znacznej mierze od średniego personelu technicznego z wyższym i średnim wykształceniem.

Wnioski. Pragnę podkreślić, że czechosłowacka koncepcja kształcenia specjalistów uwzględnia dwie nieodzowne funkcje, które zinstytucjonalizowane systemy informacji powinny spełniać:

1. regulowanie przepływu informacji stymulującej w taki sposób, aby dotarła do użytkowników z aparatu kierowniczego oraz do pracowników twórczych i produkcyjnych (funkcja czynnika regulującego przepływ);

2. zapewnienie zbudowania i efektywnego funkcjonowania konkretnych systemów informacyjnych, zgodnych z zadaniami społecznymi, jakie ma do spełnienia dana instytucja (funkcja projekto-operatywna).

Podczas gdy pierwsze zadanie może być wykonane jedynie przez wysoko wykwalifikowaną kadrę specjalistów z określonej dziedziny, którzy ukończyli ponadto studia podyplomowe z informatyki, o tyle drugie zadanie może być powierzzone specjalistom z zakresu informatyki. Bardzo istotnym, lecz trudnym do rozwiązania problemem jest sprawa naboru i doskonalenia kadr pedagogicznych nie tylko dla samej informatyki, lecz także na potrzeby studiów językoznawczych i kształcenia w dyscyplinach pokrewnych.

II. K o n c e p c j a k s z t a ł c e n i a u z y t k o w n i k ó w w z a k r e s i e i n f o r m a t y k i

Wysoki stopień instytucjonalizacji systemu gromadzenia, przetwarzania, przepływu i udostępniania informacji wymaga instytucjonalnej formy organizacyjnej kształcenia użytkowników, ujętej w określone ramy procedury w zakresie pracy informacyjnej i współ-

pracy między użytkownikiem a wszelkiego typu systemami informacji.

Postulowano, aby kształcenie użytkowników było pojmowane i traktowane jako: 1. organiczna część procesu kształcenia (koncepcja integracji); 2. ogólna metoda przygotowania organizacyjnego w zakresie umiejętności podejmowania decyzji na odcinku działalności kierowniczej, twórczej i produkcyjnej zarówno poszczególnych jednostek, jak i całych instytucji (koncepcja uzupełniania).

Z punktu widzenia realizacji program jest zróżnicowany wg metod pedagogicznych na wszystkich szczeblach zarówno systemu szkolnego, jak instytucji pozaszkolnych (instytuty badawcze i in.). Proces nauczania oparty jest na ogólnych zasadach pedagogicznych, zgodnie z którymi przedmiot nauczany jest włączony niejako do procesu informacji, tak aby proces ten mógł spełnić wszystkie zadania dydaktyczno-szkoleniowe. A zatem jest to zagadnienie kształcenia i nauczania ukierunkowanego na informację naukową, których celem jest przyswajanie studiującym pewnej sumy wiedzy, wysokich umiejętności i pożądaných nawyków. Zakłada to organiczną integrację nauczania informacji naukowej w programie kształcenia nauczycieli i wykładowców wszystkich stopni oraz konieczność opracowania odpowiednich skryptów przez specjalistów. Oznacza to "informatyzację" metod zarządzania oraz twórczego i efektywnego działania. Dlatego też niezależnie od kwalifikacji zawodowych można mówić o dodatkowym (uzupełniającym) przygotowaniu pracowników informacji naukowej.

System kształcenia szkolnego w zakresie informacji naukowej.
Krajowy system kształcenia szkolnego w zakresie informacji naukowej powinien obejmować wszystkie typy szkół, od podstawowych poczynając, a na wyższych uczelniach kończąc. W nawiązaniu do powyższego proponuje się następujący program:

1. szkoły podstawowe - wpajanie nawyku korzystania ze szkolnych i publicznych bibliotek oraz znajomości pomocy bibliograficznych, służących do wyszukania potrzebnych źródeł informacji;
2. szkoły średnie - nauczanie podstaw informacyjnych z omawianej dziedziny będzie zróżnicowane stosownie do typu szkoły (ogólnokształcącej, zawodowej);

3. szkoły wyższe - praca dydaktyczna powinna zmierzać w następujących kierunkach:

- nauczania techniki korzystania z instytucji prowadzących działalność informacyjną i z ich usług;
- nauczanie metod prowadzenia odpowiedniej działalności informacyjnej, np. zasad opracowywania sprawozdań z działalności naukowobadawczej i artykułów; niezbędnej umiejętności opracowywania dokumentacji osobistej; korzystania z placówek informacyjnych w celu wyszukania i zastosowania odpowiedniej informacji;
- nauczanie technik pracy informacyjnej na odcinku metodologii działalności twórczej i zarządzania.

Wyżej wytyczone cele mogą być osiągnięte dzięki zastosowaniu już aktualnie istniejących form dydaktycznych, np. wykładów, seminariów, ćwiczeń, wycieczek i staży naukowych w instytucjach prowadzących działalność informacyjną.

Przedstawiciele niżej wymienionych zawodów mogą być zatrudnieni w charakterze wykładowców: bibliotekarze z dużych bibliotek, pracownicy ośrodków informacyjnych oraz pedagodzy ze szkół średnich i wyższych kształcących w zakresie informacji naukowej.

Jako pomoce dydaktyczne mogą być wykorzystane: skrypty, filmy dydaktyczno-szkoleniowe, programy telewizyjne, laboratoria i pracownie informatyki, wzorcowe ośrodki informacji, biblioteki itp. Bardzo pomocne mogą okazać się ośrodki informacji uniwersyteckie i innych szkół wyższych, wyposażone w odpowiedni sprzęt do praktycznych zajęć.

Obecnie rozpatrywany jest dwudziestoosmiodzinowy program nauki z ogólnej teorii informacji (informatyki), obejmujący następujące przedmioty (dla wszystkich szkół wyższych):

1. znaczenie i przedmioty nauczania użytkowników informacji;
2. znaczenie informacji naukowej (specjalistycznej) dla społeczeństwa;
3. teoria informacji jako dyscyplina naukowa;
4. twórczenie źródeł informacji, rozwijanie i prowadzenie ewidencji informacyjnej;
5. systemy informacyjne, ich elementy, ich wzajemne stosunki strukturalne i zachowanie się;
6. powiązania między pracownikami informacji (bibliotekarzami) a użytkownikami;

7. techniki wyszukiwania informacji;
8. wykorzystanie informacji w metodologii działalności twórczej i zarządzania;
9. technika tworzenia ewidencji własnej informacji - pierwotnej i pochodnej - na potrzeby użytkownika;
10. zautomatyzowane dokumentograficzne i faktograficzne systemy informacyjne, podstawowe zasady - metodyczne i techniczne - korzystania z nich.

Ten ogólny kurs będzie uzupełniany specjalnymi wykładami i demonstrowaniem ośrodków oraz źródeł i metod właściwych dla danych dziedzin nauki, techniki i innych przejawów działalności społecznej.

Pozaszkolne formy kształcenia w zakresie informacji naukowej. Obecnie prowadzone są studia nad wypracowaniem odpowiednich form kształcenia pozaszkolnego - indywidualnego i zbiorowego - poszczególnych grup zawodowych w różnego typu instytutach naukowo-badawczych, zakładach przemysłowych i innych przedsiębiorstwach. Zazwyczaj przyjmują one formę krótkich kursów, seminariów, wyliczek do instytucji prowadzących działalność informacyjną lub specjalistycznych bibliotek. Czynione są ponadto próby wprowadzenia obowiązku uczestniczenia w tych zajęciach wszystkich pracowników, zwłaszcza młodych. W niektórych instytutach naukowych dyrektorzy wymagają, aby młodzi naukowcy zaczęli swoją działalność naukową od podejmowania praktyki (rocznej lub dłuższej) w dziale informacyjnym instytutu. W tym okresie muszą oni sporządzić szczegółowe i wyczerpujące sprawozdanie o tematach będących przedmiotem ich przyszłej naukowej lub technicznej specjalizacji. Jedną z indywidualnych form kształcenia są również zalecenia UNESCO dla piszących i wydających publikacje (kodeks dobrych obyczajów..., skrypty dla użytkowników informacji i in.).

Choć osiągnąć wszystkie wyżej omówione cele, należy przedsięwziąć wiele kroków natury prawnej, organizacyjnej, ekonomicznej i technicznej. Rozwiązanie zaś całokształtu problemu jest dość skomplikowane, czasochłonne i kosztowne, lecz jednocześnie w wysokim stopniu użyteczne społecznie.

Tłumaczył: Bogdan Bero

**A NEW PROGRAM OF THE EDUCATION OF WORKERS AND USERS OF
SCIENTIFIC INFORMATION IN CZECHOSLOVAKIA**

S u m m a r y

The author presents the conception of a new educational program in information science based on the contemporary state of knowledge in this field and border disciplines.

The program of a graduate education provides for training in the domain of: 1) scientific and technical information (specialised libraries, information centres), 2) cultural and aesthetic information (public libraries).

The teaching program is conceived to comprise specialistic courses for students or post-graduate informatic studies for the workers from other scientific disciplines. The subject groups from informatic, forming themes of lectures, seminars, exercises and laboratory works have been also given.

The education of users in informatic provides for an educational system from the primary school to the graduate one as well as extramural forms of training in scientific information subjects (courses, seminars, exercises etc.).

НОВАЯ ПРОГРАММА ПОДГОТОВКИ РАБОТНИКОВ И ПОТРЕБИТЕЛЕЙ НАУЧНОЙ ИНФОРМАЦИИ В ЧЕХОСЛОВАКИИ

Р е з ю м е

В статье приводятся основные положения программы подготовки работников научной информации, исходя из современного уровня информации.

Программа дипломной подготовки работников научной информации предусматривает обучение в области: 1. научной и технической информации (специализированные библиотеки, центры информации); 2. культурно-эстетической информации (публичные библиотеки).

Концепция подготовки предусматривает специальные занятия для студентов научной информации или же занятия в области информатики для слушателей других специальностей, окончивших высшие учебные заведения. Представлены тематические группы в области информатики.

Вопрос подготовки потребителей информации в области информатики предусматривает систему школьного обучения начиная от начальных школ и кончая высшими учебными заведениями, а также внешкольные формы обучения в области научной информации (курсы, семинары, практика и т.д.).

KRYSTYNA WYCZAŃSKA

ODIIN PAN

Z PROBLEMATYKI WARSZTATU PRACY NAD ŹRÓDŁEM HISTORYCZNYM

Problemem masowości i różnorodności form materiałów źródłowych. Zadania muzeów, archiwów, bibliotek i ośrodków dokumentacji i informacji różniące się zaakcentowaniem innych etapów składających się na całość procesu informacyjnego.

Wprowadzenie nowoczesnych metod i technik w celu przyspieszenia procesu udostępniania narastających zbiorów oraz uwzględnienia bardziej precyzyjnej i dogłębnej informacji o treści zawartej w materiale źródłowym.

Problemy i skutki zastosowania komputeryzacji w archiwach - zmiana dotychczasowych schematów postępowania, okres adaptacji psychologicznej do urządzeń zastępujących człowieka w funkcji wynajdywania właściwych treści, odciążenie badaczy od czynności szablonowych i nietwórczych, ułatwienie operowania danymi ilościowymi stanowiącymi ilustrację w badaniach kompleksowych, międzydyscyplinowych.

Ostatnie dziesięciolecie charakteryzuje coraz większe tempo przenoszenia wyników badań podstawowych do zastosowań praktycznych i masowych, a także coraz większe znaczenie prognozy niż retrospekcji. Budowanie wizji i modeli programowych wymaga jednak stwierdzenia kierunków rozwojowych. Toteż badania historyczne i sięganie do przeszłości traktowane jest jako perspektywiczne spojrzenie ku nowemu, ku przyszłości.

Zadanie i szanse utrwalenia pozycji nauki, będącej magazynem faktów i ich wzajemnych powiązań a zarazem posiadającej klucz do współczesności i przyszłości, leżą w znalezieniu jak najbardziej jednolitego lub przynajmniej powszechnie zrozumiałego je-

zyka. Chodzi także o to, aby najlepiej adaptować się do dzisiejszych warunków.

Podobnie widzi swoje możliwości historyk - jego prace dążą do wyjaśnienia przeszłości z punktu widzenia człowieka współczesnego, który jest zainteresowany rozwojem. Należałoby zadać pytanie, jak wobec zjawisk XX wieku traktować sprawę warsztatu historyka i bazy źródłowej, jak utrzymać żmudne studia jednostkowe, które dopiero z drobnych, rozszyfrowanych faktów i wątków pozwolą zbudować całość i zarysować zadania. Obraz całości materiałów i program badawczy powinny być porównywalne z zadaniami wytyczonymi przez inne dziedziny, bardziej zaawansowane w wynajdywaniu prawidłowości zjawisk i ich rytmicznego przebiegu. Etapy te są niezbędne, gdyż nie można stworzyć syntezy bez warsztatu i bez przepracowania niezliczonych zasobów źródłowych, nie zbadanych dotychczas w pełni.

Zjawiskiem wspólnym dla wszystkich krajów, ale występującym w różnym nasileniu, jest przede wszystkim niezwykle szybki wzrost ilościowy źródeł wytwarzanych przez instytucje. Zmienia się także tradycyjna postać dokumentów, współwystępują nowe, bardzo zróżnicowane formy, jak np. taśmy magnetyczne, bębny, płyty, filmy, karty perforowane i inne. Stanowi to odbicie zmian zachodzących w organizacji życia społecznego. Zbiurokratyzowanie administracji powoduje, że masa aktów wzrasta, a powtórzenia tej samej treści występują wielokrotnie. Mechanizacja wprowadzona jako remedium przynosi nowe kłopotliwe "nośniki informacji". Miliony kart perforowanych stwarzają problemy związane z nowymi formami zapisu zakodowanego lub w przypadku taśm i płyt - utwalonego jako dźwięku. Współczesny historyk, zwłaszcza zaś badacz dziejów najnowszych boryka się - odwrotnie niż mediewista - z ogromem materiałów, w których chce znaleźć dane użyteczne. Kryzysem informacyjnym w naukach historycznych stał się zarówno nawał mało przydatnych lub trudnych do opracowania źródeł, jak i brak podstaw źródłowych spowodowany niedostępnością przez długie lata materiałów, nieraz bardzo wartościowych, z różnych powodów zastrzeżonych dla korzystających.

Mnożą się trudności techniczne w obróbce materiału, a brak aparatu informacyjnego, który w odpowiedni sposób zawiadaniałby o treściach przechowywanych źródeł, jest czynnikiem hamującym badania.

Historyk liczy na zrozumienie swoich potrzeb badawczych ze strony instytucji wyłonionych w ramach podziału całości procesu pracy badawczej. Są to archiwa, biblioteki, muzea, a obecnie ośrodki dokumentacji i informacji - jedne o dawnych już tradycjach - wszystkie powstałe, aby przejąć część zadań heurystycznych i opiekuńczych nad materiałem źródłowym - oryginalnym i publikowanym. Instytucje te też nie mogą sprostać swoim zadaniom w nowej sytuacji, borykają się same z trudnościami, a metody ich pracy wymagają zasadniczej modernizacji.

Szybki rozwój nauki, zwiększenie się liczby osób zajmujących się badaniami naukowymi, ilości organizacji i instytucji, a wreszcie ilości publikacji - jako produktów pracy badawczej, doprowadził do wytworzenia nowych form organizacji pracy - służb informacji naukowej z wykorzystaniem nowych technik.

Jedną z takich form jest wyłonienie nowej dyscypliny nazywanej informacją naukową, która obejmuje następujące fazy procesu badawczego: gromadzenie i opracowywanie dokumentacji oraz wyszukiwanie i rozpowszechnianie informacji w nich zawartej. Instytucjami, które wchodzi w grę przy tych czynnościach, są archiwa, biblioteki, muzea, ośrodki dokumentacji, wydawnictwa itp. Są one oparte na naukach pomocniczych, które wykształciły teoretyczne podstawy na gruncie swojej działalności praktycznej: archiwistykę, bibliotekoznawstwo, bibliografię, muzealnictwo, informację naukową, edytorstwo i in. Nie jest określony ostatecznie stopień ścisłego powiązania owych wydzielonych pomocniczych instytucji należących do tej samej kategorii i mających za zadanie usługi w poszczególnych fazach procesu badawczego. Mimo zbieżności zadań, każda z tych placówek posiada swoiste metody postępowania i inaczej akcentuje hierarchię ważności prac nad zbiorami powierzonymi ich opiece.

Zbiory nie są jednak najistotniejszą cechą wyróżniającą¹⁾. Muzea charakteryzują zbiory przeważnie rzeczowe lub ikonograficzne, ale powstały też muzea ze zbiorami dokumentów piśmienniczych. Wszystkie inne zadania muzeów są podporządkowane czynności udostępniania zbiorów drogą eksponowania.

Tradycyjnie, archiwa zawierają akta pisane. Metodą przyjętą jest porządkowanie według zasad historyczno-ustrojowych, z zachowaniem podziału na zespoły i zbiory wedle pierwotnej struk-

tury i budowy. Głównym celem archiwów jako instytucji jest przechowywanie zbiorów, zachowanie ich na przyszłość, dbałość o stan fizycznego przechowania. Udostępnianie zbiorów jest problemem istotnym, lecz rozbieżności w przepisach w poszczególnych krajach w sprawie warunków udzielania wglądu do akt dowodzą, że podstawową troską archiwów jest przede wszystkim zagwarantowanie trwałości zbiorów im powierzonych.

Inne cele stawia sobie biblioteka. Jest to placówka spełniająca podwójną rolę - możliwie pełnego skompletowania zestawu druków oraz stymulowania czytelnictwa w danym środowisku na bazie swoich zbiorów.

Wreszcie, od niedawna rozwijające ożywioną działalność ośrodki dokumentacji i informacji mają na celu szybkie przekazywanie treści dokumentu (niezależnie od jego formy) użytkownikowi zatrudnionemu przede wszystkim w produkcji.

Wszystkie te instytucje mimo starań nie potrafiły określić ani swoich zbiorów, ani kryteriów wytyczenia ich granic. Kryterium pisma lub druku nie stanowi obecnie wyraźnego zróżnicowania - wszystkie te instytucje, poza zbiorami stanowiącymi ich trzon, przechowują tzw. zbiory specjalne. Zasadą pracy muzeów, archiwów, bibliotek, ośrodków dokumentacji i informacji oraz wydawnictw powinno stać się współdziałanie w opiece nad zbiorami i polityka rozwoju tych placówek w dobrej formie i metodach pracy nad materiałem, który zawiera te same nieraz treści, a często nie różni się formą.

Istotnym problemem jest nowy klient tych wszystkich instytucji, którymi dotychczas w zasadzie interesował się tylko naukowiec. Obecnie pojawia się użytkownik masowy wywodzący się spoza środowisk naukowych. Demokratyzacja życia społecznego i kulturalnego spowodowała napływ do bibliotek, archiwów i muzeów przedstawicieli prasy, radia i telewizji, nauczycieli, popularyzatorów, a także - studentów i uczniów. Różne resorty gospodarki, produkując materiał aktowy o podstawowym znaczeniu, stanowią też nową kategorię klienteli o zainteresowaniach praktycznych. Konsekwencją szerokiego napływu takich użytkowników do instytucji dotychczas odwiedzanych tylko przez humanistów jest przymus dostosowania się do ich potrzeb. Wzrasta znacznie ilość udostępnianych zbiorów oraz ilość zapytań o materiał ze strony osób mniej przy-

gotowanych do pracy w tych instytucjach. Wymaga to obsługi bardziej pracochłonnej i głębszego penetrowania treści zawartej w aktach na użytek klienta.

Zmiana organizacji pracy badawczej, a przede wszystkim instytucjonalizacja nauki, odbija się również na systemach pracy w placówkach pomocniczych stanowiących warsztaty badawczy. Różnorodne prace badawcze zespołowe prowadzi się nie tylko w dziedzinach technicznych i naukach ścisłych; metody te wkroczyły również do nauk społecznych. Jeszcze raz trzeba podkreślić, że głównie masowość podstaw źródłowych stwarza konieczności prowadzenia prac zespołowych. Szerokie pola badawcze, integracja dyscyplin, metody porównawcze oto dalsze konsekwencje. Indywidualny system pracy ustępuje miejsca wysiłkom zespołowym, w grupach roboczych.

Wiadomo jednak, że jeszcze przez jakiś czas w naszych archiwach, bibliotekach i innych instytucjach w dalszym ciągu pracować będzie badacz podejmujący dany temat samodzielnie, biorąc na siebie całość procesu heurystycznego i interpretacyjnego, ale domagając się od instytucji usługowych istotnej pomocy organizacyjnej. Wkład tych wydzielonych jednostek pomocniczych w badaniu wyraża się odpowiednim sposobem opracowania i udostępniania materiałów pierwotnych, które przechowywuje. Podstawowym celem jest zapobieżenie straty czasu badacza dla wyszukania potrzebnych treści i danych dla określonego tematu. Warunkiem powodzenia przy opracowywaniu nowocześnie - a nie przyczynkarsko - ujętego tematu jest dotarcie do materiałów porównawczych, do literatury przedmiotu szeroko potraktowanej, do zbiorów ikonograficznych i innych, wiążących się z przedmiotem badań. Dlatego w każdej z instytucji przechowującej zbiory źródłowe powinna istnieć możliwość uzyskania całościowych informacji tematycznych, bez względu na to gdzie poszczególne fragmenty są przechowywane.

Niezależnie więc od tego, czy do archiwum, biblioteki, ośrodka dokumentacji i informacji wkracza nowy użytkownik mniej przygotowany, czy użytkownik dawnego typu, tj. naukowiec, czy pracownik indywidualny, czy będący reprezentantem zespołu - będzie on liczył na informację o zasobach przechowywanych nie tylko w danej instytucji.

Dlatego, z jednej strony pod wpływem nacisku i masowości nowej klienteli - z drugiej pod wpływem ilości danych zawartych w

materiałach przelewanych do archiwów (i innych pokrewnych instytucji), powstaje konieczność wprowadzenia odpowiednich środków ewidencjonowania źródeł i informowania o nich.

Można podzielić pomoce archiwalne według ich zakresu i szczególności ujęcia poczynawszy od takich, których zadaniem jest scharakteryzowanie ogółu krajowych zasobów archiwalnych, aż do takich, które omawiają organizację i strukturę danego urzędu na tle historyczno-ustrojowym. Podstawą tych pomocy archiwalnych jest opis aktu lub zbioru akt, kondensacja treści aktu lub zbioru akt, eksoercja niektórych elementów treściowych, lub wreszcie kumulacja informacji o dokumencie lub ich zbiorze. Tak więc posługując się tymi metodami coraz głębiej sięga się do treści dokumentu. Tego rodzaju "pomocy" są analogiczne do używanych w innych, pokrewnych archiwom instytucjach, jakimi są biblioteki czy ośrodki dokumentacji.

Pobieranie informacji o zasobach archiwalnych opiera się na zasadzie stopniowego wykorzystywania "pomocy" - od najbardziej ogólnych, np. przewodników i informatorów krajowych poprzez szczegółowe inwentarze zbiorów, znajdujących się w danym archiwum, a następnie sumariusze, regesty, indeksy itp. Użytkownik może na tej podstawie odrzucić te materiały, które go nie interesują, a skoncentrować się na tematach ściśle wybranych. Warunkiem jest oczywiście istnienie właściwych opracowań, tj. aktualnych pomocy archiwalnych wszystkich w/w stopni szczególności.

Podobny sposób postępowania oferują swemu czytelnikowi biblioteki, nawet nieco precyzyjniej. Biblioteki bowiem opracowują poszczególne dokumnty, jakimi są w ich przypadku książki, czy czasopisma, lub nawet artykuły z czasopism (katalog zawartości czasopism, odbitek). Biblioteki posiadają specyficzne szczególne źródła informacji, stanowiące bazę dla ich zbiorów - są to bibliografie opracowywane niezależnie od stanu posiadania biblioteki. Tradycyjne katalogi biblioteczne w układzie autorskim (alfabetycznym), systematycznym lub przedmiotowym posługują się ponadto systemem klasyfikacyjnym, który jest niejednokrotnie systemem przyjętym szerzej, w skali krajowej lub międzynarodowej. Tak więc biblioteki zastosowały wyperfekcjonowany system wskazywania czytelnikowi drogi wprost do odpowiedniego dokumentu, którym jest książka, czasopismo, mikrofilm, rękopis itp. Niemniej na

ogół informacja biblioteczna dotyczy przeważnie informacji drugiego stopnia. Jest to "informacja o informacji", bo taką jest wiadomość czy dana książka znajduje się w danej bibliotece lub czy dany temat pokrywa się z profilem zbiorów biblioteki. Podstawą odpowiedzi udzielanej poszukującemu danej wiadomości jest postępowanie klasyfikacyjne, opierające się na opisie formalnym danej jednostki bibliotecznej (dane bibliograficzne - autor, tytuł, seria, miejsce i data wydania, wydawca itp.). W bibliotece ogólnej, wielodyscyplinowej nie ma na razie warunków na głębsze analizowanie treści danego dokumentu, co może zapewnić dopiero z czasem typ biblioteki specjalnej²⁾.

Jak już wspomniano pomoce biblioteczne działają w powiązaniu z bibliografiami, które stanowią także obecnie jeden z podstawowych elementów informacji o zasobach publikowanych (a także niepublikowanych). Jak dotąd bibliografia jest niezastąpioną formą zapisu, który umożliwia wynajdywanie poszukiwanej wiadomości. Badać weryfikując bibliografię znajduje na tej drodze pobierania informacji satysfakcję wynajdywania interesującego go tematu i kojarzenia z innymi tematami ujętymi w bibliografiach.

Inne zadania niż biblioteka czy archiwum stawia sobie ośrodek dokumentacyjno-informacyjny i służba informacji naukowej. Zadaniem ich jest poinformowanie użytkownika o treści dokumentu, niezależnie od jego formy czy przynależności do innej grupy dokumentów, na podstawie rozbioru treści. Przy tym jednym z zasadniczych elementów pracy ośrodka dokumentacyjno-informacyjnego jest krótki termin udzielania informacji oraz możliwie precyzyjne wypełnianie dezyderatów użytkownika w zakresie dostarczania środków technicznych, jak czytniki do mikrofilmów i inna aparatura reprograficzna.

Wymagania nowej klienteli archiwów i nawał materiałów (przy tym nie najlepiej wybrakowanych i opracowanych przez urzędy przelewające akta do archiwów) rodzą konieczność podobnego jak w ośrodkach dokumentacji sposobu informowania, opartego na treści dokumentu. Chodzi o to, aby pomoce archiwalne bardziej dogłębnie traktowały zawartości treściowe akt, m.in. po to aby uchronić oryginały przed bezpośrednim przeszukiwaniem, nie dającym niekiedy rezultatów. W archiwach zadaniem głównym jest też przyspieszenie opracowywania zbiorów, których masowy napływ i stałe powięk-

szanie się stanu posiadania powoduje tworzenie się bezustannych zaległości przy ich opracowaniu. Wydaje się to paradoksalne, ale obecnie chodzi zarówno o przyspieszenie, jak i o uprecyzyjnienie obróbki materiału archiwalnego.

Tymczasem obserwuje się, że w instytucjach naukowych gromadzących informacje, niezależnie od ich typu, naukowcy dość rzadko korzystają z poradnictwa fachowego personelu. Wynika to z wysokiej specjalizacji naukowców, z ich niechęci ujawniania swoich poszukiwań, ale można to tłumaczyć też specyficzną korzyścią i satysfakcją, jaką daje sam przebieg wynajdywania nowości.

Unikanie kontaktu ze służbą informacji wynika też z niedostatecznie dobrego jej dialogu z badaczem i słabej obsługi użytkownika. Istnieją różne przyczyny tego zjawiska:

- jeżeli badacz sam jeszcze nie zdefiniował o jaką odpowiedź mu chodzi, to źle, gdyż niejasno precyzuje pytanie i nie uzyskuje właściwej odpowiedzi;
- złe zrozumienie pytania przez personel wynika z kolei z bariery języka specjalistycznego między nim a użytkownikiem;
- służba informacji często dostarcza banalną, szablonową informację, ponieważ zakłada, że ten typ i ta treść informacji powinna być dostarczona dla danego środowiska czy instytucji, co zraża użytkowników bardziej przygotowanych;
- informacja dociera do użytkownika w terminie opóźnionym, kiedy jej wartość moralna zużyła się;
- użytkownik pragnie dotrzeć do danej wiadomości, ale rezygnuje z obawy przed zbyt dużym wysiłkiem, który stanowi za dużą "cenę", aby daną informację uzyskać;
- jeżeli istnieje za mała presja potrzeb życiowych w stosunku do stawianego problemu, nie stwarza ona instytucjom prowadzącym opiekę nad danymi źródłami informacji konieczności organizowania szerokiego wachlarza usług na rzecz użytkowników.

Biorąc to wszystko pod uwagę, trzeba stwierdzić, że problem budowy tzw. pomocy archiwalnych czy bibliotecznych w bibliotekach jest tak dawny jak istnienie samych archiwów i bibliotek. Nie wnikając w sprawę zaawansowania opracowania zbiorów i opóźnień spowodowanych tradycyjnymi metodami pracy, istotna wydaje się relacja między samym źródłem informacji a pomocami, które są opracowywane pod kątem ułatwienia użytkownikowi korzystania z informacji.

Można sobie postawić zasadnicze pytanie dla kogo są pomoce archiwalne, a dla kogo same akta i jaką rolę powinien odgrywać archiwista wobec użytkownika. Chodzi o to, czy pomoce archiwalne - w przypadku cennych, unikalnych lub po prostu łatwo ulegających zniszczeniu akt - mogą zastąpić kontakt z samym dokumentem. Zadaniem archiwisty jest stworzenie ogniw pośrednich między tego rodzaju specjalnym aktem a użytkownikiem. Sprawą w tej chwili otwartą zostaje "przetworzenie" treści dokumentu w pomocach archiwalnych czy bibliotecznych i stopień opracowania informacji o dokumencie. Trzeba ustalić gdzie przebiega granica między ewidencjonowaniem zasobów, budowaniem aparatu heurystyki a interpretacją źródła przechowywanego w archiwum³⁾.

Dyskusje nad problemem mechnizacji prac archiwalnych sprządzają się także do kwestii czy chodzi o informację bezpośrednio dotyczącą tekstu czy pośrednią - skierującą dopiero do źródła, tj. informację o informacji. Można się dalej zastanawiać czy mechanicznie wytworzony aparat informacyjny jest przeznaczony dla archiwisty, czy też ma on być przystosowany do korzystania przez samego użytkownika. Ważną sprawą jest także stopień opłacalności nowego, zmechanizowanego systemu. W sumie chodzi o podjęcie decyzji kosztem jakiego nakładu czasu, pracy i środków finansowych ma się odbywać analizowanie materiałów archiwalnych, aby następnie można było szybko wyszukać odpowiednią informację.

W czasach daleko posuniętej specjalizacji nieraz tylko archiwista może rozstrzygnąć wątpliwości historyków czy innych użytkowników w sprawie dokumentu. Wydawnictwa źródłowe, mikrofilmy i inne formy zastępcze oryginału odsuwają badacza od bezpośredniego kontaktu z dokumentem. Ponadto szczególnie dla dziejów najnowszych zarysowuje się potrzeba opracowywania tego rodzaju pomocy archiwalnych, które nie tylko zawiadamiałyby o treściach analitycznych, ale podsumowywałyby je. Byłyby to wydawnictwa statystyczne z danych pochodzących z akt i zestawionych przez archiwista na użytek badaczy. Ten rodzaj "półfabrykatów" jest potrzebny dla przyspieszenia dalszej "obróbki" naukowej.

Ewidencja zasobów uwzględniająca to, co nazwaliśmy informacją o informacji, jest do przeprowadzenia po przyjęciu pewnego ustalonego systemu opartego na jednoznacznych pojęciach, podziale

ich na podporządkowane im nazwy i terminy (po usunięciu synonimów i homonimów). Koże temu służyć zarówno system klasyfikacji, jak system informacyjno-wyszukiawczy posługujący się przyjętym zestawem haseł - deskryptorów, który uwzględnia powiązania i relacje między pojęciami (tzw. tezaurus).

Nie ma obecnie jednoznacznie najlepszego systemu klasyfikacji w informacji naukowej. Najczęściej spotykane są: Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna (UKD), której patronuje Międzynarodowa Federacja Dokumentacji, systemy fasetowe, układy przedmiotowe, Klasyfikacja Biblioteki Kongresu, systemy deskryptorowe. W archiwach zagranicznych istnieje już szereg przykładów posługiwania się urządzeniami mechanicznymi, operującymi kartami perforowanymi różnych typów. Zawierają one informacje odpowiednio zakodowane o zasobach aktowych wedle przyjętego systemu. Większe ilości informacji rejestrowane są na taśmach perforowanych, taśmach magnetycznych lub za pomocą innych środków technicznych, zależnych od urządzeń mechanicznych lub elektronicznych.

Dużo przykładów zastosowania małej lub większej mechanizacji notuje literatura archiwalna radziecka⁴⁾ i niemiecka⁵⁾. Eksperyment w tym zakresie prowadzono również w Czechosłowacji⁶⁾. W Stanach Zjednoczonych archiwa państwowe wyposażone są w urządzenia elektroniczne, a również mniejsze jednostki starają się o umożliwienie wprowadzenia tych urządzeń. Teoretyczny punkt widzenia przyjęty w momencie decyzji przejścia na system komputerowy dostosowuje się, po okresie prób i sprawdzania, do konkretnych archiwaliów i ich specyfiki⁷⁾.

Zastosowaniu mechanizacji i technik elektronicznych w archiwach poświęcono Konferencję Okrągłego Stołu Archiwistów w 1965 r. w Londynie⁸⁾. Podnoszono trudności zastosowania techniki do starych inwentarzy, zwracano uwagę na niestalość systemów klasyfikacji, brano pod uwagę wysokie koszty przejścia na te systemy. Jednak podano niektóre przykłady powiązań przydatnych (np. w USA i Watykanie), głównie dla danych demograficznych typu statystycznego. Wyrażano się wtedy pozytywnie o mechanicznym sporządzaniu indeksów.

W 1971 r. odbyła się następna Konferencja Okrągłego Stołu, gdzie referowano stopień komputeryzacji archiwów amerykańskich na podstawie przeprowadzonej ankietyzacji na ten temat. Konferencja ta wykazała, że na terenie USA jest bardzo wnikliwie studiowana opia-

calność modernizacji warsztatu pracy historyka. Stwierdzono konieczność długofalowych przygotowań i prób w tym zakresie.

W Stanach Zjednoczonych wprowadzenie komputeryzacji do pracy archiwalnej miało na celu rozwiązanie problemu dużej ilości archiwaliów i stale narastających zaległości w ich opracowywaniu. Ponadto reorganizacja ta skłoniła archiwistów do usprawnienia metod pracy i zrewidowania dotychczasowych nawyków. Jako uzasadnienie wprowadzenia komputeryzacji podano, że pracę komputera cechuje logika, systematyczność, ciągłość, wyrażająca się w przepływie informacji i zrozumiałość. Program maszyny wymaga opracowania bardzo precyzyjnie kolejności prac wyszukiwawczych, daje to nową szansę przeprowadzenia krytycznej analizy treści. Proces pracy komputera opiera się na rozbiciu informacji na części składowe: rozdzielanie tekstu na części, te na zdania, zdania na pojedyncze wyrazy, wyrazy na zgłoski. Czynności i funkcje też są rozłożone na poszczególne elementy. Dochodzi do redukcji informacji i odrzucenia jej zbędnej treści. Prace podstawowe komputera dostarczają ponadto "produkt uboczny"⁹⁾. Są to dane przydatne do różnych archiwalnych czynności: analiz, weryfikacji, opracowania tezaurusów, indeksów, kontroli wykorzystania akt, kontroli dublowania i brakowania akt, planowania pracy.

J.B.Rhoads w referacie "Historyk i nowa technika", na konferencji Stowarzyszenia Archiwistów Amerykańskich w 1969 r.¹⁰⁾ ocenił pozytywnie przydatność pracy komputera do identyfikacji datowania, topografii itp. danych, wykonanych maszynowo, wnosząc czytelną i łatwą do odszukania formę. Podobnie korzystne dla badaczy jest produkowanie za pomocą komputera indeksów z bogatym aparatem odsyłaczowym.

F.C.Burke - kierujący programem kształcenia w archiwach amerykańskich - zwraca uwagę na zmiany w metodach i zainteresowaniach tematycznych wobec rozwoju nauk historycznych¹¹⁾. Sposób przygotowywania tradycyjnych pomocy archiwalnych (a wśród nich nadal dominującego inwentarza zespołu) jest wedle niego przeżytkiem. Historyk nie obchodzi obecnie struktura urzędu, który wytworzył dany materiał aktowy. Ponadto zespół aktowy, zbiór czy kolekcja jako materiał wielotematyczny powinien być opracowany przez różnych specjalistów, aby uzyskać różnorodne podejście i naświetlenie zawartości. Dla historyka inwentarz opracowywany z jednego punktu widzenia jest mało interesujący.

Zadaniem współczesnego archiwisty - według F.Burke - powinno być wskazanie drogi do źródła informacji. A zatem archiwista powinien być tym, kto wynajduje w materiale źródłowym historyczną zawartość treściową. Przy czym jego rola nie powinna ograniczać się do technicznej pomocy dla naukowca lub tylko katalogowania materiału, natomiast powinien on w swojej pracy posługiwać się osiągnięciami techniki. F.G.Burke ocenia komputer jako doskonałe narzędzie, którego zadaniem nie jest wprowadzanie systemu i porządku w opisie archiwalnym, natomiast narzędzie to może pomóc archiwistom w operowaniu szerokimi zakresami danych, których domagają się korzystający. Specyficzną zdolność do ilościowych manipulacji urządzeń maszynowych można wykorzystać głównie przy:

- tworzeniu banku danych z zebranych informacji szczegółowych, z faktów; nie ma przy tym potrzeby zmiany układu akt;
- budowie właściwego aparatu pomocy archiwalnych. Zwraca się przy tym uwagę, że istnieje ogromna rozbieżność między tym jakiej odpowiedzi oczekuje badacz, a między systemem informowania go w archiwach. Materiał do wyjaśnienia tych rozbieżności można uzyskać rejestrując wszystkie zapytania dotyczące archiwaliów i wszystkie udzielane odpowiedzi w ciągu 2-3 lat.

Komputer ponadto umożliwia archiwistom zrozumienie metod badawczych, którymi posługuje się historyk w danym badaniu, natomiast użytkownik przy zastosowaniu komputera ma znacznie szersze możliwości badawcze.

Podobnie jak praktycy amerykańscy, autorzy radzieccy stwierdzają przydatność zastosowania mechanizacji bądź technik elektro-mechanicznych w pracy archiwalnej. Pomoce techniczne we wszystkich fazach pracy archiwalnej zyskały pozytywną ocenę. Istnieją doświadczenia dotyczące np. zastosowania 80-kolumnowych kart perforowanych do wyszukiwania informacji za pomocą urządzeń automatycznych.

W Związku Radzieckim przygotowano 5-letni plan rozwoju pracy archiwów. Pozwoli on na opracowanie najbardziej racjonalnego aparatu naukowobadawczego (naučno-spravočnýj aparat - NSA) stanowiącego organiczną część systemu opracowania dokumentów i informacji o nich¹²⁾. Literatura radziecka podaje ostatnio wiele pojedynczych przykładów używania zmechanizowanych środków w wielu instytucjach, w tym też w archiwach.

Prace teoretyczne w zakresie zmechanizowanych i zautomatyzowanych metod pracy prowadzi przede wszystkim Wszecznizwiązkowy Instytut Informacji Naukowo-Technicznej przy Akademii Nauk ZSRR (VINITI), gdzie wykorzystuje się m.in. maszynę Mińsk 22 i 23.

Niezależnie od tego trzeba zasygnalizować postępy prac Centrum Informacji dla krajów członków RWPG w Moskwie.

Tendencja wprowadzania elementów matematyzacji do nauk społecznych - socjologii, demografii, ekonomii, historii, lingwistyki, psychologii i innych prowadzi do konieczności tworzenia wydzielonych banków danych lub archiwów danych. Informacje zawarte w tych jednostkach mogą służyć badaniom prowadzonym na szeroką międzynarodową skalę, ukierunkowanym na wyszukiwanie prawidłowości i porównywalności danych. Tego rodzaju tendencjami i możliwościami zainteresowało się UNESCO i przejęło patronat nad Międzynarodowym Komitetem Dokumentacji w Naukach Społecznych. Właśnie tu mają wybitne zastosowanie metody komputerowe, które są w stanie przyspieszyć obróbkę materiałów, stanowiących często niedoceniane dla nauki produkty pracy administracji¹³⁾.

W instytucjach typu banków danych, organizacja oparta na technice elektronicznej, wykorzystuje materiały masowe, pochodzące ze spisów i rejestrów, takie jak: ankiety personalne, ankiety socjologiczne, spisy wyborców, spisy poborowych. Materiały te powstają często jako produkt administracji lub gospodarki i nie są odpowiednio cenione i wykorzystywane jako materiał naukowy. W Stanach Zjednoczonych powstała federacja instytucji tego typu (National Council of Social Science Data Archives).

Na zasadzie tzw. clearinghouse powstał w Stanach Zjednoczonych ośrodek ERIC (Educational Resources Information Center) dla nauk pedagogicznych. Udziela on informacji o wszelkich pracach publikowanych i niepublikowanych, wydaje miesięczny katalog, abonenci otrzymują żądane materiały w postaci kopii lub taśmy magnetycznej z oryginałów.

W Europie działa archiwum danych w Kolonii (Zentralarchiv für Empirische Sozialforschung), które pracę swą opiera na komputerze IBM 2311. Dane dotyczą NRF, Austrii i niemieckojęzycznej Szwajcarii; obejmują nauki społeczne - ekonomię, demografię, socjologię, psychologię, pedagogikę, nauki polityczne, psychiatrię itp. W 1971 r. koordynacja dotyczyła 1178 instytucji, a kartoteka programów zawierała 629 wyselekcjonowanych prac badawczych¹⁴⁾.

Cechą charakterystyczną nauk społecznych w ostatnich latach jest ich coraz częściej obserwowany związek z życiem, praktyczny cel, jakim służą. Przykładem tego są takie nowe dyscypliny, jak prakseologia, ogólna teoria organizacji pracy, socjotechnika i wiele innych. Charakterystyczne jest, że nowe techniki w zakresie obsługi informacyjnej przyjmują się właśnie na terenie tych bardziej służących praktyce dyscyplin nauk społecznych, zasadniczo opornych na nowości. Obserwuje się więc na terenie nauk politycznych, prawnych, socjologii, demografii, pedagogiki tworzenie banków danych (clearinghouse, data archives), ukazywania się wydawnictw tzw. abstraktowych lub referujących w dziedzinie ekonomii, psychologii, socjologii czy historii. Przyczyny metodologiczne i polityczne nie sprzyjają rozprzestrzenianiu się tych systemów informacyjnych na skalę międzynarodową, w szerokim sensie, ale trwają wysiłki w tym kierunku¹⁵⁾.

Należy przy tym przyznać, że zasadniczym zadaniem nauk społecznych i humanistycznych będzie jednak zawsze szukanie wartości i klasyfikowanie ich. Systemy informacji muszą służyć także tym zadaniom. Historycy dojdą zapewne - wprowadzając nowe techniki dla ułatwienia tego zadania - do realizacji szerokich programów badawczych, opartych na współpracy na bazie źródłowej i metodologicznej z innymi naukami społecznymi.

Sprawa technik wynajdywania danych i pojedynczych faktów, a także treści problemowej z masy źródeł archiwalnych wydaje się możliwa do opanowania. Następne etapy w zakresie automatyzacji to decentralizacja dostępu do sprzętu przetwarzającego informację, obsługującego indywidualnego użytkownika, który z kolei będzie zainteresowany w budowaniu ogólnego "banku wiedzy".

Jakkolwiek wyrażane są również obawy - w mniejszym lub większym stopniu alarmistyczne - przed skutkami komputeryzacji, należy jednak oczekiwać, że ułatwi ona ścędowanie na maszynie czynności wtórczych i wręcz szablonowych. Trzeba liczyć się jednak z okresem trudnej adaptacji psychologicznej do urządzeń pracujących innym rytmem niż rytm ludzki. Stąd płynąć mogą trudności i niepełne wykorzystanie aparatur.

Jednostki organizacyjne, które odgrywają rolę banków informacji będą musiały dostosować się też do języków naturalnych, aby doprowadzić do jak najbardziej ułatwionego korzystania z ich zasob-

bów. Będzie chodziło też o uzyskiwanie wiadomości nie tylko o samych faktach, ale o ich przetworzenie na użytek korzystających. Są to wprawdzie sprawy techniczne, ale rzutujące na stronę emocjonalną, która może zgoła zahamować postęp w posługiwaniu się tego rodzaju ułatwieniami, szczególnie w humanistycznych badaniach naukowych. Motywacja badań naukowych oparta jest bowiem m.in. na przesłankach hedonistycznych; stanowi je satysfakcja z odkrycia, radość ze znalezienia informacji w zagęszczeniu innych niepotrzebnych, kontakt z dziełem sztuki, różnorodność przeżyć na tle własnych lektur. Te wartości, które stanowią o "wiedzy pozaźródłowej" historyka może z czasem zostaną zastąpione przez inne, mniej emocjonalne¹⁶⁾.

W ostatnich latach charakterystyczny jest rozwój nauk historycznych w kierunku badań ilościowych, międzydyscyplinowych oraz integracji, głównie na bazie zbieżności struktur i metod innych dyscyplin. Czy jednak historia ma się stać tylko sumą faktów? Czy jedynie "historia ilościowa" (w zakresie przetworzenia danych, budowy modeli, chronologii, diachronii) ma przyszłość, czy też właśnie przyszłość jej będzie polegać na przekrojach poprzez dane ilościowe użyte jedynie jako materiał ilustrujący? Kompleksowe badania międzydyscyplinowe, porównawcze i jakościowe wydają się przyszłością. Nie dojdzie jednak do nich bez uporania się z balastem źródłowym i bez podbudowy i wzbogacenia metodologii drogą zapożyczeń z innych dyscyplin. Zapewne będą rozwijane i u nas, według koncepcji Ingardena seniora, "instytuty nauki o człowieku".

Ostatecznie sądzić można, że remedia warsztatowe na dziś to ozerpanie z takich nauk, które stanowią zarazem metodę, jak np. cybernetyka. Znajduje ona zastosowanie w krystalizujących się dziedzinach praktyki i w dziedzinach, które z samego założenia są pomocne dla innych, tj. informacji naukowej.

P r z y p i s y

- 1) A l t m a n H.: Archiwa, ośrodki dokumentacyjne, biblioteki, muzea, stosunki wzajemne, próby rozgraniczenia. Na marginesie obrad VIII Konferencji Okrągłego Stołu Archiwów w Madrycie. "Archeion" vol. XXXVIII:1962; W u r m o v á M.: Vstah archivů k muzeím a knihovám. "Sbornik archivních praců" R. XIX:1969 nr 2 s. 305-347

- 2) U n i e j e w s k a H.: Biblioteki w systemie informacji naukowej. Próba ujęcia modelowego. Konferencja nt. działalności informacyjnej bibliotek. Łódź czerwiec 1972 Stow.Bibl. Pol.
- 3) V a v r e k B.F.: A theory of reference service. W: Biblioteki ogólne a informacja naukowa. Zesz. przekładów 1970 nr 1(23). Biblioteka Narodowa IKiCz. Powołując się na Alana Relsa definiuje: "Służba informacyjna obejmuje wszystkie wartości zmienne istniejące między czytelnikiem a informacją"; E i c h h o r E.: Vision information centre: a user oriented data base. "Science" vol. 169:1970 nr 3940; C h e r u s A.B.: Les rapports entre les institutions de recherche et les utilisateurs de la recherche. "Revue internationale des sciences sociales" UNESCO vol. XXII:1970 nr 2; B a u t i e r R.H.: Les problèmes posés par une libéralisation brutale de l'accès aux documents. Appel à la prudence. Archivum. "Revue internationale des archives" vol. XVI:1966 (Actes du Congrès international extraordinaire des Archives, Washington 9-13 V 1966) s. 53 "...myślę, że historycy nie są dziś bardziej przygotowani niż archiwiści do stawienia czoła prawdziwym problemom stojącym przed współczesnymi archiwami, których zasoby są przytłaczające. To będzie, sądzę, zadanie jutra..."
- 4) P l e t k a V.: Próby mechanizacji pracy naukowo-informacyjnej w archiwach (tłum. z czeskiego). W: Z teoretycznych i praktycznych zagadnień współczesnej archiwistyki. Przekłady z obecnej literatury archiwalnej, NDAP Warszawa 1968 s. 86; B i e l o v G.A.: Nekotoryje voprosy raboty archivov v svjaziz mehanizaczej upravlenčeskogo truda. "Voprosy Archivovedenija" 1960; B i e l o v G.A.: Ob ispolzovanii techničeskich sredstv v archivach. "Sovetskiye Archivy" 1970 nr 6; B a k o v B.M.: K voprosu o mehanizacii naučno-spravočnoj informacionnoj raboty archivov "Voprosy Archivovedenija". 1959 nr 3; T e b e k i n D.A.: Ob osnovnyh problemach naučno-spravočnogo aparata gosudarstvennyh archivov. "Voprosy Archivovedenija" 1963 nr 3
- 5) A r c h i v m i t t e i l u n g e n. Zeitschrift für Theorie und Praxis des Archivwesens (DDR); Der Archivar. Mitteilungsblatt für deutsches Archivwesen Herausgeg. von Verein deutscher Archivaren. Siegburg

- 6) Š v a n k m a j e r K.: Problemy maszynowego wyszukiwania informacji w dziedzinie historii. "Biuletyn ODIIN PAN" 1967 nr 1(10) s. 58-68
- 7) C o m p u t e r s and the Humanities. Publ. by Queens College Press with financ. assist. from the NSF and the US Steel Foundation vol. 4:1969 nr 1, nr 2, vol. 5:1970 nr 2; R h o a d s J.B.: Remarks on the impact of computers on archives. "Archivum" vol. XVIII:1968 s. 186; B o w l e s E.A. (editor) Computers in Humanistic Research N.Jersey 1967
- 8) H o l l I.: 9 Zasedani "Table ronde des Archives". Archivni Časopis 1965 nr 3 s. 164-167; S c h w e b e l K.H.: IX Internationale Konferenz de Table Ronde des Archives 20-23 IV 1965. "Der Archivar" R. 18:1965 z. 3 s. 228-229
- 9) F i s c h e r B.: Byproducts of Computer Processing "American Archivist" 1969 nr 3 (Doroczna Konferencja Stow. Amer. Archiwistów 1 X 1968); D a r w i n K.: Użycie komputera do indeksowania akt. Przemówienie (nie wykład) wygłoszone na dorocznym walnym zebraniu Stow. Archiwistów 19 XI 1969, "Journal of the Soc. of Archivists" t. 4:1971 (powiel. NDAP tłum. I.Koberdowa
- 10) R h o a d s J.B.: The historian and the new technology. "The American Archivist" vol. 32:1969 nr 3
- 11) B u r k e F.G.: Computer Techniques for the National Archives "Computers and the Humanities" vol. 4:1969 nr 1; T e n d a n c e s principales dans la recherche dans les sciences sociales et humaines, partie 1, Sciences Sociales UNESCO, Paris 1970; V i e t J.: Les sciences de l'homme en France, tendances et organisation de la recherche. Conseil Intern. des Sciences Sociales, Paris 1966
- 12) C a p l i n V.V.: O vozmożnosti napravlenii razvitija sistemy NSA k dokumentalnym materialam gosudarstvennyh archivov. "Sovetskiye arcnivy" 1972 nr 5 s. 34-42
- 13) H e x t e r J.H.: History, the social sciences and quantification; D o e p i k, D o b r o v, K a h k, K o v a l ě e n k o, H.E. A l l i, U s t i n o v: Quantitative and machine methods of processing historical information; S c h i e d e T.: Unterschiede zwischen historischer und Sozialwissenschaftlicher Methode; A n d r a e C.G., Lun d-

- k w i s t S.: The use of historical mass-data - referaty Kongresu Historyków w 1970 r. w Moskwie; L é v y P.G.: An outline of two Systems: SYNTOL and the general inquirer; S c h e u c h E.K., S t o n e Ph.J.: The general inquirer approach to an International Retrieval System for Survey Archives. W: „The American Behavioral Scientist” vol. VII: 1964 nr 10; T r y s t r a m J.P.: De la documentation automatique à la banque de données. "Revue internationale des sciences sociales" vol. 23:1971 nr 2; G l a s e r W.A., B i s c o R.L.: Plans of the Council of Social Science data archives. "Social Sc. Inform." V-4/1966; D o g a n M., R o k k a n S.: Quantitative ecological analysis contents, trends, tasks "Social Sc. Inform." VI-6/1967; R o k k a n S., A a r e b r ø t F.: The Norwegian Archive of historical ecological data. "Social Sc. Inform." VI-1/1969, także: wniosek nr 6 grupy roboczej przy UNESCO na temat archiwów danych historycznych, postulujący ścisłą współpracę między historykami i innymi naukami społecznymi - apel o stworzenie bazy źródłowej dla badań porównawczych rozwoju narodowego; G l a s e r W.A.: Note of the Work of the Council of Social Sc. Data Archives 1965-1968. "Social Sc. Inform." VIII-2/1969
- 14) R e o e n t development at the Zentralarchiv für Empirischs Sozialforschung, University of Cologne. The ZAR-System. Social Sc. Inform. VIII-2/1969; E m p i r i s c h e Sozialforschung 1970. Univ. zu Köln Zentralarchiv... München, Berlin 1971
- 15) C h a m e r s k a H.: Nowe tendencje i perspektywy w dokumentacji nauk społecznych. Stan i potrzeby informacji naukowej w naukach społecznych. Materiały z III Sympozjum pracowników informacji naukowej PAN i Czechosłowackiej Akademii Nauk Zakopane 1970, Warszawa 1971; W y c z a ł s k a K.: Kierunki rozwoju informacji w naukach społecznych. "Biuletyn ODIIN PAN" 1971 nr 2(19)
- 16) B r a u d e l F.: Historia i trwanie Warszawa 1971; F u r e t F.: Quantitative History, Daedalus - Journal of the American Academy of Arts and Sciences. Historical Studies Today, Winter 1971; G o l d b e r g A.: Les besoins des scien-

ces sociales en matière d'information. "Revue internationale des sciences sociales" vol. 23:1971 nr 2; G o n s e t h F.: Valeur et défense de la personne dans une civilisation technique et humanisme. Colloque de l'Académie internationale de philosophie des sciences. Paris 1968; P i e k a r c z y k S.: Historyk i matematyka współczesna. Dyskusja nad artykułem S.Piekarczyka. Odpowiedź dyskutantom. "Przegląd Historyczny" t. 63:1972 z. 1; T u r s k i M.W.: Wpływ stosowania maszyn cyfrowych na rozszerzenie możliwości badawczych. "Maszyna matematyczna instrumentem badań naukowych". Ogólnopolskie sympozjum naukoznawcze Jabłonna XII 1969.

SOME PROBLEMS OF SCIENTIFIC WORK ON A HISTORICAL SOURCE

S u m m a r y

The authoress discusses the problem of the new large scale forms of source materials forming the research basis for historians, representatives of other social sciences and economy.

The institutions designed for heuristic tasks - libraries, archives and information centres - handle the same material. A close cooperation should, therefore, develop between them. Besides, the institutions the role of which is to preserve and process source collections have to introduce new methods and technologies to speed the access to growing materials. Archival methodical tools following the example of those used in the above mentioned institutions should take into account more precise and profound information on the content of source materials. A difficult task will there from result for information services and its fulfilment may, perhaps, be facilitated by applying computer techniques.

The experiences with mechanization and automation are being made in this respect in U.S.A., U.S.S.R. and other countries.

Although there are expressed some fears of the consequences of computerization it may be expected that the research workers may be thus eased of the burden of trite and uncreative activi-

ties. Computer techniques will facilitate handling quantitative data which, however, will only be an illustration in complex, interdisciplinary, comparative and qualitative researches.

ПРОБЛЕМЫ СВЯЗАННЫЕ С РАБОТОЙ НАД ИСТОРИЧЕСКИМИ ИСТОЧНИКАМИ

Р е з ю м е

В статье рассматривается проблема массовости новых форм источников, которые являются основой для проведения исследовательской работы историков, представителей других общественных наук и представителей экономических кругов.

Задачи библиотек, архивов, музеев, центров документации и научной информации отличаются лишь тем, что они акцентируют различные этапы составляющие целостность информационного процесса.

Применение современных методов и новой техники для ускорения использования все увеличивающихся фондов, принятие во внимание более точной и исчерпывающей информации, содержание которой заключено в источнике.

Эксперименты в области применения механизации и автоматизации, проводимые в Соединенных Штатах Америки, в Советском Союзе и в других странах.

Проблемы, связанные с применением компьютеров в архивах - изменение существующих до сих пор форм поведения в связи с абсолютной точностью и логикой машины, период психологического приспособления к машине, заменяющей человека в его функции поиска необходимых содержаний. Результаты компьютеризации - освобождение исследователей от шаблонных и нетворческих занятий, облегчение оперирования количественными данными, представляющими собой иллюстрации в комплексных междисциплинарных исследованиях.

TERESA OSTROWSKA
ODiIN PAN

WARTOŚĆ INFORMACYJNA CZASOPISM MEDYCZNYCH W ŚWIELE WYPOWIEDZI UŻYTKOWNIKÓW

Badania prowadzone w Ośrodku Dokumentacji i Informacji Naukowej PAN nad czasopiśmiennictwem medycznym jako systemem informacji w nauce. Użytkownicy czasopism. Rodzaje i funkcja czasopism. Elementy wpływające na wartość czasopism: treść, komunikatywność, forma. Próby podniesienia użyteczności i wartości czasopism.

Przez termin "wartość informacyjna czasopism" rozumiemy wartość czasopism jako systemu informacji w nauce. Wartość informacyjna czasopism zależy od zawartej w nich informacji pierwotnej, pochodnej i od opracowania redakcyjnego, oraz edytorskiego, na które składają się m.in. spisy treści i indeksy przedmiotowe.

W poprzednich pracach^{x)} rozpatrywano szereg elementów związanych z wartością informacyjną czasopism medycznych. Między innymi przeprowadzono klasyfikację czasopism, analizę długości cyklu wydawniczego i poligraficznego, analizę zawartych w czasopismach materiałów informacyjnych pierwotnych, pochodnych,

^{x)} Ostrowska T.: Próba analizy cyklu wydawniczego polskiego czasopiśmiennictwa medycznego. "Biuletyn ODiIN PAN" 1968 nr 2 (13) s. 63-69; Ostrowska T.: Struktura polskich czasopism lekarskich i jej wartość informacyjna. "Biuletyn ODiIN PAN" 1969 nr 1(14) s. 89-106; Ostrowska T.: Polskie czasopisma medyczne. Stan w roku 1969. Prace ODiIN PAN, Warszawa 1970 ss. 16; Ostrowska T.: Rola czasopism w międzynarodowym rozprzestrzenianiu naukowej informacji medycznej, Warszawa 1971 ss. 16, maszynopis.

spisów rzeczy, indeksów itp.; analizę stosowanych form informacji o wydarzeniach naukowych za granicą, jak również analizę metod i form podejmowanych przez redakcje w celu dostosowania czasopism do potrzeb zagranicznego użytkownika czy dokumentalisty.

Badania te były przeprowadzone metodą autopsji na materiale kilkudziesięciu polskich czasopism medycznych.

Przeprowadzenie w celach porównawczych analogicznych badań na materiale zagranicznych czasopism medycznych, jest niestety nie do zrealizowania. Tytułów tych posiadamy kilka tysięcy w zbiorach krajowych i ze względów technicznych analiza tego materiału nie jest możliwa. Analiza zaś kilkudziesięciu wybranych tytułów, czyli 1% posiadanych materiałów, nie dałaby pełnego obrazu.

Pozostała jednak możliwość poznania wartości informacyjnej światowych czasopism medycznych drogą pośrednią, poprzez analizę wypowiedzi użytkowników tych czasopism.

Na wartość informacyjną czasopism wpływają autorzy i w dużym stopniu redaktorzy, najlepiej jednak oceniają ją użytkownicy. Trudno zatem rozpatrywać czasopisma w oderwaniu od użytkowników i ich opinii. Ale lekarze nie lubią poddawać się ankietyzacji, o czym świadczą nieudane próby podejmowane w ostatnich latach przez niektóre redakcje naszych czasopism medycznych, celem przebadania opinii czytelników. Można jednak zastosować inną metodę - analizę publikowanych wypowiedzi. Siłą rzeczy są to wypowiedzi spontaniczne i subiektywne, niemniej jednak poprzez poruszaną problematykę i dużą ilość wypowiedzi na niektóre tematy, przy jednoczesnym przemilczeniu innych - ujawniają pogląd użytkowników na dane czasopismo. Wskazuje to, jakie są potrzeby użytkowników, jakie wymagania stawiają oni czasopismu i jakie są aktualne problemy czasopiśmiennictwa naukowego. Stosując tę metodę można zarazem rozszerzyć krąg obserwacji na światowe czasopiśmiennictwo medyczne.

• Piśmiennictwo dotyczące czasopism medycznych jest bardzo bogate. Rocznie sam Index Medicus, obejmujący tylko połowę piśmiennictwa medycznego (8), notuje ponad 100 publikacji poświęconych tematyce czasopiśmienniczej. Są to artykuły redakcyjne (Editorials), historyczne, statystyczne, sprawozdawcze, dyskusyjne i inne, poruszające między innymi sprawy związane z wartością informacyjną czasopism.

Celem zebrania możliwie dużego materiału zapoznano się z piśmiennictwem cytowanym w Index Medicus od 1968 do 1972 nr 3, z piśmiennictwem ogłaszającym w polskich czasopismach medycznych w tymże okresie i z materiałami z VIII Międzynarodowego Kongresu Unii Prasy Medycznej. Po przeprowadzeniu wstępnej selekcji materiału wybrano 105 pozycji, zdaniem autorki bardziej interesujących, bądź oryginalnych, na podstawie których można było przeprowadzić analizę problemu. Zebrany materiał zawiera opinie użytkowników oraz redaktorów czasopism. Przeważają wypowiedzi autorów amerykańskich, brytyjskich i kanadyjskich, w dalszej kolejności znajdują się wypowiedzi autorów czeskich i polskich, natomiast Australia, Egipt, Francja, Indie, NRF, Szwajcaria i Związek Radziecki są reprezentowane przez pojedynczych autorów. Tak obfity i różnorodny materiał pozwoli na szersze ujęcie zagadnienia, wykaże jednak kontrowersyjność niektórych wypowiedzi lub ich brak odnośnie pewnych problemów. Materiał zgrupowano według następujących zagadnień:

- Użytkownicy czasopism
- Rodzaje i funkcja czasopism
- Elementy wpływające na wartość czasopism: treść, komunikatywność, forma
- Próby podniesienia użyteczności i wartości czasopism.

Użytkownicy czasopism

Zebrane wypowiedzi potwierdziły obserwacje, że w dobie rewolucji naukowo-technicznej, pomimo rozwijania się nowych form masowej komunikacji i przykładania coraz większej wagi do kontaktów osobistych i konferencji (8), nadal najważniejszym środkiem przekazu jest tradycyjne czasopismo (104). Jest ono niezbędne nie tylko w pracy naukowej, ale i zawodowej. Dimitrie Nanu, dyrektor Centrum Informacji Medycznej Ministerstwa Zdrowia Publicznego i Opieki Społecznej Rumunii i wiceprezydent Międzynarodowej Unii Prasy Medycznej, na VIII Kongresie Unii w Pradze w 1967 roku słusznie stwierdza: "Wykorzystywanie czasopism medycznych jest dla każdego lekarza, niezależnie od jego specjalności, integralną częścią działalności zawodowej" (53).

W ostatnich latach przeprowadzono w stanie Michigan specjalne badania nad czytelnością czasopism przez lekarzy, o czym

donosi Kotre (44). Badania wykazały, że przeciętnie lekarz prenumeruje 3-4 czasopisma i spędza na czytaniu około 3 godzin tygodniowo, co stanowi 5% jego całotygodniowego czasu pracy. Większość czyta tylko wybrane artykuły albo ich fragmenty, bardzo nieliczni czytają czasopisma "od deski do deski" lub streszczenia. Najwięcej korzystają z czasopism młodzi lekarze (do 35 lat) i specjaliści, znacznie mniej lekarze starsi i ogólnopraktykujący. Wynika to z tego, że młodzi lekarze mają więcej czasu na czytanie, oni też często czytają "od deski do deski", podczas gdy starsi muszą bardziej ekonomicznie rozporządzać czasem. Większa popularność czasopism wśród specjalistów wynika z faktu, że czasopisma są wydawane przeważnie przez specjalistyczne towarzystwa i do specjalistów adresowane. Spośród badanych 57% uznało czasopismo za najlepsze źródło informacji. Na podstawie liczby wypowiedzi ustalono, że za najlepsze źródło informacji uważali czasopismo przede wszystkim interniści, następnie chirurdzy, psychiatrzy, ginekolodzy, lekarze ogólnopraktykujący i pediatri; wartość czytania podkreślali głównie interniści, na dalszym miejscu byli psychiatrzy, pediatri, chirurdzy, ginekolodzy i lekarze ogólnopraktykujący; najwięcej natomiast czytali interniści, następnie ginekolodzy, pediatri, chirurdzy, lekarze ogólnopraktykujący i psychiatrzy.

Uzyskane wyniki można uznać za charakterystyczne wyłącznie dla badanego środowiska. W cytowanych badaniach różnicowano czytelników zależnie od ich wieku i specjalności. Nie uwzględniono wszystkich dyscyplin medycznych, kwalifikacji naukowych i zawodowych czytelników, zajmowanego stanowiska, miejsca pracy (instytucja - praktyka prywatna, miasto - wieś) ani rodzaju czasopism.

R o d z a j e i f u n k c j a c z a s o p i s m

Klasyfikacja czasopism jest odmiennie podawana przez różnych lekarzy, zależnie od ich punktu widzenia. I tak A.Choudhury (8) wyróżnia 7 rodzajów czasopism: 1. naukowobadawcze, 2. specjalistyczne, 3. organy towarzystw, 4. poświęcone określonej dyscyplinie, 5. przeznaczone dla lekarzy praktyków, 6. wydawane

przez koncern farmaceutyczny, 7. publikowane wyłącznie w ce-
lach dochodowych.

Natomiast O.Riedl (65) wymienia tylko 3 rodzaje czasopism:
1. naukowe, np. "Journal of Clinical Investigation", 2. prze-
glądowe, np. "Excerpta Medica" i 3. mieszane(naukowo-prze-
glądowe), np. "Lancet".

Należy tu wspomnieć o klasyfikacji Foxa, wprowadzicie z 1965
roku, ale często cytowanej przez późniejszych autorów brytyj-
skich jak Ingelfinger (33) i Morton (52). Fox dzielił czasopis-
ma na:

1. typu kronikarskiego - zawierające informacje o badaniach
i doświadczeniach, przeznaczone dla ekspertów i zapewniające eks-
pertom priorytet (przypominałyby one czasopisma rejestrujące je-
dyndie prace oryginalne zgodnie z koncepcją J.D.Bernala sprzed
30 lat¹);

2. typu gazetowego (newspaper) - przeznaczone raczej dla o-
gółu niż dla badaczy, których zadaniem jest popularyzowanie,
przekazywanie wiedzy oraz pobudzanie dyskusji i krytyki przez
zamieszczanie działu korespondencji.

Zdaniem Foxa większość czasopism spełnia obie powyższe funk-
cje.

Ponadto w wypowiedziach często powtarzają się terminy "cza-
sopismo ogólne" i "czasopismo specjalistyczne", co można uważać
za dalszą próbę klasyfikacji.

Wymienione próby klasyfikacji określają funkcje czasopism,
które służą naukowcom i praktykom, specjalistom i lekarzom ogólnoprac-
tykującym, dokumentują działalność towarzystw naukowych,
reklamują specyfiki produkowane przez koncern farmaceutyczny, słu-
żą interesom jednostki lub grup osób, rejestrują wykonane prace
badawcze, gromadzą i rozpowszechniają informacje naukowe oraz
pobudzają dyskusję.

Do funkcji czasopism należy zaliczyć również ułatwianie kon-
taktów osobistych; w dobie rozwoju nauki, powstawania nowych dy-
scyplin i zawężania specjalizacji, co utrudnia porozumienie się,
niektóre z czasopism (ogólne) są zdaniem R.Ware'a (95) forum wy-
miany informacji o aktualnie prowadzonych badaniach, platformą
dyskusji, oraz stanowią zachętę dla wzajemnego informowania się.
Z kolei Zingg (104) przypomina, że czytelnicy opierając się na

ogłoszonym artykule mogą powtórzyć badania i w wypadku uzyskania innych wyników napisać do redaktora. Zaś Hirschhorn (29), Lock (49) i Zwemer (105) podkreślają możliwość porozumiewania się autorów prac z redaktorami i recenzentami.

E l e m e n t y w p ł y w a j ą c e n a w a r t o ś ć c z a s o p i s m

R. Zwemer (105) uważa, że o wartości czasopisma świadczy częstość wykorzystywania przez służbę informacyjną, częstość umieszczenia na liście tytułów dla służb informacyjnych ogólnych i specjalistycznych, częstość wykorzystywania czasopisma jako źródła (o czym informuje indeks cytowań). Po stwierdzeniu, że czasopismo jest indeksowane, wykorzystane i cytowane, poleca określić stopień zainteresowania czytelników treścią czasopisma. Nie podaje jednak metody, jaką należy stosować aby uzyskać ten cel.

O tym jakie elementy mogą wpłynąć na wartość czasopisma i na zainteresowanie nim czytelników, jest bardzo wiele wypowiedzi. Ogólnie biorąc, wpływa na to t r e ś ć, k o m u n i k a t y w n o ś ć i f o r m a czasopisma.

T r e ś c i poziom czasopisma naukowego zależy od dwóch czynników: od poziomu naukowego ośrodków publikujących swe prace i od poziomu pracy redakcji - jak pisze Roszkowski (75). Thomson (93) i Worthy (102) zalecają autorom, aby przed przystąpieniem do pisania zastanowili się, czy w ogóle warto pracę ogłaszać. Worthy (102) radzi, aby autor przed ogłoszeniem pracy zadał sobie następujące pytania: 1. czy jest uzasadnione napisanie artykułu, 2. czy temat zasługuje na opublikowanie, 3. czy materiał jest kompletny, 4. czy punkt widzenia autora jest słuszny, 5. czy konstrukcja i objętość pracy są właściwe, 6. dla jakiego czytelnika jest przeznaczona i czy przyniesie mu korzyści. Celem opracowania zdaniem Paula (60) powinno być podanie nowych faktów, nowej techniki itp. Donaldson (14) zaś uważa, że prace powinno się ogłaszać dopiero wtedy, gdy znaczenie badań jest wystarczająco wyjaśnione.

Wszystkie te zastrzeżenia są słuszne. Zadaniem ich jest ograniczenie zalewu publikacji. Według Choudhury (8) liczba nau-

kowców podwaja się co 15 lat, a co 2 tygodnie powstaje nowe czasopismo, a według danych Jablonskiego (36) co 25 lat podwaja się liczba pozycji naukowych. Rocznie ukazują się setki tysięcy prac. Na eksplozję informacji składa się wiele elementów. Worthy (102) wymienia tu działanie odgórnej presji, a Brown(6) własną inicjatywę badaczy, których dopinguje hasło "publish or perish", chęć uzyskania subwencji, znalezienia się w programie rocznej konferencji, zostania wybranym na członka towarzystwa, zobaczenia swojego nazwiska w druku lub zareklamowania siebie. Wypowiedzi te są interesujące, ponieważ zazwyczaj eksplozję informacji tłumaczy się lapidarnie rewolucją naukowo-techniczną.

Sposób ujęcia pracy jest uzależniony od typu czasopisma i od omawianego tematu, na co zwraca uwagę Lock (49). Przypomina, on, że jeżeli problem jest specyficzny, to w pracy podaje się szczegóły, jeżeli zaś jest znany, to można pominąć wstępne wyjaśnienia; w czasopiśmie specjalistycznym podawać należy dokładne pełne dane, dyskusję i piśmiennictwo, a zamieszczane tam artykuły są raczej dłuższe niż w czasopismach ogólnych. Za właściwszą objętość publikacji uważa Lereboullet (47) 6-8 stron.

Duża odpowiedzialność spoczywa na redakcji, od której zależy profil i poziom czasopisma. Uwagi użytkowników (8, 47, 104, 105) kierowane do redakcji wskazują, że czasopismo powinno uczyć bardziej aktywnie, a więc pobudzać dyskusję i pisanie, że powinno zamieszczać "dobre artykuły" dobrane przez kompetentną redakcję, przestrzegać właściwej proporcji w odniesieniu do liczby artykułów o treści naukowej i zawodowej, a przede wszystkim być poczytne. Redakcje udzielają dużej pomocy autorom (16, 49, 57, 63, 70, 105), ogłaszają one instrukcje dla autorów, przesyłają autorom manuskrypty do poprawek, niejednokrotnie rękopis jest kilkakrotnie przeglądany przez redakcję i następnie autoryzowany. W pracy nad tekstem uczestniczą również recenzenci.

J. Talbot (90) uważa, niewątpliwie słusznie, że recenzje prac powinny być wykonywane przez kilku specjalistów. Według informacji Bookwaltera (5) i Locka (49) każda praca nadesłana do redakcji "British Medical Journal" i "Research Quarterly of the American Association for Health, Physical Education and Recreation" jest recenzowana przez 3 osoby. Według danych Elkintona

(17) z 1969 roku 387 recenzentów współpracowało z "Annals of Internal Medicine" (Philadelphia). Są starania o to, aby selekcję prac przeprowadzać możliwie szybko (1, 57). W "British Medical Journal" np. decyzja przyjęcia pracy lub jej odrzucenia zapada już w ciągu 3 tygodni (49). Wskazane byłoby zapewnienie anonimowości autorowi pracy recenzowanej (83). Ale tylko niektóre redakcje, np. "New England Journal of Medicine" dbają o to i z tekstu przeznaczonego dla recenzentów usuwają nazwisko autora. Jednakże pomimo to recenzenci mogą ich łatwo rozpoznać po temacie publikacji, po stylu oraz zamieszczeniu wielu własnych prac w bibliografii (29). Oddzielnym problemem może być sprawa anonimowości recenzentów, na ten jednak temat nie spotkano wypowiedzi.

Selekcja materiału jest surowsza, gdy nadesłanych prac jest więcej. W Polsce "Pediatria Polska" odrzuca rocznie około 15% nadesłanych prac (86), "Polskie Archiwum Medycyny Wewnętrznej" - około 17% (57). W Anglii jest około 100 czasopism specjalistycznych, odrzucają one około 1/3 nadesłanych prac. Znacznie więcej prac odrzucają czasopisma ogólne. Lock (49) podaje, że do każdego z 2 głównych angielskich medycznych czasopism ogólnych wpływa rocznie ponad 2.000 oryginalnych artykułów do publikacji, z tego 75% jest odrzucanych. Podobnie "Annals of Internal Medicine" (Philadelphia) nie kwalifikuje do druku 75-80% artykułów (17). Kryteria oceny artykułów są podobne w różnych czasopismach. Autorzy amerykańscy, brytyjscy i polscy (49, 60, 86, 105) podają, że odrzuca się artykuły źle napisane lub źle ilustrowane, niekompletne, z niejasnym opisem eksperymentu, ze złą techniką eksperymentu, która zniekształca wyniki, mało istotne, dotyczące tematu już poprzednio ogłoszonego, nie mieszczące się w tematyce czasopisma. "British Medical Journal" stosuje 4 kryteria oceny: oryginalność, rzetelność naukową, przydatność kliniczną i walor etyczny (49). Pożądane byłoby ujednoczenie kryteriów oceny. Wysuwane są sugestie, aby międzynarodowe organizacje jak UNESCO i ICSU (International Council of Scientific Unions) ustaliły komitety odpowiedzialne za przygotowanie kompletnych wykazów kryteriów oceny jakości czasopism naukowych i technicznych (105).

Zadaniem redakcji jest dobieranie prac zgodnie z potrzebami czytelników (8, 10, 63, 92). O potrzebach czytelników redakcja

do wiadomości dzięki specjalnym badaniom albo nadsyłanej korespondencji. Redakcja "Journal of Pediatrics" (St. Louis) przeprowadziła w roku 1969 tego typu badania. Respondenci uszeregowali artykuły według ich wartości w następujący sposób: 1. postępy medycyny, 2. artykuły specjalne, 3. artykuły dotyczące farmakologii i terapii, 4. krótkie obserwacje kliniczne i laboratoryjne, 5. prace oryginalne, 6. przeglądy książek (54).

Wypowiedzi autorów amerykańskich, brytyjskich i polskich (6, 14, 34, 40, 55, 61, 70, 86, 94) również potwierdzają większą poczytność prac poglądowych niż oryginalnych, a nawet na podstawie statystyki zapotrzebowania na odbitki wykazują, że prace poglądowe są 6-krotnie bardziej popularne niż artykuły oryginalne. Uzasadniają to tym, że prace poglądowe nie podają wprawdzie tych szczegółów co oryginalne, ale za to zajmują mniej miejsca w czasopiśmie. Wyczerpującym pracom poglądowym można wybaczyć brak elementów nowatorskich. Zadaniem ich jest nie tylko podsumowywanie, ale i rozszerzanie horyzontów czytelnika.

Jednakże prace oryginalne mają swoją niezaprzeczalną wartość i redakcje chętnie je zamieszczają. Zwolennicy prac oryginalnych (14, 33, 70, 78, 103) stawiają jednakże pewne warunki. Uważają, że dobierać je należy według ich merytorycznej wartości, niezależnie od tego czy dotyczą chorego człowieka, czy zwierząt doświadczalnych, czy biochemii komórkowej. Rozbieżne wyniki badań powinny znaleźć odbicie w publikacji. Powinno się również zamieszczać prace tak o pozytywnym jak i o negatywnym działaniu leku. Bowiem dopiero całościowy obraz przyniesie korzyść czytelnikowi.

Według obserwacji Donaldsona (14) artykuły kliniczne nie zawsze są cenione. Zastrzeżenia są również wysuwane wobec artykułów kazuistycznych. Donaldson (14) i Roszkowski (76) uważają, że artykuły kazuistyczne, aby spełnić swoje zadanie powinny mieć znaczenie teoretyczne lub praktyczne, podawać nowe istotne informacje o chorobie.

Zdaniem użytkowników (14, 48) zbyt mało jest artykułów przydatnych w praktycznej diagnozie i terapii.

Jeżeli chodzi o recenzje to według Kinga (42), najbardziej użyteczne są krótkie o objętości 50-60 słów. Ważną częścią czasopisma są płatne ogłoszenia (95), jednak wiele czasopism jest

nimi przeładowanych (8). Szczególnie ceniony przez użytkowników (8, 95) jako forma rozpowszechniania informacji, jest dział korespondencji zwany często "Letters to the Editors". Zamieszcza on dyskusje, wskazówki, krótkie informacje. Poza tym czasopisma zawierają różnego rodzaju drobne działy informacyjne (1).

Odrębnym zagadnieniem jest sprawa aktualności treści czasopism. Informacje w czasopismach ukazują się z opóźnieniem i to, obok zalewu piśmiennictwa, jest uważane za główne wady czasopism (8, 22, 65). Opóźnienie druku (przedłużony cykl wydawniczy) jest różne w różnych czasopismach wynosząc przeciętnie, według obserwacji autorów amerykańskich, francuskich, polskich i innych (4, 8, 15, 33, 51, 55, 75, 76, 80, 86) - od 3 do 24 miesięcy.

K o m u n i k a t y w n o ś ć. Coraz częściej spotyka się zarzuty, że publikacje są mało komunikatywne co, jak zaznacza DeBakey (12), jest szczególnie niebezpieczne w naukach medycznych. Roland (70) posuwa się nawet do słusznego twierdzenia, że informacja niekomunikatywna może równie dobrze nie istnieć. Zdaniem licznych autorów (12, 15, 23, 24, 27, 30, 41, 46, 50, 58, 66, 68, 70, 72, 74, 75, 82, 96, 97, 100, 102) niedostateczna komunikatywność jest wynikiem nieumiejętnego pisania: stosowania nadmiaru słów, słów zbyt efektownych, modnych, obcych, neologizmów, barbaryzmów, eufemizmów, komunizmów, żargonu medycznego, złych sformułowań i błędów stylistycznych, skrótów trudnych do odszyfrowania i wadliwej interpunkcji. Trudności odbioru powoduje też stosowanie nieujednoliczonej terminologii, na co zwracają uwagę Nanu (53) i Wigura (99). Według amerykańskiego lekarza Gordona (24) w użyciu jest 170 000 różnych terminów i deskryptorów na określenie chorób lub objawów, podczas gdy wystarczy tylko 22 000. Informacja ta najprawdopodobniej dotyczy terminologii amerykańskiej. Prace bez wymienionych błędów są rzadkie, o ile w ogóle istnieją - pisze DeBakey (12). Dla uzyskania większej komunikatywności autorzy (8, 20, 21, 23, 24, 26, 31, 33, 41, 43, 49, 63, 67, 92, 100, 102) polecają pisać zwięźle, przejrzysto, tak aby "każde słowo coś znaczyło", unikać skrótów i żargonu medycznego, posługiwać się krótkimi i zwięzłymi zdaniami, unikać formy pasywnej i negatywnej, przestrzegać właściwej terminologii. Dwa spo-

śródm wymienionych przez nich zaleceń zasługują na oddzielne zacytowanie, są to "dwa razy mniej to dwa razy lepiej" i "podać maksimum informacji w minimum objętości".

Zdaniem Wilsona (101) można wyróżnić dwa sposoby pisania:

1. informujący (podający informacje) i 2. motywujący poglądy autora. Pisanie prac naukowych należy zaliczyć do typu pierwszego. Nie jest ono rzeczczą łatwą, co słusznie podkreślają Reid (64) i Worthy (102). Teuscher (92) nazywa je nawet dyscypliną, sztuką. Umiejętność tę trzeba sobie przyswoić. Toteż w ostatnich latach w różnych ośrodkach amerykańskich organizowano, zwłaszcza staraniem American Medical Writers Association, dłuższe lub krótsze kursy na temat technologii pisania prac naukowych (64, 70, 71, 91), a także spotkania dyskusyjne, na których uczestnicy przedstawiają szkice artykułów poddawane następnie zbiorowej krytyce. Ta ostatnia forma, zdaniem Worthy (102), cieszy się dużą popularnością. Należy również wspomnieć o istnieniu placówek badających problemy komunikacji w nauce, np. katedra Scientific Communications w Baylor College of Medicine, Houston, Texas i Department of Medical Communications of the Ochsner Medical Foundation, New Orleans, Louisiana (12). Ukazują się publikacje książkowe poświęcone sztuce pisania naukowego (49, 68, 73, 91) oraz artykuły; na przykład w latach 1967-1968 ukazało się 25 esejów w "Journal of American Medical Association" (98), w "Anesthesia and Analgesia" cykl artykułów ogłasza Roland, "Archives of Internal Medicine" (Chicago) w każdym numerze zamieszcza rubrykę "Dobre pisanie naukowe" (49), a "Bulletin of the Medical Writers Association" ogłasza artykuły redaktorów różnych czasopism podające praktyczne wskazówki stylistyczne (30).

O tym, że styl powinien być nie tylko jasny, ale i atrakcyjny, przypomina Donaldson (14). Podobnie uważa King (39), zdaniem którego dążność do obiektywizmu i maksymalnej zwięzłości doprowadziła do tego, że obecnie styl jest zazwyczaj suchy, stereotypowy, beznamiętny, a forma bezosobowa. Takie prace trudno się czyta. Pojawiają się protesty przeciwko temu stanowi rzeczy, a stosowanie bezosobowej formy językowej w pracach naukowych zostaje nazwane herezją. Ponieważ nauka opiera się na personalnych obserwacjach, wysuwane są np. przez Rolanda (68) propozycje pisania w trzeciej osobie, albo w pierwszej osobie - przez Freilicha (21) i Ingelfingera (35).

F o r m a. Zdaniem użytkowników (24, 47, 59, 63, 92, 105) czasopismo powinno ukazywać się regularnie, być szybko rozprawiane, mieć atrakcyjny format nie przekraczający 21/27, być funkcjonalne i łatwe do przechowywania. Tekst powinien być drukowany czytelnie (z interlinią), tytuły i podtytuły powinny być atrakcyjne, teksty pisane różną czcionką, a ilustracje, tabele i wykresy dobre technicznie. Zalecają oni umieszczanie spisów treści na widocznym miejscu i eksponowanie tytułów, których pierwsze słowa powinny rzucać się w oczy, gdyż to właśnie zadecyduje o zainteresowaniu się czytelnika artykułem. Nazwisko autora ma mniejsze znaczenie.

Niemniej jednak nazwisko autora jest również istotne, gdyż jak wykazały cytowane przez Zwemera (105) badania przeprowadzone przez "Biological Abstracts," czytelnicy oceniają publikacje m.in. pod kątem renomy autorów. I tu nasuwa się problem związany z autorstwem zbiorowym. Rosnącą liczbę przypadków autorstwa zbiorowego wynikającego z charakteru współczesnej nauki jak specjalizacja i konieczność pracy zespołowej w wielu dyscyplinach, Lange i Soric (45) tłumaczą swoistą reakcją na eksplozję informacji i trudność opanowania bieżącego piśmiennictwa, Diamonds (13) zaś, uważa to zjawisko za jedno z następstw hasła "publish or perish". Opinie ich, chociaż nie wyczerpujące tematu, są warte zacytowania, jako oryginalne. Lange i Soric (45) jako zalety prac zbiorowych podają, że prace zespołowe przebiegają szybciej, a ich autorzy posiadają w sumie większą znajomość piśmiennictwa. Według obserwacji tych autorów, w naukach ohemioznych w latach 1910-1960 publikacje indywidualne spadły z 82% na 33%, publikacje 2 autorów wzrosły zaś z 16% na 43%, a 3 autorów z 2% na 15%. Według Diamonds (13) natomiast, w roku 1928 największa ilość autorów prac zbiorowych wynosiła 3 i prace te pojawiały się rzadko, podczas gdy w roku 1968 najczęściej występowały prace pióra 3 autorów, a maksymalna ich ilość dochodziła do 8. Należy sądzić, że ilość autorów prac zespołowych będzie dalej wzrastać. Tym istotniejsze staje się zatem pytanie, jak w tego typu pracach można określić wkład poszczególnych autorów i w jakiej kolejności powinny być wymienione ich nazwiska. Wiele czasopism stosuje układ nazwisk alfabetyczny, czasem jako pierwsze podawane jest nazwisko głównego autora, czasem zaś najmłodszego (49). Hinman (28) proponuje na pierwszym miejscu podawać nazwisko tego

autora, którego wkład pracy można określić na ponad 50%, albo wprowadził nową ideę, na ostatnim miejscu jego współpracownika, a w środku, w kolejności zależnej od wkładu pracy, nazwiska tych, którzy dali mniejszy wkład niż ostatni, niezależnie od tego, czy są starsi wiekiem lub stopniem. Należy jednak zdawać sobie sprawę, że ilościowe ustalenie wkładu autorów do pracy zbiorowej nie zawsze jest łatwe. Davis i Gregerman (11) polecają w tym celu korzystać z metody P.L.Pecka określania kolejności według ilości publikacji każdego z autorów, odpowiedzialności za wykonaną pracę, długości pobytu każdego z współpracowników w laboratorium i kolejności alfabetycznej pierwszych lub ostatnich imion współpracowników. Sprawa ta czeka na ujednoczenie.

Najistotniejszą częścią czasopisma jest artykuł. Tytuł jego powinien być treściwy, o co apelują Hammond (26), Paul (60) i Seldon (79) uważając, że zbyt obszerne tytuły mogą zniechęcić czytelnika. W wypadku, gdyby tytuł wydawał się zbyt ogólny, polecają dać podtytuł. Zdaniem Seldona (79) tytuł powinien być łatwy do indeksowania, konkretny, jasny i zwięzły, a według de Solla Price'a (84) - powinien zawierać deskryptory.

Użytkownicy przypominają o konieczności przestrzegania jednolitej formy artykułu, ponieważ ułatwia to odbiór. Zainteresowani mogą albo czytać całość, albo też jedynie streszczenie i dyskusję. Chociaż zdawałoby się, że wszystkim jest znana kolejność elementów naukowej pracy medycznej, autorzy amerykańscy, brytyjscy i czescy (20, 49, 60, 71, 88) uznali za wskazane wymienić je. Są one zwykle następujące: 1. streszczenie^x, 2. wstęp, 3. materiały i metody, 4. wyniki, 5. dyskusja, 6. wnioski, 7. podziękowanie, 8. piśmiennictwo. Zdaniem użytkowników, nie zawsze te elementy są właściwie opracowane i dlatego warto poświęcić im nieco uwagi.

Uważają oni (3, 49), że dla czytelników najważniejsze jest streszczenie, które powinno podawać dlaczego dany temat został

^x Termin "streszczenie" odpowiada angielskiemu "abstract", "summary", "synopsis-abstract". Według Rolanda (69) i Kodeksu Dobrych Obyczajów (25) pomiędzy tymi terminami "właściwie nie ma już różnicy".

opracowany, w jaki sposób i co daje w wyniku. Tymczasem, pisze Look (49), wiele streszczeń jest zbyt długich i ogólnikowych, referujących "o czym było w pracy". Chcąc pomóc autorom, Ertl (18) podał wzory streszczeń dla prac klinicznych i doświadczalnych zawierających maksimum danych. Zamieszczanie streszczeń na początku, zamiast na końcu pracy, datuje się dopiero od ostatnich 10 lat. Zwolennicy tego pragną pomóc czytelnikowi w szybkim zorientowaniu się w treści pracy (69). Ale nie wszystkie czasopisma tę kolejność stosują. Niektórzy bowiem uważają, że umieszczenie streszczenia na początku może odwrócić czytelników od studiowania samej pracy, a tym samym od krytycznego myślenia - streszczenia bowiem przyjmuje się zazwyczaj do wiadomości bezkrytycznie (71). Oba punktem widzenia trzeba przyznać słuszność.

Look (49) podaje szereg krytycznych uwag odnośnie opracowania artykułu. Uważa, że często zbyt długi jest wstęp. Młodzi autorzy myślą go często z dyskusją omawiając poprzednie prace dotyczące danego zagadnienia, podczas gdy należy podać jedynie informację, dlaczego przystępuje się do opracowania danego tematu. W materiałach i metodach nie powinno się podawać szczegółów, jeżeli są one standardowe. Podając wyniki nie należy wspominać o poprzednich pracach na ten temat, na co jest miejsce w dyskusji, którą jednak powinno się ograniczać. Bibliografię powinno się podawać pełną. De Solla Price (84) wysuwa oryginalne porównanie braku piśmiennictwa do braku nazwiska autora lub tytułu pracy. Roland (68) i Samsom (77) zalecają jednak ograniczać podawane piśmiennictwo do najważniejszych pozycji. Wydaje się, że jest to stanowisko zbyt krańcowe. Eliminacja wielu pozycji bibliograficznych mogłaby doprowadzić do tego, że szereg twierdzeń zamieszczonych w pracy byłoby gołosłownych albo że wyglądałyby, niezgodnie z prawdą, na własne twierdzenia autora.

P r ó b y p o d n i e s i e n i a u ż y t e c z n o ś c i i w a r t o ś c i c z a s o p i s m

A.Choudhury (8) apeluje o udoskonalenie publikacji i metod ich prezentacji oraz o lepszą służbę bibliograficzną, celem uzyskania maksymalnej korzyści z dynamicznego rozwoju nauki i z eksplozji informacji naukowej.

Choć podnieść użyteczność i wartość informacyjną czasopism, redakcje w oparciu o uzyskane opinie użytkowników (1, 2, 9, 16, 17, 19, 38, 56-58, 75, 81, 85, 86, 96) wprowadzają szereg zmian edytorskich, na przykład:

- tworzone są specjalistyczne redakcje w ramach jednego czasopisma w celu podniesienia jego poziomu;

- zamieszcza się większą ilość prac oryginalnych i poglądowych;

- zamieszcza się artykuły redakcyjne wybitnych specjalistów;

- wprowadza się kryteria selekcji prac (np. redakcja "Oral Surgery, Oral Medicine and Oral Pathology" postanowiła zamieszczać artykuły kazuistyczne spełniające określone warunki:

1. rzadkie nietypowe przypadki wymagające dokumentacji, 2. dobrze udokumentowane przypadki o nietypowym przebiegu, 3. przypadki długo obserwowane z dziedzin wymagających dobrej statystyki wyników leczenia oraz niskiedy artykuły skrócone z 1-2 ilustracjami);

- wprowadza się nowe działy merytoryczne, jak np. "medycyna rodzinna", "z historii medycyny", "z postępów w medycynie", "varia", "listy do redakcji" (zawierające półterastronicowe artykuły z rycinami i piśmiennictwem), drobne działy zawierające korespondencję, dyskusję o ogłoszonych artykułach, informacje o wydarzeniach w nauce, notatki z prasy zagranicznej, informacje dla niespecjalistów o pracach ogłaszanych w różnych czasopismach i "Questions of the Month" (rodzaj testu z odpowiedziami podanymi w tym samym numerze);

- zmienia się obwoluty i format czasopism;

- artykuły oryginalne drukowane są od strony nieparzystej, a na powstających wakatach umieszcza się mniej istotne teksty;

- przy tytule podawane są hasła przedmiotowe, a bezpośrednio pod tytułem streszczenia artykułów;

- za przykładem redakcji "New England Journal of Medicine" i "Annals of Internal Medicine" wprowadzane są dla prenumeratorów abstrakty z kwartalnymi indeksami (Indexed Quarterly Abstracts) w formie kart z nazwiskiem i instytucją autora oraz z informacją o objętości tekstu i hasłami przedmiotowymi.

Podsumowując zawarte w niniejszym artykule wypowiedzi użytkowników można stwierdzić, że o wartości informacyjnej czasopism świadczy ich poczytność oraz częstość wykorzystywania przez służbę informacyjną. Natomiast wartość informacyjna czasopism uzależniona jest od:

1. treści zamieszczanych artykułów (dobór materiałów pod kątem zróżnicowanych potrzeb czytelnika i aktualności problematyki, zamieszczenie artykułów ocenionych specjalistów);
2. komunikatywność czasopism;
3. formy edytorskiej czasopism (atrakcyjna i estetyczna strona graficzna, adekwatny format);
4. terminowego przebiegu cyklu wydawniczego i poligraficznego;
5. szybkości i sprawności dystrybucji.

W celu uzyskania nowych materiałów dotyczących wartości informacyjnej czasopism medycznych wydaje się celowe kontynuowanie analizy wypowiedzi użytkowników.

B i b l i o g r a f i a (wykorzystane źródła)

1. A change of apparel. Canadian Medical Association Journal 1971, 105, 1, 10
2. Another journal proliferates. Nature 1970, 227, 5264, 1179
3. Autore, umiš napsat souhrn? Československá Gastroenterologie a Výživa 1970, 24, 6, 279, 280
4. Barbeau A.: La diffusion des découvertes scientifiques en médecine une étude prospective. Union Médicale du Canada 1967, 96, 8, 1008-1015
5. Bookwalter C.: Editorial. Research Quarterly of the American Association for Health, Physical Education, and Recreation 1968, 39, 1, 3, 4
6. Brown E.A.: Scientific papers: problems of pollution and disposal. Review of Allergy 1971, 25, 1, 15-17
7. Brown E.A.: The life and death of the asthmatic patient. Review of Allergy 1971, 25, 4, 313-318
8. Choudhury A., Bose A.K.: Medical journalism-Journal of the Indian Medical Association 1970, 55, 5, 174, 175

9. Covet S.S.: Indexed quarterly abstracts: a new subscriber service. *Postgraduate Medicine* 1971, 49, 4, 231
10. Cummings M.M.: The responsibility of the professional society for scientific communications. *American Journal of Cardiology* 1968, 21, 1, 4, 5
11. Davis P.J., Gregerman R.I.: Parse analysis: a new method for the evaluation of investigators bibliographies. *New England Journal of Medicine* 1969, 281, 18, 989, 990
12. DeBakey L.: Every careless word that men utter. II. The language of science. *Anesthesia and Analgesia* 1971, 49, 5, 827-834
13. Diamond D.: Multi authorship explosion. *New England Journal of Medicine* 1969, 280, 26, 1484, 1485
14. Donaldson R.M.: The new editor views his assignment. *Gastroenterology* 1970, 59, 1, 145, 146
15. Dowżenko A.: Sprawozdanie redakcji Neurologii i Neurochirurgii Polskiej za okres od 11 XI 1966 do 8 IX 1970. *Neurologia i Neurochirurgia Polska* 1970, 4, 6, 749-752
16. Dowżenko A.: W sprawie dziaku "Listy do Redakcji". *Neurologia, Neurochirurgia i Psychiatria Polska* 1971, 5, 4, 472
17. Elkinton J.R. et al.: Editors to readers. *Annals of Internal Medicine* 1969, 70, 1, 219, 220
18. Ertl N.: A new way of documenting scientific data from medical publications. *Karger Gazette* 1969, nr 20, 1-4
19. Eyster W.R.: Form and substance. *Radiology* 1970, 94, 1, 206
20. Fraunhofer J.A.: An approach to the writing of research papers, theses, and reports. *Dental Practitioner and Dental Record* 1971, 21, 12, 433-435
21. Freilich H.: Written communication. Basic tool for hospital administrators. *Hospital Management* 1970, 109, 6, 31, 32
22. French journals in flux. *Nature* 1968, 220, 5264, 221
23. Godden J.O.: Mind to mind: persuasion in medical writing. *Canadian Medical Association Journal* 1967, 96, 13, 958-964
24. Gordon B.L.: Welter of words. *Journal of the American Medical Association* 1971, 218, 6, 878, 879

25. Guide for the preparation of scientific papers for publication. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Industrial Medicine and Surgery 1969, 38, 12, 17-20
26. Hammoud E.I.: The methodology of formulating research plans (an aide to research workers in medical sciences). Journal of the Egyptian Medical Association 1969, 52, 5/6, 470-485
27. Harris M.C. et al.: Writing for medical journals. Annals of Allergy 1968, 26, 12, 644-647
28. Hinman F.Jr.: Sequence of authors' names in scientific articles. Journal of the American Medical Association 1970, 212, 4, 618-619
29. Hirschhorn N.: Authors and reviewers. New England Journal of Medicine 1970, 282, 20, 1159, 1160
30. Hirsh M.J.: Tell it as it is. American Journal of Optometry 1969, 46, 7, 543, 544 .
31. Hudson R.P.: Medical writing and Webster's Third. Annals of Internal Medicine 1969, 71, 2, 435-438
32. Ingelfinger F.J.: Abstracts-again. New England Journal of Medicine 1971, 285, 11, 633
33. Ingelfinger F.J.: Medical literature: the campus without tumult. Science 1970, 169, 3948, 831, 837
34. Ingelfinger F.J.: More good (i.e. practical) reviews. New England Journal of Medicine 1969, 281, 6, 326, 327
35. Ingelfinger F.J.: The fraudulent we. New England Journal of Medicine 1971, 285, 20, 1144, 1145
36. Jablonski S.: The biomedical information explosion: from the Index-Catalogue to MEDLARS. Bulletin of the Medical Library Association 1971, 59, 1, 94-98
37. Journal changes for 1970. Canadian Journal of Public Health 1969, 60, 8, 297, 298
38. Kalinowa Z.: Sprawozdanie z kolegium redakcyjnego "Wiadomości Lekarskich" z udziałem konsultantów naukowych. Wiadomości Lekarskie 1969, 22, 14, 1365-1367
39. King L.S.: Fashions in medical writing. Journal of the American Medical Association 1969, 208, 1, 88-92
40. King L.S.: Keeping up with the literature. Journal of the American Medical Association 1970, 211, 7, 1178

41. King L.S.: Make it shorter or longer. Journal of the American Medical Association 1968, 205, 1, 31
42. King L.S.: The book review. Journal of the American Medical Association 1968, 205, 6, 343, 344
43. Knoche B.: Bemerkungen über Reden und Schreiben. Medizinische Klinik 1970, 65, 24, 1185
44. Kotre J.N. et al.: The Michigan physician's use and evaluation of his medical journal. Michigan Medicine 1974, 70, 1, 11-16
45. Lange K.A., Soric W.B.: Kollektivnyje nauocznyje publikacii kak odin iz faktorov powyszenija informativnoj cennosti periodiceskij izdanij. Fizjologiceskij Zurnal 1970, 56, 8, 1188-1190
46. Leider M.: Caveat redactor. New England Journal of Medicine 1969, 280, 10, 565, 566
47. Lereboullet J.: Ce que le lecteur attend de son journal medical. (1967, International Union of the Medical Press), maszynopis powielony
48. Limanowski J.: Trybuna dyskusyjna. Ginekologia Polska 1971, 42, 5, 559-660
49. Lock S.: Writing for a journal. British Journal of Anaesthesia 1970, 42, 9, 764-767
50. Maddox J.: Journals and the literature explosion. Nature 1969, 221, 5176, 128-130
51. Mitchell D.F.: Editorial. How long does it take for an article to be published in your Journal. Journal of Dental Research 1970, 49, 6, 1355
52. Morton L.T.: British medical periodicals. Practitioner 1968, 201, 1201, 224-230
53. Nanu D.: Současné otázky dokumentace a informace v lékařství. Časopis Lékařů Českých 1967, 106, 51, 1385-1387
54. Nelson W.E.: Results of a survey on reader interest and informational needs. Journal of Pediatrics 1970, 77, 5, 929-934
55. Od redakcji. Wiadomości Lekarskie 1970, 23, 24, 2262, 2263
56. (Od Zarządu Głównego Stowarzyszenia Neurologów Polskich). Neuropatologia Polska 1970, 8, 1, 1-3
57. Orłowski T.: Sprawozdanie redaktora Polskiego Archiwum Medycyny Wewnętrznej. Polskie Archiwum Medycyny Wewnętrznej 1971, 46, 2, 257-259

58. Packard R.S.: The Annals. Australasian Annals of Medicine 1969, 18, 3, 197, 198
59. Patkin M.: Books as machines. Medical Journal of Australia 1971, 1, 1, 44, 45
60. Paul J.K.: Scientific writing. Oral Surgery, Oral Medicine and Oral Pathology 1970, 30, 2, 185-191
61. Posen S. et al.: The geography of reprint requests. Journal of Medical Education 1969, 44, 8, 648-654
62. Raper A.B.: Reviewing our series, three cases only died. Bristol Medico-Chirurgical Journal 1970, 85, 3, 77-80
63. Reid H.E.: Something to say... and how. Canadian Nurse 1970, 66, 3, 52-54
64. Reid H.E.: The most unkindest cut of all - and how to avoid it. Canadian Medical Association Journal 1969, 101, 5, 293, 294
65. Riedl O.: Co očekává čtenář od lékařského tisku. Časopis Lékařů Českých 1967, 106, 51, 1394, 1395
66. Roland C.G.: Clarifying the literature. New England Journal of Medicine 1970, 283, 17, 933
67. Roland C.G.: Rewriting. Make it shorter. Journal of the American Medical Association 1967, 202, 3, 219, 220
68. Roland C.G.: Sensitivity, objectivity and communication. Annals of Allergy 1969, 27, 10, 479-484
69. Roland C.G.: The summary of abstract. Journal of the American Medical Association 1968, 205, 8, 569-570
70. Roland C.G.: The well-read journal. Diseases of the Chest 1969, 56, 4, 277, 278
71. Roland C.G.: Thoughts about medical writing. I. Organization. Anesthesia and Analgesia 1971, 49, 5, 846, 847
72. Roland C.G.: Thoughts about medical writing. II. Abbreviations. Anesthesia and Analgesia 1970, 49, 6, 975, 976
73. Roland C.G.: Writer's reference books. Journal of the American Medical Association 1968, 203, 12, 1047, 1048
74. Roland C.G.: Writing about writing. Journal of the American Medical Association 1968, 204, 8, 723, 724
75. Roszkowski I.: Sprawozdanie redaktora naczelnego miesięcznika "Ginekologia Polska" ogłoszone na XVIII Zjeździe Polskiego Towarzystwa Ginekologicznego w Białymstoku w dniu 24 VI 1971 r. Ginekologia Polska 1971, 42, 7, 881, 882

76. Roszkowski I.: Sprawozdanie redaktora naczelnego organu Polskiego Towarzystwa Ginekologicznego "Ginekologia Polska". Ginekologia Polska 1968, 39, 10, 1157, 1158
77. Samson E.: Scientia with a touch of ars. British Dental Journal 1971, 130, 10, 447, 448
78. Schor S.: Conflicting reports in medical literature. Chest 1971, 59, 1, 1
79. Seldon T.H.: What is a good title? Anesthesia and Analgesia 1969, 48, 1, 91
80. Senger A.: Sprawozdanie redakcji "Chirurgii Narządów Ruchu i Ortopedii Polskiej" ogłoszone przez sekretarza redakcji prof. dra A. Sengera. Chirurgia Narządów Ruchu i Ortopedia Polaka 1969, 34, 2, 167, 168
81. Shira R.B.: Editorial: the new format. Oral Surgery, Oral Medicine and Oral Pathology 1971, 31, 1, 1, 2
82. Simpson E.E.: Verba sesquipedalia. Journal of the American Medical Association 1969, 207, 3, 621, 622
83. Smith J.G.Jr.: An experiment in medical journalism. Archives of Dermatology 1970, 101, 2, 131
84. Solla Price D.J.: Citations of literature. Acta Cytologica 1969, 13, 10, 544
85. Southwell W.J.: A quarter of a century - a glance backward and forward. Experimental Medicine and Surgery 1968, 26, 1/2, 1, 2
86. Sprawozdanie z działalności redakcji "Pediatrii Polskiej". Paediatrica Polska 1971, 46, 1, 103-106
87. Stioksl W.H.: What should we publish. Pesticides Monitoring Journal 1969, 2, 4, 139
88. Svěrák J.: O formálních náležitostech vědecké publikace. Československé Oftalmologie 1969, 25, 2, 121-124
89. Swint R.B. et al.: Editorial abbreviations. Archives of Dermatology 1970, 101, 2, 250
90. Talbot J.H.: Editorial responsibilities - editorial procedures. Journal of the American Medical Association 1969, 209, 4, 552
91. Teaching scientific writing. Canadian Medical Association Journal 1969, 101, 5, 297-299
92. Teuscher G.M.: A triad. The reader, the author, and the editor. Journal of Dentistry for Children 1968, 35, 1, 6

93. Thomson W.A.: Scribes and scribblers. Community Health 1971, 2, 4, 189-192
94. Thornton J.L.: British medical publishers 1868-1968. Practitioner 1968, 201, 1201, 231-237
95. Ware K.: Medical journalism. Transactions of the Medical Society of London 1968, 84, 148-155
96. Warren R.: The surgeon editor. Archives of Surgery 1970, 101, 4, 542-544
97. Weiss W.: The future of scientific journals. Archiv of Environmental Health 1968, 16, 3, 307, 308
98. Who reads. Journal of the American Medical Association 1969, 208, 1, 141
99. Wigura A.: Sprawozdanie redaktora zeszytów urologicznych Polskiego Przeglądu Chirurgicznego za okres od dnia 1 VI 1966 do dnia 30 X 1968 r. Polski Przegląd Chirurgiczny 1969, 41, 4a, 611, 612
100. Williams P.C.: Journal abbreviations. Proceedings of the Royal Society of Medicine 1969, 62, 5, 428
101. Wilson J.H.Jr.: Better written journal papers - who wants them? Science 1969, 165, 3897, 986, 987
102. Worthy E.J.: Self-help for the underpublished. Nursing Outlook 1971, 19, 8, 546, 547
103. Ziman J.M.: New knowledge for old. Nature 1970, 227, 5261, 890-894
104. Zingg W.: Correspondence among surgeons. Canadian Journal of Surgery 1970, 13, 3, 215, 216
105. Zwemer R.L.: Identification of journal characteristics useful in improving input of a retrieval system. Federation Proceedings 1970, 29, 5, 1595-1604

INFORMATIVE VALUE OF MEDICAL PERIODICALS
IN THE LIGHT OF USERS' OPINIONS

S u m m a r y

The authoress makes an attempt to state the problems of the informative value of medical periodicals in the light of users' opinions. The papers cited in Index Medicus from 1968 to 1972 no 3, published in Polish medical journals in the same period and the material from the VIII International Congress of Medical Press Union have been used. The world literature shows that the traditional periodical continues to be the most important means of information communication in spite of the development of new forms of mass media.

For criteria of informative value of periodicals may be taken their circulation and frequency of using them by information services. The informative value of a periodical, however, depends on:

- 1) the content of the papers it comprises, materials selected from the point of view of users' needs, timeliness and publishing papers by esteemed specialists,
- 2) communicativeness of a periodical,
- 3) editorial forms (attractive and aesthetic typography, adequate format), promptness of editorial and printing cycle,
- 4) distribution speed and efficiency.

ИНФОРМАЦИОННАЯ ЦЕННОСТЬ МЕДИЦИНСКИХ ЖУРНАЛОВ В СВЕТЕ ВЫСКАЗЫВАНИЙ ПОТРЕБИТЕЛЕЙ

Р е з ю м е

Попытка представить проблематику, связанную с информационной ценностью медицинских журналов на основании мнений высказанных потребителями. Приняты во внимание статьи цитируемые в Index Medicus начиная с 1968 г. по третий номер 1972 г. включительно и опубликованные в тот же самый период в польских медицинских журналах, а также материалы VIII Международного конгресса унии медицинской прессы. Мировая литература подтверждает факт, что кроме развития новых форм массовой связи, традиционный журнал по-прежнему является наиболее важной формой передачи информации.

Критериями информационной ценности журналов можно считать популярность журналов и частоту использования их информационной службой. Что же касается информационной ценности журналов, то зависит она от:

1. содержания опубликованных статей (выбор материалов с учетом различных потребностей читателя и актуальности тематики, опубликование статей известных специалистов);
2. доступности журналов;
3. издательской формы журналов (привлекательное и эстетичное оформление, адекватный формат);
4. своевременного издательского и полиграфического цикла;
5. быстрого и четкого распределения.

BARBARA KRYGIER
ODIIN PAN

DZIAŁALNOŚĆ DOKUMENTACYJNO-INFORMACYJNA
W BIBLIOTEKACH GŁÓWNYCH POLITECHNIK
I AKADEMII GÓRNICZO-HUTNICZEJ

Aktualny stan działalności informacyjnej w bibliotekach wyższych szkół technicznych. Działalność informacyjna bibliotek uczelnianych na tle działalności podstawowej. Przeszkody hamujące rozwój działalności informacyjnej. Niektóre problemy organizacyjne, wynikające ze współpracy informacyjnej pomiędzy naukowymi bibliotekami technicznymi resortu oraz z krajową siecią inte.

W ostatnich latach obserwuje się duże zainteresowanie problematyką rozwoju działalności podstawowej i informacyjnej bibliotek szkół wyższych. Zainteresowanie to wykazuje tendencje wzrostowe, spowodowane m.in. zaniepokojeniem środowisk bibliotekarzy i pracowników informacji aktualnie złą sytuacją bibliotek uczelnianych.

Wyrazem tego zainteresowania jest szereg rzetelnych, wnikliwych opracowań, analizujących stan aktualny bibliotek szkół wyższych, a także podejmujących próby rozwiązania zasadniczych problemów tych bibliotek. Można tu wymienić takie prace jak M.S. Wielopolskiej: Rozwój i organizacja bibliotek technicznych szkół akademickich w Polsce (13) oraz A. Kłossowskiego, A. Wróblewskiego: Biblioteki i informacja naukowa w szkołach wyższych resortu oświaty i szkolnictwa wyższego (5) i wiele innych. Stanowią one bogaty materiał, informujący o sytuacji aktualnej i dający podstawę do wskazania kierunków rozwoju. Niewątpliwie,

niektóre z problemów poruszanych przy omawianiu działalności podstawowej i informacyjnej bibliotek szkół wyższych dotyczą poszczególnych środowisk, jednak większość z nich to problemy odnoszące się do wszystkich bibliotek uczelnianych.

Takim generalnym problemem jest wzmocnienie i unowocześnienie bazy materialnej jako podstawy funkcjonowania bibliotek, a więc poprawa złych warunków lokalowych, zwiększenie liczby etatów bibliotekarzy i pracowników informacji, unowocześnienie urządzeń bibliotecznych, zainstalowanie sprzętu reprograficznego i środków łączności oraz zapewnienie środków finansowych na zakup bieżącej literatury naukowej, zwłaszcza zagranicznej.

Jeśli chodzi o podstawowe problemy organizacyjne to można tu wymienić takie potrzeby jak utworzenie na szczeblu resortu jednostki koordynującej działalność wszystkich bibliotek resortu, ustalenie funkcji bibliotek szkół wyższych w krajowym systemie inte, opracowanie i zatwierdzenie odpowiednich aktów prawnych regulujących działalność informacyjną zarówno na terenie uczelni, jak i współpracę z innymi bibliotekami resortu, a także z krajową siecią informacji itd. Bardzo istotne jest na przykład jak najszybsze wydanie wszystkich przepisów wykonawczych do ustawy o bibliotekach.

W niniejszym opracowaniu podjęto próbę zwięzłego podsumowania stanu aktualnego z uwydatnieniem bieżących trudności materialnych i organizacyjnych oraz ukazania istniejących już rozwiązań jako ewentualnych wzorców.

D z i a ł a l n o ś ć p o d s t a w o w a b i b l i o t e k s z k o ł t e c h n i c z n y c h Krótka charakterystyka^{x)}

Najważniejszymi aktami prawnymi, stwarzającymi podstawę dla działalności bibliotecznej i informacyjnej w szkołach wyższych

^{x)} Działalność podstawowa bibliotek wyższych szkół technicznych została szczegółowo omówiona w obszernej pracy M.S. Wielopolskiej: *Rozwój i organizacja bibliotek technicznych szkół akademickich w Polsce* (13). W pracy tej omówiono zagadnienia organizacyjne, stan zasobów bibliotecznych i ich udostępnianie, zatrudnienie, wydatki oraz sprawozdawczość i statystykę bibliotek szkół technicznych. Autorka zamieszcza wiele cennych zestawień liczbowych oraz schematów ilustrujących działalność tych bibliotek.

są: Ustawa o bibliotekach z dnia 9 IV 1968 r., Ustawa o szkolnictwie wyższym z dnia 5 XI 1958 r. (znowelizowana w 1968 r.) oraz Uchwała nr 35 Rady Ministrów z dnia 12 II 1971 r. w sprawie rozwoju informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej.

Do ustawy o szkolnictwie wyższym z dnia 5 XI 1958 r. zostały wydane zarządzenia Ministra Szkolnictwa Wyższego (z dnia 18 III 1961 r. i z dnia 20 I 1964 r.), które zatwierdziły struktury organizacyjne bibliotek, m.in. politechnicznych. Do tej pory nie zatwierdzono struktur organizacyjnych bibliotek wyższych szkół inżynierskich.

Biblioteki szkół wyższych są integralną częścią szkoły i zgodnie z zasadą jednoosobowego kierownictwa podlegają rektorom uczelni. Żadna z bibliotek szkoły wyższej nie ma osobowości prawnej. Uczelnia opracowując roczne i perspektywiczne plany działania włącza w nie jako element plany biblioteki. Do planów wydziałów włączone są plany bibliotek instytutowych.

W tej sytuacji utrudnione jest planowanie działalności bibliotek szkół wyższych w skali całego resortu.

Sieć naukowych bibliotek technicznych resortu stanowią: 9 bibliotek głównych politechnik wraz z filiami oraz siecią bibliotek zakładowych, 1 biblioteka główna Akademii Górniczo-Hutniczej oraz sieć bibliotek zakładowych, 8 bibliotek głównych wyższych szkół inżynierskich^{x)}, łącznie z bibliotekami zakładowymi.

Według danych na dzień 1 I 1971 r. zbiory bibliotek politechnicznych i AGH liczyły 4 953 706 woluminów i innych jednostek obliczeniowych, co łącznie z zasobami bibliotek WSI (568 958 woluminów) stanowi ok. 24% zasobów bibliotecznych wszystkich wyższych szkół (tab. 1).

W polityce gromadzenia zbiorów na szczególną uwagę zasługuje tempo wzrostu zbiorów specjalnych, których najliczniejszą grupę stanowią patenty. W okresie ostatnich 3 lat zbiory specjalne stanowiły 50% przyrostu zbiorów bibliotek głównych i 37% przyrostu zbiorów bibliotek zakładowych.

^{x)} Ponieważ dotychczas nie zatwierdzono struktur organizacyjnych bibliotek WSI, a ponadto biblioteki te dysponują niewielkimi zasobami, w opracowaniu traktuje się pobieżnie problemy ich działalności informacyjnej.

Tabela 1

Wielkość zasobów bibliotecznych politechnik
oraz stan zatrudnienia w oddziałach informacji,
wg danych na dzień 31 XII 1971 r.

Lp.	Nazwa uczelni	Opracowane zbiory bibliotek głównych w woluminach i innych jednostkach obliczeniowych	Opracowane zbiory bibliotek zakładowych, w woluminach i innych jednostkach obliczeniowych	Liczba osób zatrudnionych w oddziałach informacji	Ogólna liczba osób aktywnie uczestniczących w pracy informacyjnej (spoza oddziałów informacji)
1	Politechnika Warszawska	234 854	525 964	3	-
2	Politechnika Częstochowska	155 934	38 389	3	8
3	Politechnika Gdańska	402 644	140 395	4	-
4	Politechnika Krakowska	317 813	127 874	4	14
5	Politechnika Łódzka	300 219	213 945	4	-
6	Politechnika Poznańska	116 369	165 226	2	9
7	Politechnika Szczecińska	272 136	-	2	19
8	Politechnika Śląska	365 889	259 309	7	78
9	Politechnika Wrocławska	225 910	159 027	9	42
10	Akademia Górniczo-Hutnicza	527 541	404 268	7	13
	Razem	2 919 309	2 034 397	45	183

Ze względu na ten właśnie charakter zbiorów bibliotek wyższych szkół technicznych na plan pierwszy wysuwają się trzy zasadnicze problemy:

1. Specjalizacja w zakresie gromadzenia zbiorów, w szczególności bieżącej literatury zagranicznej.

2. Okresowa aktualizacja zbiorów.

3. Ustalenie funkcji bibliotek wyższych szkół technicznych w projektowanym systemie krajowym, w którym jak wiadomo przywiązuje się ogromną wagę do rozwoju informacji technicznej.

Rozwiązanie tych problemów zasadniczych uzależnione jest w znacznym stopniu od stałego rozwoju form działalności informacyjnej w obrębie uczelni, z jednoczesnym rozwojem form współpracy międzyuczelnianej, regionalnej oraz z zainteresowanymi placówkami innych resortów.

W chwili obecnej stan działalności informacyjnej w wyższych szkołach technicznych mimo stałego rozwoju nie przedstawia się zadowalająco. Oczywiście sytuacja nie wszędzie jest jednakowa.

Głównym czynnikiem hamującym rozwój nie tylko działalności informacyjnej lecz w ogóle działalności podstawowej bibliotek szkół wyższych jest niedostateczna baza materialna. Odnosi się to szczególnie do warunków lokalowych. Jedynie biblioteka Akademii Górniczo-Hutniczej posiada nowy gmach. Pozostałych 9 bibliotek głównych politechnik mieści się w budynkach uczelnianych, często bardzo oddalonych od siebie. Można też stwierdzić całkowity brak rezerw w magazynach.

Zbiory 9 bibliotek głównych (bez AGH) w roku 1970 liczyły 2 391 768 woluminów, powierzchnia magazynów wynosi 2 759 m², czyli na 1 m² powierzchni przypadało 867 jednostek. Uwzględniając normę 250 vol. na 1 m² powierzchni magazynowej deficyt dla danych z 1970 r. można ocenić na 6 800 m². Bieżący przyrost roczny wynosi ok. 282 000 vol., a na jego ulokowanie potrzeba 1 130 m².

Bardzo źle przedstawia się także ilość miejsc w czytelniach. W bibliotekach 9 politechnik na jedno miejsce w czytelni przypada przeciętnie 44 czytelników. Taka sytuacja lokalowa rzutuje oczywiście na warunki pracy i warunki przechowywania zbiorów.

Środowiska bibliotekarzy bibliotek naukowych oraz pracowników informacji osiągnęły już zgodność poglądów co do tego, że

działalność informacyjna rozwija się jako pochodna działalności bibliotecznej. Powstaje nawet tendencja traktowania współczesnych bibliotek naukowych w całości jako instytucji informacyjnych, tj. skupiających procesy gromadzenia, przechowywania, przetwarzania i wyszukiwania dokumentów naukowych lub informacji o nich.

Zgodnie z takim ujęciem zagadnienia omawiając sprawy dotyczące działalności informacyjnej bibliotek szkół wyższych, a więc bibliotek naukowych, należy uwzględnić podstawowe problemy organizacji i funkcjonowania tych bibliotek.

Rozwiązanie aktualnych trudności uczelnianych sieci bibliotek w skali krajowej jest warunkiem koniecznym dalszego rozwoju działalności informacyjnej nie tylko w ramach uczelni, ale także rozwijania powiązań z ogólnokrajową siecią informacji.

D z i a ł a l n o ś ć i n f o r m a c y j n a

Omawiając działalność informacyjną bibliotek wyższych uczelni technicznych należy podkreślić, że działalność ta powinna służyć przede wszystkim własnemu środowisku uczelni, jednakże ze względu na ogromny potencjał informacyjny zasobów literatury naukowej, technicznej powinna ona uwzględniać także potrzeby innych resortów. Ponadto powinna uwzględniać aspekty dydaktyczne w odróżnieniu od działalności informacyjnej instytutów naukowych PAN i innych resortów, dla których funkcja dydaktyczna jest drugoplanowa.

Opublikowane dotychczas opracowania, dotyczące działalności podstawowej i informacyjnej bibliotek uczelni technicznych pozwalają zorientować się jak przedstawia się wypełnianie wyżej wymienionych funkcji.

Oczywiste jest, że dla rektorów i dyrektorów bibliotek najważniejsze jest rozwijanie działalności na rzecz własnego środowiska uczelni i zaspokojenie potrzeb tego środowiska jest zadaniem pierwszoplanowym. Nie znaczy to, że nie ma zrozumienia konieczności służenia innym środowiskom naukowym, jednak przy obecnym braku podstawowego zabezpieczenia materialnego zagadnienia te schodzą na drugi plan.

Obecnie, centralnymi ośrodkami informacyjnymi wyższych szkół technicznych, koordynującymi także całą działalność informacyjną uczelni, są biblioteki główne z działającymi w ich ramach oddziałami informacji naukowej. Model prawny oddziału informacji naukowej określony jest w Zarządzeniu Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 stycznia 1964 r. w sprawie zatwierdzenia struktury organizacyjnej bibliotek głównych szkół wyższych.

Dziewięć bibliotek politechnicznych utworzyło oddziały informacji, składające się z sekcji informacji oraz sekcji dokumentacji, zaś biblioteka AGH Oddział posiadający ponadto sekcję bibliotek zakładowych.

Był to punkt wyjścia do ukształtowania się struktur organizacyjnych działalności informacyjnej dyktowanych potrzebami i możliwościami poszczególnych środowisk. Tak na przykład Politechnika Wrocławska, która na działalność informacyjną przeznaczająca poważne środki finansowe, etatowe i techniczne stawia działalność informacyjną na równi z działalnością podstawową biblioteki, co znajduje wyraz w oficjalnej nazwie: Biblioteka i Ośrodek Informacji Naukowo-Technicznej Politechniki Wrocławskiej.

Dla bibliotek głównych ważny problem stanowi sieć bibliotek zakładowych (w ten sposób nazywa się biblioteki instytutowe, wydziałowe itp.), toteż w strukturze oddziału informacji prawie wszystkich bibliotek głównych uczelni tworzy się sekcje bibliotek zakładowych lub powołuje referat względnie stanowisko pracy d/s bibliotek zakładowych. Podział zbiorów i zadań bibliotek głównych i zakładowych ilustruje tabela 2.

Podajemy przykładowo strukturę organizacyjną Oddziału Informacji Naukowej Politechniki Częstochowskiej:

1. Sekcja informacji
2. Sekcja dokumentacji
3. Referat bibliotek zakładowych.

W zestawieniu z zadaniami stojącymi przed służbą informacyjną wyższej szkoły technicznej, stan zatrudnienia w oddziałach informacji tych szkół jest niezadowolający. Dane odnośnie zatrudnienia w oddziałach informacji zamieszczone są w tabeli 1.

Dane ilustrujące działalność bibliotek szkół wyższych
w podziale na biblioteki główne
i biblioteki zakładowe
w 1970 r.

Wyszczególnienie	Biblioteki politechnik łącznie	Bibliote- ki główne	Bibliote- ki zakła- dowe
Zbiory opracowane, woluminów	4 983 706	2 949 309	2 034 397
Przyrost roczny zbiorów opracowanych, woluminów	518 443	367 294	151 149
Liczba tytułów czasopism bieżących	24 393	15 549	8 844
Zakup i konserwacja zbiorów, złotych	22 263 818	18 432 814	3 830 004
Liczba czytelników	162 007	70 298	91 709
Liczba woluminów wypożyczonych	867 128	525 980	341 148
Liczba udzielonych informacji	106 696	104 318	2 378
Liczba etatów działalności podstawowej	427	391	36

Jeśli jednak zgodnie z przyjętym założeniem traktujemy bibliotekę szkoły wyższej jako instytucję informacyjną należy uwzględnić udział w pracy informacyjnej pracowników innych działów. A.Kłossowski (3) wyliczył, że przeciętnie 50% prac informacyjnych wykonanych przez bibliotekę uczelni przypada na oddział informacji zaś reszta na pozostałe działy. Oczywiście wskaźnik ten jest zróżnicowany w zależności od stylu pracy i warunków poszczególnych bibliotek. Dotychczas nie opracowano żadnych kryteriów, według których można by dzielić prace na informacyjne i biblioteczne. Prawdopodobnie kryteria takie są zbędne, zwłaszcza że należy przewidywać całkowite zmodernizowanie prac bibliotek naukowych, tj. unowocześnienie urządzeń, zme-

chanizowanie najbardziej czasochłonnej operacji oraz osiągnięcie bezpośredniego obcowania użytkownika z zasobami informacyjnymi bibliotek.

Ponieważ obserwujemy takie właśnie kierunki rozwoju bibliotek naukowych w innych krajach, liczymy się z poważnymi zmianami także u nas.

W 1970 r. w 10 uczelniach politechnicznych kształciło się 105 772 studentów i było zatrudnionych 9 986 pracowników naukowo-dydaktycznych. Oznacza to, że politechniki skupiają 35,8% studentów i 40,6% pracowników naukowo-dydaktycznych wszystkich uczelni resortu. W porównaniu z rokiem 1968 liczba studentów w roku 1970 wzrosła o 6,1%. W związku ze stałym rozwojem szkolnictwa wyższego w Polsce przewidywany jest dalszy znaczny wzrost liczby studentów i pracowników naukowo-dydaktycznych uczelni technicznych. Oblicza się w przybliżeniu, że liczba studentów w 1980 r. wyniesie 163 000, a pracowników naukowo-dydaktycznych 15 700. Oznacza to podwojenie w stosunku do danych z 1965 r.

Taki rozwój uczelni pociąga za sobą zwiększenie zadań sieci bibliotek uczelni, obecnie często nieprzystosowanych do podłożenia bieżącym zadaniom. Na przykład biblioteki główne siedmiu politechnik oraz biblioteki zakładowe sześciu politechnik wykazują w statystykach zbiory nie opracowane. W 1970 r. było w bibliotekach głównych 235 570 woluminów nie opracowanych, a w bibliotekach zakładowych 98 855 woluminów. Liczby te stale wzrastają.

Wzrasta ciągle liczba zarejestrowanych odwiedzin w czytelniach (w latach 1968-1970 o 10%). Wzrasta również liczba woluminów udostępnionych w ciągu roku w czytelniach. Liczba informacji udzielonych przez biblioteki główne w 1970 roku wzrosła o 58,2% w stosunku do 1968 r. Nieznacznie natomiast wzrasta zatrudnienie w bibliotekach uczelni. W okresie 3 lat (do 1970 r.) ogólna liczba pracowników z 445 zwiększyła się do 478.

Na tle działalności podstawowej rozwija się działalność informacyjno-dokumentacyjna, hamowana tymi samymi trudnościami co działalność podstawowa.

Można przyjąć za J. Czernim (2), że oddziały informacji w bibliotekach szkół wyższych powinny spełniać następujące zadania:

1. Bieżąca obsługa informacyjna użytkowników, tj. udzielanie pracownikom naukowo-dydaktycznym szkoły, jednostkom gospodarki u-

społeczności i innym zainteresowanym poszukiwanej informacji, głównie w zakresie dyscyplin naukowych, reprezentowanych przez szkołę.

2. Prowadzenie prac bibliograficznych i dokumentacyjnych oraz organizowanie podstawowego warsztatu informacji jako środka i narzędzia realizacji postawionych przed oddziałem informacji naukowej zadań usługowych; prowadzenie księgozbioru informatorium, zakładanie i prowadzenie kartotek, opracowywanie zestawień bibliograficznych i przeglądów dokumentacyjnych, gromadzenie niepiśmienniczych (audio-wizualnych) źródeł informacji itp.

3. Prowadzenie bieżącej rejestracji wyjazdów zagranicznych pracowników szkoły oraz dokumentowanie ukończonych prac naukowych (publikowanych i niepublikowanych) wykonanych w szkole.

4. Prowadzenie działalności dydaktycznej w zakresie przysposobienia bibliotecznego i bibliograficznego oraz w zakresie informacji naukowej i zagadnień edytorskich dla potrzeb szkoły w ramach ustalonego programu.

5. Prowadzenie w oddziale i organizowanie w bibliotece prac naukowo-badawczych z zakresu informacji i dokumentacji, bibliotekoznawstwa, nauki o książce, bibliografii i dokumentacji zbiorów własnych.

6. Publikowanie podstawowych wydawnictw informacyjnych, bibliograficznych i dokumentacyjnych dla potrzeb własnej uczelni, sieci bibliotecznej, własnego resortu i innych sieci informacyjnych w kraju i za granicą.

7. Koordynacja pracy informacyjnej innych agend na terenie biblioteki głównej i sieci bibliotek zakładowych szkoły oraz szkolenie wewnętrzne w zakresie działalności informacyjnej pracowników z innych oddziałów własnej biblioteki i ewentualnie bibliotek zakładowych oraz w razie potrzeby i możliwości pracowników z innych bibliotek resortu.

8. Współpraca w dziedzinie informacji naukowej z pokrewnymi zakresowo (tematycznie) komórkami sieci informacyjnej PAN, Centrum Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej oraz z komórkami innych krajowych i zagranicznych sieci informacyjnych.

9. Upowszechnianie i popularyzacja najnowszych osiągnięć naukowych, postępu technicznego i ekonomicznego w zakresie interesującym uczelnię macierzystą w formie organizowania wystaw, od-

czytów i pokazów filmowych, spotkań studentów, pracowników naukowych, specjalistów-praktyków oraz działaczy społecznych i kulturalnych.

W praktyce oddziały informacji wypełniają tylko część wymienionych powyżej zadań. Poszczególne oddziały informacji w uczelniach technicznych wypracowały formy działania najlepiej dostosowane do własnych potrzeb i możliwości. Na przykład w Bibliotece i Ośrodku Informacji Politechniki Wrocławskiej w 1972 r. było zatrudnionych 14 pracowników (Politechniki Warszawskiej - 3, Krakowskiej - 4), zaś z innych działów w pracy informacyjnej aktywnie uczestniczyło 42 pracowników. Na działalność informacyjną przeznaczają się też poważne środki finansowe i techniczne, które umożliwiają prowadzenie prac nad zautomatyzowanym systemem dokumentacji i udostępniania informacji APIN. Prace te prowadzone są przez Zakład Doświadczalny oraz Zakład Systemów Informacyjnych, powołane przy Bibliotece i Ośrodku Informacji. System został zaprojektowany jako część systemu WASC, w którego skład wchodzi także system prac inżynierskich APIP, automatyzacji dydaktyki APID, automatyzacji obliczeń numerycznych APIO, automatyzacji procesów rejestracji i przetwarzania wyników pomiarów APTP oraz system automatyzacji zarządzania szkołą ASOS.

APIN dzieli się na podsystemy: biblioteczny i informacyjny. Podsystem biblioteczny ma zapewnić obsługę oddziałów Biblioteki Głównej, zaś podsystem informacyjny ma dostarczać informację naukowo-techniczną dla pracowników naukowych uczelni.

Prace nad automatyzacją procesu informacji prowadzone są również w Bibliotece Głównej Politechniki Krakowskiej^{x)}. Projektuje się budowę systemu USIN - uczelnianego systemu informacji naukowej, jako pierwszego etapu systemu ZUBIN - zautomatyzowanego uczelnianego banku informacji naukowej.

x) W dniu 17 czerwca 1971 r. została podpisana umowa pomiędzy CIINTE (obecnie Instytut Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej) a Politechniką Krakowską - Zakładem Doświadczalnym - o pracę badawczą pt. Budowa i wdrożenie zintegrowanego systemu API (Automatycznego Przetwarzania Informacji) w uczelni technicznej. Praca ma na celu opracowanie i wdrożenie kompleksowego zastosowania elektronicznych maszyn cyfrowych (EMC) w Bibliotece Politechniki Krakowskiej jako ośrodka informacji naukowej dla całej uczelni.

Na obecnym etapie prace nad systemami zautomatyzowanymi do momentu ich wdrożenia należy zaliczać do prac naukowobadawczych o charakterze eksperymentalnym. Bieżące prace dokumentacyjne i informacyjne wykonywane są przy użyciu ciągle dość ograniczonych środków (patrz np. zatrudnienie w oddziałach informacji - tab. 1).

Na uwagę zasługuje organizacja pracy informacyjnej w Politechnice Szczecińskiej, gdzie służba informacyjna jak i w ogóle cała działalność biblioteczna jest zdecentralizowana. Obok biblioteki głównej rolę ośrodków informacji pełnią biblioteki wydziałowe.

Jeśli porównać dane z 31 XII 1971 r., dotyczące udzielanych informacji przez biblioteki sieci uczelnianej w ciągu roku to okazuje się, że oddział informacji udzielił 1 100 informacji, oddział udostępniania 6 945, natomiast 4 wydziałowe filie biblioteki udzieliły łącznie 29 210 informacji. Liczby te wyraźnie wydatniają aktywność filii wydziałowych Biblioteki Głównej Politechniki Szczecińskiej w zakresie udzielania informacji, podczas gdy w większości uczelni stwierdza się znikomy udział bibliotek zakładowych w działalności informacyjnej.

Zdaniem A. Kłossowskiego (5) "działalność informacyjna w zakresie konkretnych dziedzin wiedzy będzie stopniowo przejmowana przez wydziałowe (instytutowe) biblioteki względnie komórki czy stanowiska pracy do spraw informacji naukowej".

Dotychczas główną przeszkodą w przejmowaniu pracy informacyjnej przez biblioteki zakładowe było i jest nadmierne ich rozdrobnienie i bardzo słaba obsada personalna. Na skutek reorganizacji sytuacja ta znacznie się poprawiła. W 1967 r. politechniki miały 859 bibliotek zakładowych, a w 1970 r. bibliotek zakładowych i filii bibliotek głównych było łącznie 609 (bibliotek zakładowych 508, filii 101).

Na biblioteki zakładowe politechnik przypada ok. 48% ogólnej liczby zbiorów, natomiast tylko ok. 8% etatów działalności podstawowej. W tej sytuacji biblioteki zakładowe nie są przygotowane do przejęcia zadań ośrodków informacji.

Obecnie można mówić już o pewnym tradycyjnym warsztacie pracy informacyjnej bibliotek szkół wyższych oraz o tradycyjnych formach tej pracy. Niektóre z nich to oczywiście kontynuacja i roz-

winięcie dawnych form pracy bibliotecznej. Jak już wspomniano powyżej podział na prace biblioteczne i informacyjne jest czysto formalny.

Warsztat informacyjny biblioteki szkoły wyższej stanowią: a) wydzielone księgozbiory o charakterze informacyjnym, b) zespół katalogów bibliecznych oraz różnego rodzaju kartotek.

Wydzielone księgozbiory informacyjne lub inaczej księgozbiory podręczne oddziałów informacji obejmują takie wydawnictwa, jak:

- informatory, składy osobowe uczelni i programy studiów,
- encyklopedie, słowniki obcojęzyczne, specjalistyczne i inne,
- drukowane katalogi centralne książek i czasopism zagranicznych (np. dziedzinowe lub regionalne),
- katalogi wydawnicze,
- bibliografie dorobku pracowników uczelni,
- bibliografie specjalistyczne z zakresu dyscyplin wykładanych na uczelni,
- czasopisma przeglądowe, referujące (abstraktowe) piśmiennictwo obce z dziedzin uprawianych przez uczelnię, różnego rodzaju informacje ekspresowe itp.

Zespół katalogów i kartotek, tworzących bazę warsztatu informacyjnego stanowią przede wszystkim:

- katalogi biblieczne (przedmiotowe, systematyczne, dziesiętne i inne),
- kartoteki prac naukowych pracowników uczelni,
- kartoteki prac doktorskich i habilitacyjnych,
- kartoteki sprawozdań z podróży zagranicznych,
- kartoteki zestawień tematycznych wykonanych przez oddział,
- kartoteki dokumentacyjne (dawnego GIINTE),
- kartoteki zagadnieniowe (np. zagadnień bibliotekoznawstwa, bibliografii i informacji naukowej - biblioteka AGH),
- inne kartoteki robocze, np. prac wykonanych przez uczelnię dla przemysłu, kartoteki wysyłkowe wydawnictw uczelni, wycinków prasowych itp.

Jako najważniejsze formy działalności informacyjnej bibliotek wyższych szkół technicznych można wymienić:

1. Tworzenie zaplecza dla działalności informacyjnej, tj. organizowanie wyodrębnionych księgozbiorów informacyjnych, w miarę możliwości także specjalnych czytelni informacyjnych.

2. Prace informacyjne wykonywane głównie na konkretne zamówienie użytkowników. Można tu zaliczyć informacje biblioteczne, bibliograficzne, rzadziej rzeczowe. Do tej grupy zalicza się także opracowywanie tematycznych zestawień bibliograficznych, w ramach obsługi informacyjnej planowych prac naukowo-badawczych uczelni, wykazy nabytków oraz przygotowywanie prelekcji i wystaw.

3. Prace dokumentacyjne, a więc dokumentacja prac naukowo-badawczych uczelni, m.in. w formie kart dokumentacyjnych, przesyłanych do Centrum Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej oraz do Ministerstwa Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki (dawniej MOiSzW). Do prac dokumentacyjnych zalicza się także sporządzanie kart dokumentacyjnych z zagranicznych wyjazdów pracowników uczelni, rejestrowanie tłumaczeń z publikacji zagranicznych, rejestrowanie i zgłaszanie do Centrum informacji o publikacjach zagranicznych otrzymywanych przez biblioteki uczelni, zbieranie i opracowywanie materiałów do bibliografii pracowników własnych i działalności uczelni, opracowywanie bibliografii poszczególnych dziedzin związanych z profilem szkoły, współpraca przy opracowywaniu rozmaitych wydawnictw bibliograficznych i abstraktowych, także międzynarodowych itd.;

4. Prace dydaktyczne i naukowe, tzn. prowadzenie zajęć z zakresu przysposobienia bibliotecznego oraz z zakresu informacji naukowej (na podstawie Uchwały nr 35 z dn. 12 lutego Ministerstwo poleciło wszystkim uczelniom sukcesywne wprowadzenie tych zajęć dla ogółu studentów III lub IV roku studiów), prowadzenie praktyk i szkolenie własnych pracowników. Jako prace naukowe można wymienić prace z zakresu bibliotekoznawstwa, dotyczące zagadnień informacji naukowej oraz automatyzacji uczelnianych systemów informacji naukowej.

Z a g a d n i e n i a w s p ó ł p r a c y b i b l i o t e k w y ż s z y c h s z k ó ł t e c h n i c z n y c h

Dla bibliotek wyższych szkół technicznych szczególnie ważne jest zagadnienie specjalizacji w zakresie gromadzenia zbiorów. Na przykład w wyższych szkołach rolniczych istnieje poro-

zumienie i współdziałanie w gromadzeniu piśmiennictwa zagranicznego. W pewnym zakresie istnieje także współdziałanie pomiędzy bibliotekami szkół ekonomicznych. Natomiast biblioteki uniwersytetów i politechnik nie rozwiązały dotychczas tego problemu.

Biblioteki wyższych uczelni technicznych na konferencji dyrektorów, zorganizowanej w Szczecinie z okazji sesji naukowej Biblioteki Politechniki Szczecińskiej w 1965 roku utworzyły komitet koordynacyjny, który m.in. miał zająć się sprawą informacji naukowej w uczelniach technicznych. Jak dotychczas, prace komitetu miały charakter dorywczy.

M.S. Wielopolska (13) proponuje koordynację pionową bibliotek wyższych szkół technicznych oraz poziomą z innymi technicznymi bibliotekami naukowymi. W pionie szkół technicznych rolę koordynatora spełniałaby Komisja Koordynacyjna składająca się z przedstawicieli każdej z bibliotek. Dla wykonania ustalonych przez Komisję zadań należy wytypować bibliotekę patronującą w pionie i ustalić jej funkcje.

Specjalizacja w zakresie gromadzenia zbiorów pozostaje zagadnieniem otwartym, związanym ściśle z koncepcją tworzenia wiodących uczelnianych ośrodków informacji, obsługujących wybrane dziedziny wiedzy. Jak wspomniano wyżej rolę takich ośrodków mogłyby pełnić niektóre biblioteki wydziałowe.

Dotychczasowa współpraca bibliotek szkół wyższych opiera się przede wszystkim na wypożyczeniach międzybibliotecznych i wymianie wydawnictw własnych uczelni. Formy ściślejszej współpracy powstają w wyniku bliskiej lokalizacji uczelni o zbliżonych zainteresowaniach. Na przykład w bibliotece AGH odbywały się praktyki i konsultacje dla pracowników oddziału informacji Politechniki Krakowskiej. Biblioteka AGH służy też poradnictwem w zakresie budownictwa bibliotecznego.

Współpraca pomiędzy bibliotekami wyższych uczelni technicznych często ma charakter sporadyczny i nie wszędzie jest jednokowa, jednakże można wyróżnić ogólne jej kierunki:

1. Podstawy organizacji koordynowanej działalności informacyjnej w sieci bibliotek szkół wyższych.
2. Metodyka informacji naukowej.
3. Łączność informacyjna.

4. Informacja o zasobach bibliotecznych (publikowanie wykazów i katalogów centralnych).

5. Szkolenie użytkowników i pracowników informacji.

6. Prowadzenia prac naukowych z zakresu informacji naukowej.

Realizowanie w pełni tak wielokierunkowej współpracy pociąga konieczność opracowania podstaw prawnych, przedsięwzięcia działań koordynacyjnych oraz zabezpieczenia środków materialnych zapewniających rozwój współpracy.

Do roku 1972, zgodnie z porozumieniem zawartym w dniu 25 lutego 1967 r. pomiędzy Ministrem Oświaty i Szkolnictwa Wyższego a Sekretarzem Naukowym PAN, funkcję wiodącą w zakresie informacji naukowej dla obu resortów pełni Ośrodek Dokumentacji i Informacji Naukowej PAN.

Porozumienie to stało się podstawą do rozwinięcia działań koordynujących działalność informacyjną obu resortów. Jednym z takich działań było utworzenie w roku 1968 specjalnych zespołów dla obu resortów, mianowicie:

1. Zespołu metodycznego do spraw informacji naukowej.

2. Zespołu konsultantów do spraw ośrodków reprograficznych PAN i KOiSzW.

3. Zespołu do spraw organizacji.

4. Zespołu do spraw wydawnictw informacyjnych.

5. Zespołu do spraw szkolenia.

Tylko jeden z zespołów, które z założenia miały charakter doradczy posiada możliwości wykonawcze, a mianowicie zespół do spraw szkolenia. Założenia programowe tego zespołu realizowane są przez Dział Sieci i Szkolenia ODiIN w sposób zadowalający obydwu resorty. Na kursach organizowanych przez ODiIN przeszkolono do czerwca 1972 roku 246 pracowników szkół wyższych.

Najlepiej przedstawia się współpraca o charakterze regionalnym, jest to przede wszystkim współpraca bibliotek i ośrodków informacji różnych resortów. Współpraca regionalna daje też dobre wyniki w zakresie koordynacji gromadzenia zbiorów, szczególnie książek i czasopism z krajów kapitalistycznych. W roku 1968 Ministerstwo Oświaty i Szkolnictwa Wyższego poleciło podległym uczelniom i bibliotekom utworzenie w tym celu regionalnych zespołów koordynacyjnych.

Ponieważ właściwa informacja o zasobach bibliotek jest pierwszym warunkiem uaktywnienia współpracy informacyjnej, wiele środowisk skupia główne zainteresowanie na opracowywaniu katalogów książek i czasopism zagranicznych, znajdujących się w bibliotekach regionu. W wielu przypadkach rolę wiodącą w tych akcjach pełnią wyższe uczelnie techniczne. Na przykład Biblioteka Politechniki Poznańskiej podjęła się centralnej ewidencji czasopism zagranicznych, znajdujących się w bibliotekach technicznych Poznania. Przy współpracy około 100 bibliotek powstała kartoteka 1500 tytułów, na jej podstawie biblioteka wydała "Wykaz czasopism zagranicznych z dziedziny techniki i nauk ścisłych".

Biblioteka Politechniki Gdańskiej prowadzi centralny katalog czasopism znajdujących się w bibliotekach i zakładach Trójmiasta. Również Oddział Informacji Biblioteki Głównej Politechniki Częstochowskiej bierze udział w opracowywaniu tego typu katalogów dla okręgu częstochowskiego oraz dla całego województwa katowickiego.

Jeśli chodzi o informację dotyczącą własnych prac badawczych uczelni technicznych są one upowszechnione w "Informatorze o wynikach badań naukowych w szkołach wyższych", opracowanym w 10 seriach dla różnych dyscyplin (większość przypada na nauki ścisłe i techniczne) przez Ministerstwo Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki. Informacje o zakończonych pracach badawczych uczelni technicznych są zamieszczane również w "Informatorze o zakończonych pracach badawczych" - Centrum Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej. Niestety jest to przykład zbędnego dublowania informacji o wynikach badawczych, a jednocześnie argument przemawiający za wprowadzeniem regulowanej przepisami współpracy z centralnymi organami informacji w kraju.

Dodatkowym źródłem informacji o zakończonych pracach są wydawnictwa o charakterze retrospektywnym, zwykle za okresy kilkuletnie, obejmujące wykazy publikacji pracowników uczelni takie jak np. Mielcarzewicz B.: Bibliografia publikacji pracowników Politechniki Gdańskiej w latach 1961-63.

Rozbudowa własnego warsztatu informacyjnego uczelni, jak również doskonalenie form współpracy międzyuczelnianej oraz z

siecią ogólnokrajową wymaga zapewnienia nowoczesnej bazy re-prograficznej. Chodzi tu o możliwość szybkiego drukowania informatorów, wykazów nabytków, bibliografii oraz dostarczanie kopii artykułów, patentów czy norm trudno dostępnych. Wszystkie uczelnie techniczne posiadają sprzęt reprograficzny. Większość bibliotek posiada własne kserografy i sprzęt fotograficzny. Niektóre biblioteki korzystają z tego sprzętu na podobnych zasadach jak inne jednostki organizacyjne uczelni, co wiąże się nie raz z długim oczekiwaniem na wykonanie zleceń biblioteki. Uzyskanie automatycznych kserografów typu "Rank-Xerox" (nie wymagających specjalnie szkolonej obsługi) wyłącznie na użytek biblioteki stworzyłoby możliwość szybkiego wykonywania kopii.

Podobnie przedstawia się sprawa ze środkami łączności. Wszystkie uczelnie techniczne posiadają dalekopisy, co stanowi ogromny postęp w rozwiązaniu problemu łączności międzybiblioteecznej (np. możliwość korzystania za pośrednictwem dalekopisu z Katalogu Centralnego Biblioteki Narodowej, zlokalizowania poszukiwanej pozycji szybko, bez pośrednictwa przestarzałego już rewersu okrężnego itp.). Dalekopisy uczelniane są jednak zwykle bardzo obciążone. Służą bowiem całej uczelni, a często są tak oddalone od gmachu biblioteki, że nie sposób z nich korzystać. Stąd prawie wszystkie biblioteki domagają się zainstalowania własnych dalekopisów. Własny dalekopis posiada już np. Biblioteka Politechniki Częstochowskiej.

Zagadnienie unowocześnienia urządzeń bibliotecznych oraz wprowadzenia i doskonalenia technicznych środków usprawniających w bibliotekach uczelni wymaga odrębnego i obszernego opracowania.

W każdym razie jest to problem pierwszoplanowy dla rozwoju bibliotek naukowych, tj. unowocześnienia form pracy bibliotecznej i informacyjnej.

W n i o s k i

Punktem wyjścia dla dalszego rozwoju działalności informacyjnej bibliotek wyższych szkół technicznych powinno być przede wszystkim uaktywnienie zasobów informacyjnych bibliotek przez: a) całkowite bieżące opracowanie zbiorów, b) zorganizowanie kompletnej, aktualnej informacji o zasobach bibliotek.

Rozwiązanie postulatu opracowania bieżącego zbiorów jest w zasadzie problemem wewnętrznym biblioteki szkoły wyższej. Natomiast zorganizowanie kompletnej, aktualnej informacji o zasobach wymaga podjęcia regularnej współpracy pomiędzy bibliotekami uczelni w zakresie opracowywania centralnych katalogów dziedzinowych i regionalnych, jak również szerokiej koordynowanej współpracy w zakresie gromadzenia zbiorów.

Podsumowując, można stwierdzić, że rozwój działalności informacyjnej w bibliotekach szkół wyższych zmierza w trzech zasadniczych kierunkach:

- organizowanie i rozwijanie warsztatu informacyjnego uczelni w oparciu o własne zasoby i współpracę z własnym środowiskiem naukowym,
- organizowanie współpracy międzybibliotecznej i regionalnej w zakresie działalności informacyjnej w ramach ogólnokrajowej sieci informacji,
- prowadzenie badań teoretycznych, dotyczących optymalizacji warsztatu pracy informacyjnej oraz przygotowywanie kadr użytkowników informacji i doskonalenie pracowników działalności informacyjnej.

Warunkami rozwoju działalności informacyjnej opartej głównie na własnych zbiorach materiałów pierwotnych są:

1. Jak najszybsza poprawa bazy materialnej, warunkującej nie tylko rozwój działalności informacyjnej lecz także działalności podstawowej bibliotek, a mianowicie:

- poprawa niezadawalających warunków lokalowych, a tym samym warunków pracy i przechowywania zbiorów (częściowym rozwiązaniem byłoby budowanie lokalnych bibliotek składowych oraz wprowadzenie magazynowania zwartego),
- zwiększenie liczby etatów bibliotekarzy i pracowników informacji,
- unowocześnienie urządzeń bibliotecznych, zainstalowanie sprzętu reprograficznego i poligraficznego, środków łączności (teleksów) i innych urządzeń usprawniających,
- zapewnienie wystarczających środków na zakup bieżącej literatury, zwłaszcza zagranicznej.

2. Utworzenie na szczeblu resortu jednostki (np. biblioteki) koordynującej działalność wszystkich bibliotek resortu.

3. Ustalenie funkcji bibliotek centralnych i bibliotek szkół wyższych jako bibliotek centralnych w krajowym systemie inte.

4. Wydanie odpowiednich aktów prawnych regulujących działalność informacyjną, zarówno na terenie uczelni jak współpracę z innymi bibliotekami resortu, a także krajową siecią informacji i siecią biblioteczną.

5. Ustalenie specjalizacji zbiorów i związanych z tym podział zadań w zakresie udzielania informacji o dokumentach i dostarczania kopii dokumentów przez poszczególne biblioteki naukowe.

6. Utworzenie i doskonalenie informacji centralnej o zagranicznych wydawnictwach zwartych i ciągłych w podziale dziedzinowym i regionalnym.

7. Uregulowanie form krajowych wypożyczeń międzybibliotecznych (określenie obowiązków bibliotek w tym zakresie, ustalenie terminów odpowiedzi itp.).

8. Wprowadzenie regularnego szkolenia w zakresie informacji (np. w oparciu o Studium podyplomowe, Studium doktoranckie oraz kursy organizowane przez ODiIN PAN i inne).

9. Pełne realizowanie programu zajęć dydaktycznych z zakresu przysposobienia bibliotecznego i informacji naukowej na III i IV roku studiów z jednoczesnym uregulowaniem zasad wynagradzania za prowadzenie takich zajęć.

10. Rozwój prac o charakterze naukowym związanych z doskonaleniem warsztatu informacyjnego uczelni oraz innych z zakresu teorii informacji.

Ważnym zagadnieniem organizacyjnym w odniesieniu do działalności informacyjnej w szkołach wyższych jest przystosowanie form i metod pracy do warunków konkretnej uczelni. Takimi warunkami mogą być:

- struktura uczelni - ilość wydziałów, instytutów, rozpiętość tematyki;
- lokalizacja uczelni (w pobliżu lub z dala od dużego ośrodka naukowego, gdzie uczelnia techniczna sama pełni rolę ośrodka naukowego w terenie, np. Politechnika Częstochowska);
- wielkość potencjału badawczego, wykorzystywanego w bezpośredniej współpracy z przemysłem, tj. stosunek badań podstawowych do badań rozwojowych i wdrożeniowych prowadzonych przez uczelnię.

Biorąc pod uwagę wymienione czynniki można stwierdzić, że model uczelnianej sieci informacji powinien być wypracowany przez każdą uczelnię w zależności od jej warunków. Trudno zatem sugerować model uniwersalny, pasujący w każdych warunkach. Jednakże, każda uczelnia niezależnie od preferowanych form i metod pracy informacyjnej powinna uczestniczyć w ogólnokrajowej wymianie informacji. Dlatego wydaje się, że na szczególną uwagę zasługuje wypracowanie optymalnych form współpracy informacyjnej pomiędzy uczelniami technicznymi, a także pomiędzy uczelniami, a instytutami PAN, instytutami przemysłowymi i zakładami produkcyjnymi.

L i t e r a t u r a

1. Baumgart J.: Biblioteka i informacja naukowa w procesie dydaktycznym szkoły wyższej. "Roczniki Biblioteczne" R.15:1971 z.1/2, s. 151-172
2. Czerni J.: Model oddziały informacji naukowej w bibliotece szkoły wyższej. "Przegląd Biblioteczny" 1965, z.4, s. 204-215
3. Kłossowski A.: Działalność bibliotek szkół wyższych resortu oświaty i szkolnictwa wyższego w 25-lecie Polski Ludowej. "Sprawy biblioteczne" 1970, z. 5, ss. 51
4. Kłossowski A., Rose E.: Informacja naukowa w uczelniach podległych MOiSzW. "Biuletyn ODIIN PAN" 1967, nr 1/10/, s.10-21
5. Kłossowski A., Wróblewski A.: Biblioteki i informacja naukowa w szkołach wyższych resortu oświaty i szkolnictwa wyższego. Materiały do raportu o stanie i potrzebach polskich bibliotek. Warszawa 1971. Maszynopis
6. Marcinkowska J.: Działalność informacyjna biblioteki na rzecz studentów zaocznych. "Roczniki Biblioteczne" 1969, z. 1/2, s. 249-259
7. Michalik J., Skwarnicka Z.: Aktualne problemy informacji naukowej w bibliotekach szkół wyższych. "Biuletyn ODIIN PAN" 1969, nr 1/14/, s. 71-88
8. Pietrzak A.: Problemy informacji naukowej w PAN i resorcie oświaty i szkolnictwa wyższego. "Biuletyn ODIIN PAN" 1967, nr 1/10/, s. 3-9

9. Przygocka J.: Organizacja informacji w bibliotekach wyższych szkół technicznych w Polsce. Łódź 1967, ss. 12
10. Siemina M.: Zbiory specjalne w bibliotekach wyższych uczelni technicznych. W: Materiały sesji problemowej Biblioteki Głównej Politechniki Szczecińskiej. Szczecin 26-27 IV 1965, ss. 174. "Zeszyty naukowe Politechniki Szczecińskiej" 1965 nr 62. Prace monograficzne nr 24
11. Skwarnicka Z.: Kierunki rozwoju służby informacyjnej w bibliotekach szkół wyższych. "Biuletyn ODiIN PAN" 1971, nr 1/18/, s. 3-12
12. Uniejewska H.: Udział biblioteki w procesie dydaktycznym szkoły wyższej (wybrane zagadnienia). Referat przygotowany dla Komisji d/s Bibliotek i Informacji Naukowej Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego. Maszynopis
13. Wielopolska M.: Rozwój i organizacja bibliotek technicznych szkół akademickich w Polsce. Wybrane zagadnienia. Warszawa 1970, ss. 215
14. Wigłuszowa M.: Organizacja służby informacyjnej w sieci bibliotecznej szkoły wyższej. "Życie Szkoły Wyższej" 1969, nr 4, s. 75-80
15. Wigłuszowa M.: Współpraca w zakresie informacji naukowej w środowisku szkoły wyższej. "Przegląd Biblioteczny" 1967, z. 3/4, s. 252-258
16. Wroczyński R.: Rola bibliotek i informacji w procesie dydaktycznym szkoły wyższej. "Dydaktyka Szkoły Wyższej" 1969, z. 1/5/, s. 133-140
17. Wróblewska M.: Praca informacyjna w czytelniach specjalistycznych wyższych szkół technicznych. W: Materiały sesji problemowej Biblioteki Głównej Politechniki Szczecińskiej, Szczecin 26-27 IV 1965. "Zeszyty Naukowe Politechniki Szczecińskiej" 1965 nr 62. Prace monograficzne nr 24, ss. 174
18. Wróblewski A.: Biblioteki szkół wyższych w liczbach. Lata 1968-1970 (w druku)
19. Wybrane informacje statystyczne o bibliotekach i informacji naukowej w szkołach wyższych resortu oświaty i szkolnictwa wyższego w 1970 r. Warszawa MOiSzW, czerwiec 1971
20. Zasadowa E., Kossuth E.: Problemy współpracy w zakresie informacji naukowej w bibliotekach szkół wyższych. Referat na

- VI Zjazd Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 12-14 luty 1968 r.
"Przegląd Biblioteczny" 1968, z. 1/2/, s. 154-167
21. Żmigrodzki Z.: Uwagi na temat informacji naukowej w wyższych szkołach technicznych. "Biuletyn ODIIN PAN" 1968, nr 1/12/, s. 43-50
22. Żmigrodzki Z., Orzeł J.: Koordynacja uczelnianej sieci bibliotecznej - perspektywy rozwoju w Politechnice Częstochowskiej. "Roczniki Biblioteczne" R.15:1971, z. 3/4/, s. 63-75

DOCUMENTATION AND INFORMATION WORK IN THE CENTRAL
LIBRARIES OF THE TECHNICAL UNIVERSITIES AND
THE ACADEMY OF MINING AND METALLURGY

S u m m a r y

The present state of information work in the technical universities has been broadly outlined. It has been characterized on the background of the basic activity displayed by the libraries of the schools of higher education. The main obstacles to the development of information work have been discussed. Some organizational problems resulting from the cooperation in the field of information between the technical university libraries and the national network of scientific, technical and economic information are also treated of in the paper.

**ДОКУМЕНТАЦИОННАЯ И ИНФОРМАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ
В ЦЕНТРАЛЬНЫХ БИБЛИОТЕКАХ ПОЛИТЕХНИЧЕСКИХ
ИНСТИТУТОВ И АКАДЕМИИ ГОРНОГО ДЕЛА**

Р е з ю м е

В статье в общих чертах рассматривается информационная деятельность в библиотеках политехнических институтов. Эта деятельность рассмотрена на фоне основной деятельности институтовских библиотек. Обсуждаются также существенные препятствия, мешающие развитию информационной деятельности. Затронуты некоторые организационные проблемы, возникшие в результате сотрудничества в области информации между научными библиотеками политехнических институтов и в результате сотрудничества с научно-технической и экономической сетью внутри страны.

RECENZJE I OMÓWIENIA

ROCZNIK NAUKI I TECHNIKI INFORMACJI^{x)}

Publikacja *Annual Review of Information Science and Technology* określana często skrótem "ARIST" od pierwszych liter jej tytułu ukazuje się od 1966 r. i w pewnym stopniu zastępuje dawniejsze informatory pt. "Current Research and Development in Scientific Documentation", wydawane w latach 1957-1969 przez National Science Foundation w Waszyngtonie, których ukazało się łącznie 15 tomów. Czwarty kolejny roczny przegląd zagadnień nauki o informacji i technik informacyjnych ukazał się podobnie jak poprzednie tomy pod redakcją dra C.A.Cuadry, kierownika Wydziału Systemów Bibliotecznych firmy Systems Development Corporation w Santa Monica, Kalifornia.

Publikowane obecnie roczniki "ARIST" powstały z inicjatywy American Society for Information Science (Amerykańskiego Towarzystwa Nauki o Informacji) i dzięki poparciu National Science Foundation; zadaniem rocznych przeglądów jest przedstawianie wybranych najważniejszych ostatnich osiągnięć w zakresie nowej dyscypliny, jaką jest nauka o informacji. W przeciwieństwie do informatora "Current Research...", którego kolejne tomy były bardzo starannie uporzędkowanymi, ale tylko rejestrami, obecne wydawnictwo "ARIST" zawiera opracowania syntetyczne, powstałe w wyniku wnikliwych studiów rozległego piśmiennictwa pod kątem rozwoju i postępu zachodzącego w odnośnych przedmiotach szczegółowych. Wśród autorów tych opracowań, stanowiących osobne rozdziały rocznika, jest kilku wybitnych, szeroko znanych specjalistów, jak T.J.Allen, R.A.Fairthorne, L.H.Berul czy J.H.Shera.

^{x)} "Annual Review of Information Science and Technology". Vol.4. Carlos A.Cuadra - Editor. Chicago 1969 Encyclopaedia Britannica, Inc. William Benton, Publisher, ss. 547.

Rozdziały zaopatrzone w obszerne bibliografie, z których każda zawiera od 80 do 180 pozycji dokumentów różnych rodzajów.

Omawiany tom 4 "ARIST" podzielono na 4 działy główne; każdy dział otwiera krótkie ok. dwustronicowe wprowadzenie do tematu, po którym następują rozdziały monograficzne o objętości 25-40 stron. Układ całości materiałów w referowanym tomie:

Dział I - Planowanie systemów i służby informacyjnych

1. Potrzeby informacyjne i wykorzystywanie informacji

2. Projektowanie i ocena systemów informacyjnych

Dział II - Podstawowe metody i narzędzia

3. Analiza treści i opisywanie dokumentów; organizacja (kontrola) informacji

4. Organizacja zbiorów i systemy informacyjne dla zarządzania

5. Zautomatyzowane przetwarzanie języka

6. Reprografia i techniki mikroform

7. Wyszukiwanie dokumentów

8. Rozpowszechnianie dokumentów

Dział III - Zastosowania

9. Służby analityczne i indeksowe w naukach ścisłych i technice

10. Automatyzacja bibliotek

11. Sieci informacji

12. Przekazywanie informacji w skali międzynarodowej

Dział IV - Problemy zawodu

13. Kierowanie ośrodkiem bibliotecznym i informacyjnym

14. Aspekty zawodowe nauki o informacji i technik informacyjnych.

W porównaniu z wcześniejszym rocznikiem (tomem 3) tematyka tomu 4 została rozszerzona o zagadnienia reprografii i mikroform dokumentów oraz o międzynarodowe problemy przekazywania informacji.

Z najbardziej znamienitych wypowiedzi autorów referatów warto przytoczyć następujące:

T.J.Allen ("Potrzeby informacyjne i wykorzystywanie informacji") stwierdza brak systematyczności w badaniach potrzeb użytkowników oraz niedostateczne zrozumienie i wykorzystanie w

tych badaniach metodologii nauk społecznych; zdaniem Allena informacja może mieć wielki wpływ na użytkowników.

M.E.Senko ("Organizacja zbiorów i systemy informacyjne dla zarządzania") apeluje o przeprowadzanie szerszych i głębszych badań nad sposobami wykorzystywania zbiorów przed przystąpieniem do opracowywania i tworzenia jakiegokolwiek systemu, dla którego odnośne zbiory byłyby bazą.

Według L.H.Berula ("Wyszukiwanie dokumentów") przyszłość systemów wyszukiwawczych leży w systemach bezpośredniego współdziałania człowieka z maszyną matematyczną (on-line interactive systems). Ważnym argumentem są tu wyniki przeprowadzonych obserwacji i badań, które mówią, że wprowadzie zbiór maszynowy może być oparty na głębszym indeksowaniu, a wyszukiwanie automatyczne bardziej kompletne, użytkownik jednak w przypadku poszukiwań retrospektywnych musi wciąż uciekać się do indeksów drukowanych w formie książkowej. Przy dominującym obecnie "wsadowym" trybie korzystania z maszyny matematycznej, użytkownik nie ma możliwości bieżącego interweniowania, ani bezpośredniego elastycznego oddziaływania na przebieg i strategię procesu wyszukiwania dokonywanego przez maszynę, stąd postulat Berula, żeby wyszukiwanie prowadzić w trybie "konwersacyjnym", jako jedynym nadającym się przy zadaniach tego rodzaju. Berul określił przy tym wyraźnie szereg wymagań i warunków, jakie muszą być spełnione, żeby system tego typu mógł być realizowany efektywnie i ekonomicznie.

R.A.Fairthorne w konkluzji swojego przeglądu na temat analizy treści dokumentów formułuje stanowcze przestrogi przed skutkami dotychczasowego zamieszania i postuluje aby uporządkować pojęcia ze sfery bibliotekoznawstwa i dokumentacji oraz wyszukiwania informacji i wyraźnie je odróżnić od pojęć ze sfery nauki i techniki maszyn matematycznych. Jego zdaniem wciąż zbyt mało osób rozumie na ozym te różnice polegają, a w czasopiśmie fachowych z zakresu maszyn matematycznych pojawiają się na przykład artykuły o "systemach wyszukiwania informacji" bez żadnej wzmianki o analizie treściowej i indeksowaniu dokumentów. A w istocie - zdaniem Fairthorne'a - bibliotekarze czy dokumentaliści z jednej strony, a z drugiej specjaliści użytkowania i techniki maszyn matematycznych mają wiele do nauczenia się nawzajem od siebie.

Na zakończenie omówienia 4-go rocznika "ARIST" należy wspomnieć, że został on wyposażony w obszerny indeks krzyżowy (nazwiska osób, nazwy i przedmioty), a ponadto zawiera drugi analogiczny, bardzo rozległy indeks krzyżowy kumulowany, odnoszący się do trzech wcześniejszych roczników. Rocznik omawiany został złożony do druku automatycznie techniką fotoskładu, a w przyszłości planuje się częściowo zautomatyzowane opracowanie indeksów na podstawie taśm magnetycznych z zarejestrowanym do fotoskładu tekstem.

Rocznik 4-ty "ARIST" ma charakter praktyczny i daje zwarty i przejrzysty obraz całości zagadnień w ich najnowszym rozwoju. Wydawnictwo może być niezmiernie cennym, jeśli nie niezbędnym źródłem wiadomości dla projektantów, organizatorów i uczestników systemów informacyjnych o zacięciu nowatorskim, jak również punktem wyjścia do dalszych własnych studiów pracowników służby informacyjnej. Mówiąc ogólniej, tak z tytułu samego faktu systematycznego ukazywania się "ARIST", z jego rozszerzającego się zakresu i zasięgu, jak i z zawartości tych unikalnych roczników można wyciągnąć wniosek, że nauka o informacji stopniowo toruje sobie drogę do rangi odrębnej dyscypliny.

Ewa Stolarska

METODY WYSZUKIWANIA INFORMACJI^{x)}

Autorem omawianej książki jest kierownik Działu Badań ASLIB^{xx)} w Londynie; w 1961 r. wydał książkę pt. "On retrieval system theory", poświęconą, tak jak książka referowana, zagadnieniom indeksowania dokumentów dla potrzeb wyszukiwania informacji. W przedmowie autor stwierdza, że jego obecna książka została opracowana dla celów dydaktycznych i że ma być w pewnym sensie - z punktu widzenia osiągnięć brytyjskich - dopełnieniem szeregu bardzo cennych i znanych opracowań autorów amerykańskich (Becker i

^{x)} Vickery B.C.: Techniques of information retrieval. London 1970 Butterworths, ss. 262.

^{xx)} ASLIB - Association of Special Libraries and Information Bureaux, tj. Stowarzyszenie Bibliotek Specjalnych i Biur Informacji w Wielkiej Brytanii.

Hayes, Bourne, Kent, Williams), w których między innymi zostały szczegółowo opisane urządzenia do przetwarzania danych, stosowane do wyszukiwania informacji dokumentacyjnej. Vickery skoncentrował się na problemach opisu bibliograficznego i analizy zawartości dokumentów w aspekcie zarówno ręcznych, jak i zmechanizowanych systemów wyszukiwania, przy czym, jak sam to określa, temat został ujęty praktycznie.

Tematykę książki można zgrupować w 3 działach: wprowadzenie (rozdziały 1-7), część główna poświęcona indeksowaniu (rozdziały 8-12), systemy informacyjne (rozdziały 13-15). W dziale pierwszym została pokrótce przedstawiona całość zagadnień informacji naukowej. Znalazły tu swój wyraz ogólne problemy przekazywania informacji, różnego rodzaju tradycyjne narzędzia poszukiwania literatury, jak wykazy książek, bibliografie narodowe, analityczne przewodniki po literaturze, bibliografie opisowe i czasopisma analityczne, a także sposoby korzystania z tych narzędzi. Ponadto szeroko omówiono potrzeby użytkowników, rodzaje zapytań o informację, wzorce przekazywania informacji i zadania systemów informacyjnych.

Rozdziały poświęcone indeksowaniu Vickery rozpoczyna od definicji, która mówi, że proces tworzenia profilu dokumentu, tzn. wyprowadzania z dokumentu zestawu słów, mającego służyć jako jego skompresowana reprezentacja, można nazwać ogólnie analizą. Profil dokumentu służy do jego identyfikacji lub nawet jako jego namiastka. Profil może mieć formę wyciągu, streszczenia, analizy dokumentacyjnej, opisu katalogowego, zapisu indeksowego itd. Tak więc w określeniu "analiza" mieszczą się zarówno tradycyjne metody bibliografowania, łącznie z konwencjonalnym sporządzaniem analiz dokumentacyjnych, jak i metody i techniki eksperymentalne doby dzisiejszej: automatyczne indeksowanie, automatyczne klasyfikowanie i automatyczne opracowywanie analiz dokumentacyjnych (abstraktów). Po krótkich uwagach dotyczących katalogowania alfabetycznego wiele uwagi autor poświęca analizie treściowej dokumentów, podkreślając, że różnych użytkowników będą interesować różne aspekty treści tego samego dokumentu. Vickery zwraca uwagę na różne formy, jakie przybierają wyniki dokonanej analizy treściowej dokumentu i przytacza niektóre dane z badań 130 publikacji analityczno-informacyjnych w Stanach Zjednoczonych, przepro-

wadzonych przez Borko i Chatmana. 18% tych wydawnictw sporządza analizy omawiające, 37% analizy wskazujące, a 25% oba te rodzaje; co do pozostałych 20% odpowiedzi nie były jednoznaczne. W ramach tych samych badań stwierdzono powszechność przekonania, że prawidłowa analiza dokumentacyjna powinna zawierać następujące informacje:

- a) cel, zakres i zasięg pracy, której dotyczy analizowany dokument;
- b) zastosowane metody, aparatura, materiały, badania;
- c) uzyskane wyniki, ewentualnie w formie danych liczbowych;
- d) wnioski wyprowadzone z wyników pracy.

Omawiając indeksowanie przedmiotowe Vickery zwrócił uwagę na zaobserwowaną tendencję używania haseł coraz bardziej szczegółowych. Jeśli chodzi o przeciętną liczbę haseł przypadających na jeden dokument, to wynosi ona dla zbadanych 30 wielkich wydawnictw (systemów) informacyjnych jak poniżej:

w 1 systemie	1 do 4 haseł na dokument
w 4 systemach	5 " " "
w 9 " "	6 do 9 " " "
w 3 " "	14 do 19 " " "
w 7 " "	20 do 30 " " "
w 6 " "	ponad 30 " " "

Główną trudność i złą stronę istniejących różnorodnych służb analitycznych i indeksowych autor widzi w niejednocelowości zasad i metod ich działania, chociaż usprawiedliwiają to potrzeby specjalistycznych grup użytkowników. Vickery nie jest przy tym pewien, czy pełne ujednoczenie i spójność w tym zakresie są możliwe do osiągnięcia, a równocześnie wyraża powątpiewanie, czy korzyści takiego "indywidualizmu" rozlicznych systemów i służb analityczno-indeksowych są rzeczywiście uzasadnione i ekonomicznie opłacalne. Vickery przypomina, powołując się na zdanie Fairthorne'a, że wąskim gardłem i najkosztowniejszą fazą wyszukiwania informacji jest analizowanie dokumentów. Należy zatem usilnie i nieustannie dążyć do wypracowania zasad, metod i norm, które sprzyjałyby współpracy wymiennosci czy konwersyjności^{x)} systemów informacyjnych.

^{x)} Są to nie ustalone jeszcze w języku polskim określenia (niekiedy spotyka się termin kompatybilny) dla angielskich terminów "convertible" i "compatible", co dosłownie znaczy "taki, który daje się wzajemnie wymieniać lub pogodzić jeden z drugim".

Po krótkim zreferowaniu kilku eksperymentów w zakresie automatycznego indeksowania dokumentów, opartych na metodzie obliczeń statystycznych wystąpień słów znaczących w tekstach, Vickery stwierdza, że dotychczasowe próby i prace badawcze nie dały zadowalających wyników, mimo że prowadzono je już od kilkunastu lat w szeregu różnych ośrodków z wykorzystaniem odmiennych wariantów metody statycznej.

Opisując procesy wyszukiwania autor zastanawia się nad wpływem metody doboru haseł indeksowych na efektywność wyszukiwania i uzasadnia dlaczego do indeksowania nie służą najlepiej "hasła swobodne", to jest po prostu słowa znaczące wybrane z samych tekstów. Rozważania o kontrolowanym słownictwie służącym do indeksowania Vickery kończy krótkim, ilustrowanym przykładami omówieniem roli tezaurusów i klasyfikacji w indeksowaniu. Kolejny rozdział zawiera szersze omówienie wykorzystania tezaurusów i stosowania w indeksowaniu klasyfikacji o układzie systematycznym; następny rozdział omawia już tylko wszelkiego rodzaju klasyfikacje, najobszerniej traktując o klasyfikacjach wieloaspektowych^{x)}, a także dotyczy budowania symboli w klasyfikacjach.

W dwóch następnych rozdziałach zamykających część główną książki Vickery omówił zagadnienia "koordynowania" (coordinating terms', tj. równoczesnego przydzielania terminów indeksowych dokumentom (w tym reguły pre- i postkoordynowania), a ponadto przedstawił metody porządkowania i organizacji indeksów w postaci kartotek oraz strategię wyszukiwania w tych kartotekach.

W trzeciej części książki zostało opisane szereg systemów informacyjnych, rozpatrywanych z różnych punktów widzenia: ze względu na stosowane w nich środki techniczne - od małej mechanizacji do komputerów, ze względu na procesy dokonujące się w samym systemie, jak również ze względu na pełnione funkcje, opracowania wynikowe lub tzw. "wyjście". Po zrelacjonowaniu kilku konkretnych systemów informacyjnych rozmaitych rodzajów, końcowy rozdział Vickery poświęcił omówieniu problemów badania i oceny sprawności systemów, podając przy tym bardzo wiele danych wyni-

^{x)} W literaturze polskiej jako odpowiednik występującego w tym przypadku terminu "facet classification" pojawia się określenie "klasyfikacja fasetowa".

kających z faktycznie przeprowadzonych eksperymentów i badań w tym zakresie (Cranfield, Medlars i FAIRS, tj. United States Federal Aviation Agency).

W książce zamieszczono na końcu kilkadziesiąt pytań egzaminacyjnych z Uniwersytetu w Sheffield z lat 1965-1968 na podyplomowym studium bibliotekoznawstwa i nauki o informacji, z egzaminów zawodowych podyplomowych przeprowadzanych przez Library Association w Anglii oraz ze studium podyplomowego w zakresie bibliotekoznawstwa na Uniwersytecie Londyńskim. Podano ponadto kilkanaście tematów ćwiczeń zaczerpniętych z książek Kenta i Meadowa.

Książkę zamyka bibliografia obejmująca ponad 200 pozycji oraz indeks rzeczowy.

Książka charakteryzuje się zdecydowanie praktycznym ujęciem tematu, jest napisana jasnym językiem, być może jedynie układ materiału nie jest w pełni przejrzysty i logiczny; książka przeznaczona jest dla studentów w zakresie projektowania systemów informacyjnych oraz dla bibliotekarzy. Autor zawarł w niej dorobek swojej wieloletniej działalności dydaktycznej dając dzieło, które gdyby nie bariera językowa, byłoby ogromnie pożyteczne dla wielu zainteresowanych tematem czytelników w Polsce. Książka Vickery'ego jest bardzo bogatym źródłem wiadomości nie dostępnych gdzie indziej w tak zwartej formie.

Ewa Stolarska

AKTUALNE PROBLEMY INFORMACJI W DZIEDZINIE PRAWA W ZSRR

Zastosowanie ETO, organizacji i łączności, jako środków ulepszenia działalności aparatu gospodarki narodowej zostało podkreślone podczas obrad XXIV Zjazdu KPZR. Automatyzacja systemu planowania i zarządzania poszczególnymi sektorami, a więc przyspieszenie obiegu informacji każe zwrócić uwagę na zagadnienie działalności prawodawczej i informacji o obowiązujących przepisach ustawodawstwa. S. Moskin^{x)}, kierownik pracowni we Wszech-

^{x)} Moskin S.S.: Informacionno poiskovaja sistema normativnych aktov. "Sovietskoe Gosudarstvo i Pravo" 1972 nr 2, s. 121-126.

związkowym Instytucie Ekspertyz Sądowych podkreśla, że wobec mnogości obowiązujących aktów normatywnych, których ilość określa na około 400 tysięcy, utworzenie centrum informacji o obowiązującym ustawodawstwie jest sprawą niecierpiącą zwłoki.

Działalność informacyjna powinna objąć centralne i terenowe organa władzy państwowej, aparat gospodarczy, organizacje społeczne, bazując na systemie kartotek i maszyn elektronicznych. Moskwin podkreśla znaczenie właściwego języka informacyjno-wyszukiwawczego i adekwatnego klasyfikatora wykluczającego szumy informacyjne. Jest on zdania, że nad systemami klasyfikacyjnymi typu alfabetyczno-rzeczowego przewagę ma system deskryptorowy, gdyż umożliwia on oddanie zasadniczej zawartości dokumentu w formie słów kluczowych. Należy tu zaznaczyć, że główną trudnością stworzenia takiego systemu dla nauk społecznych jest wieloznaczność niektórych pojęć w zależności od gałęzi nauki, w której mają zastosowanie. Zdaniem autora jedyną drogą do opracowania takiego systemu jest współpraca laboratorium i centrum informacyjnego z Instytutem Państwa i Prawa AN ZSRR.

W artykule omówiono również zagadnienia indeksowania aktów normatywnych zarówno metodami tradycyjnymi, jak i przy użyciu środków nowoczesnej techniki. Najistotniejszą jednak kwestią jest szybka i dokładna informacja, a zatem właściwe zorganizowanie systemu wyszukiwawczego, i to zarówno w stadium aktualizacji materiału (wyłączania przepisów uchylonych, nowelizacji i zmian), jak i przy zbieraniu informacji o całokształcie obowiązujących w danej dziedzinie aktów. Należy tu zaznaczyć, że obok kodeksów i ustaw poświęconych określonej dziedzinie prawa, przepisy są rozrzucone w aktach ogólnopństwowych, resortowych, uchwałach administracji terenowej itp. Oznacza to, że dla uzyskania całości informacji, np. o przepisach karnych dotyczących ochrony środowiska człowieka, sięgać należy zarówno do kodeksu karnego, jak prawa wodnego, przepisów o ochronie przyrody, przepisów prawa gospodarczego, aktów normujących działalność rezerwatów przyrody, uzgodnień międzyministerialnych, przepisów terenowych, a nawet przyjętych przez państwo aktów międzynarodowych.

Informacja o stanie prawnym łączy się więc ściśle z informacją naukowo-techniczną, gdyż system przepisów prawa jest odzwierciedleniem przemian społeczno-gospodarczych. W ZSRR już w

1929 roku ukazywała się seria "wymiany doświadczeń", a w 1952 roku został powołany Wszechzwiązkowy Instytut Informacji Naukowej i Technicznej (WINITI), a następnie Centralny Instytut Informacji Patentowej i Badań Techniczno-Ekonomicznych (CNIIFI) oraz Instytut Informacji Naukowej Nauk Społecznych (INIEON). Wydaje się, że tak zorganizowany system informacyjny powinien objąć swoim działaniem również zagadnienia informacji o stanie prawnym, szczególnie wobec postulowanego przez E. Afansjewa i J. Jekatierinosławskiego^{x1} rozszerzenia branżowej wyspecjalizowanej obsługi informacyjnej. Autorzy zainteresowani są głównie informacją o charakterze techniczno-naukowym jednak oddzielenie od niej informacji patentowej jest niemożliwe, a z kolei patent jest aktem prawnym i nie trzeba udowadniać ścisłych powiązań przepisów z każdą dziedziną działalności naukowej, technicznej czy ekonomicznej.

Przenosząc te rozważania na nasz grunt należy podkreślić również braki i niedostatki informacji w zakresie prawa i nauk społecznych w Polsce. Organizacja sieci ośrodków informacji jest już faktem dokonany, istnieją liczne opracowania teoretyczne, tezaury i działający system wymiany kart. Coraz szybsze tempo rozwoju gospodarczego przyspiesza działalność produkcyjną, która z kolei hamowana jest przez brak właściwej informacji prawnej. Całość procesu produkcyjnego trwa nieraz krócej niż czas potrzebny na wyszukanie wszystkich przepisów, których dane uruchomienie wymaga, przepisów o charakterze finansowym, technicznym; proceduralnym i innych.

Wielokrotnie podnoszone przez licznych autorów opracowań informacyjnych ze wszystkich krajów demokracji ludowej zagadnienie jednolitego i sprawnie działającego systemu informacji prawniczej jest więc nie jednym z zagadnień, ale podstawowym problemem współczesnej informacji.

Jan Pruszyński

^{x1} Afansjev E.V., Jekatierinoslawskij Ju.Ju.: Organizacija naučno-techničeskoj informacii v otrasli. "Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo" 1972 nr 3, s. 91-94.

ZNACZENIE INFORMACJI W ADMINISTRACJI PAŃSTWOWEJ

Radzieckie czasopiśmiennictwo prawnicze poświęca ostatnio wiele miejsca zagadnieniom stosowania nowoczesnej informacji już nie tylko w badaniach naukowych, ale w praktycznej działalności aparatu państwowego, widząc w niej drogę ulepszenia administracji, przyspieszenia działania i skrócenia terminów podejmowania decyzji, co jest ważne nie tylko ze względów społecznych, ale przynosi pokaźne korzyści ekonomiczne. Jedność, racjonalność działania i szybkość to trzy zasady działania aparatu informacyjnego opartego na elektronicznej technice obliczeniowej. J. Tichomirow^{x)} zaznacza, że aparat administracyjny nie w pełni jeszcze przestawił się na nowy system pracy, co należy jednak przypisać temu, że w literaturze prawniczej z zakresu zarządzania zbyt mało miejsca poświęcano dotąd znaczeniu informacji dla praktycznego działania każdego z ogniw aparatu państwowego.

Sprawa właściwej informacji, to dla autora podstawowe zagadnienie administracji, gdyż stanowi ona łącznik przedmiotu zarządzania z podmiotem, będąc równocześnie "stacją przekaźnikową" i magazynem impulsów, poleceń, decyzji i zagadnień będących przedmiotem działalności administracyjnej. Autor zajmuje się zagadnieniami znaczenia informacji w stosunkach obywatel-władza, polegających na scentralizowanym oddziaływaniu na wolę i świadomość obywateli w dziedzinie stosunków społeczno-politycznych za pomocą właściwej informacji. Niemniej ważna jest właściwa informacja w relacjach między nadrzędnymi i podporządkowanymi jednostkami aparatu administracyjnego, w każdym stadium podejmowania decyzji.

Innym kryterium podziału jest cel jakemu informacja ma służyć i tu autor dzieli ją na: a) społeczno-polityczną, b) planowo-gospodarszą, c) statystyczną, d) produkcyjną, e) naukowo-techniczną, f) organizacyjno-instruktażową i g) prawną. Oczywiście działalność informacyjna poszczególnych ogniw zarządzania rzadko przybiera formy czyste. Przeważnie ma ona charakter mieszany, co łatwo sobie wyobrazić na przykładzie ministerstwa, w którym

^{x)} Tichomirow Ju.A.: Informacja w gosudarstvennom upravlenii. "Pravovedenie" 1971 nr 5, s. 19-27.

cele gospodarcze, łączą się ściśle z planowymi, statystycznymi i prawnymi, podporządkowując się równocześnie funkcji społeczno-politycznej. Przez system informacyjny rozumie więc autor zbiór wzajemnie powiązanych danych ujednoczonych w ramach grupy w zależności od potrzeb, którym mają służyć w procesie zarządzania i charakteru decyzji podejmowanej na różnych szczeblach.

Niemniej ważne jest zagadnienie kompetencji w zakresie udzielania informacji. Decydującą rolę odgrywa tu system środków zabezpieczających przed nieprecyzyjną, niekompetentną lub zgoła błędną informacją powodującą zahamowanie w procesie zarządzania. Podejście kompetencyjne oznacza możliwie najpełniejsze zebranie całokształtu danych istotnych w danym procesie, już u źródła, to znaczy w organach najbardziej kompetentnych w danej sprawie.

Wszystkie te zagadnienia powinny mieć oparcie w obowiązujących przepisach prawnych. Jak wynika z praktyki, informacja, jej porządek, cechy charakterystyczne poszczególnych systemów informacyjnych itp. są przedmiotem najrozmaitszych aktów prawnych o różnym zasięgu obowiązywania i mocy prawnej. Jest zatem potrzebą chwili wydanie przepisów o informacji możliwie precyzyjnie i dokładnie ujmujących całość problematyki, a przede wszystkim własności organów i urzędów, odpowiedzialność i zakres działania komórek informacyjnych. Ponieważ jednak ujęcie całokształtu zagadnień w takim akcie prawnym wydaje się mało realne, należy dążyć do ujednoczenia samego systemu nowoczesnej informacji. Instytut Państwa i Prawa AN ZSRR wydał na przykład pracę poświęconą działalności informacyjnej w pracy terenowych rad narodowych. Naukowe podstawy zarządzania państwem opierają się na informacji i wszelkie prawne i naukowe metody powinny służyć jej wprowadzeniu do praktyki administracyjnej.

Jan Pruszyński

PRÓBY ZASTOSOWANIA ELEKTRONICZNEJ TECHNIKI OBLICZENIOWEJ DLA POTRZEB NAUK PRAWNYCH W LUDOWEJ REPUBLICIE BUŁGARII

W krajach demokracji ludowej od dawna prowadzone są prace zmierzające do opracowania tezauryusa nauk prawnych. Napotyka one na liczne trudności spowodowane tym, że w porównaniu z naukami ścisłymi w naukach prawnych liczba pojęć, które należało-

by określić jest znacznie większa. Ponadto występują różnice znaczeniowe w pojęciach przyjętych przez ustawodawstwo cywilne i karne, dotyczące określenia sprawcy, szkody, winy i wielu innych pojęć podstawowych. W czasopiśmiennictwie bułgarskim^{x)} ukazał się ostatnio artykuł Kantardżijewa i Eszenazego, będący szczegółowym omówieniem ambitnych prób zmierzających do przystosowania ETO do potrzeb nauk prawnych. Autorzy są zdania, że stworzenie tego rodzaju systemu określanego w ich języku jako ITS (system informacyjno-wyszukiwawczy) powinno opierać się na:

1. wyselekcjonowaniu i określeniu poszczególnych elementów normy prawnej;
2. zbadaniu struktury funkcjonalnej poszczególnych norm, dla określenia prawidłowości występujących w ramach systemu i konkretnej dyscypliny prawa;
3. stworzeniu zespołu maszyn elektronicznych, przetwarzających dane, zapewniającego szybką i dokładną informację dla potrzeb nauki i praktyki prawa.

Osiągnięcia w tym zakresie są zdaniem autorów znaczne, aczkolwiek system nie został jeszcze w pełni opracowany i sprawdzony w praktyce. Punktem wyjścia jest tekst przepisu prawnego (ustawy, rozporządzenia, uchwały) składający się z określonej ilości wyrazów, z których część stanowi słowa kluczowe, oznaczone przez autora literą "T". Dla przykładu artykuł 79 Ustawy o zobowiązaniach i umowach zawiera 48 słów, w tym 11-12 deskryptorów. Inny, szczegółowo analizowany przez autorów przykład dotyczy art. 78 kodeksu cywilnego Bułgarii, stanowiącego, że "o r g a n o p i e k u Ń c z y może z w o l n i ć o p i e k u n a lub k u r a t o r a z wykonywanych obowiązków, jeżeli w y k o n y w a n i e ich jest dla niego bardzo uciążliwe z powodu starości, choroby, lub pełnienia innych obowiązków służbowych".

Przykładowo wybrane (spacjowane) słowa kluczowe, których wyboru dokonuje prawnik przeszkolony w dziedzinie systemu informacyjno-wyszukiwawczego dają obraz (T), który stanowi podstawę

^{x)} Kantardżijev A., Eskenazy A.: Vaveždane na informacjonnetar-sesta sistema v pravoto u nas. "Specjalisticesko pravó" 1972 nr 5, s. 10-17.

programowania. Każdy deskryptor pojawia się w przekształconej całości tylko raz, wraz z cyfrowym oznaczeniem zawierającego go tekstu. Przykładowo opisy kilku artykułów k.c. wyglądają następująco:

art.66- nieletni	art.67- organ	art.68 - organ
kuratela	kuratela	kuratela
odpowiedzialny	opiekun	zakład
	nieletni	
	zakład	
	ustalenie	

Przykładowe przedstawienie cyfrowego opisu poszczególnych deskryptorów z części V kodeksu cywilnego wyglądać będzie następująco:

majątek 76.2
interes 69, 70, 72.1
nieletni 66, 67.1, 67.2, 69, 70; 71, 72.1, 72.2, 74.1, 75
Cyfry oznaczają numery artykułów i ustępów zawierających deskryptor.

W praktyce wydobycie informacji będzie przedstawiało się następująco. W pytaniu dotyczącym obowiązków kuratora, deskryptorami są "obowiązki" i "kurator" zapisane następująco:
obowiązki - 70, 71, 72.1, 72.2, 73.1, 74.1, 76.3
kurator - 75, 76.1, 76.3, 77, 78

Ponieważ jedynie oznaczenie "76.3" znajduje się w obu ciągach, odpowiedzi należy szukać w art. 76 ust. 3 kodeksu oznaczonego również symbolem cyfrowym. Zasadniczą wadą tego systemu jest możliwość powstawania szumów spowodowanych bliskością wyrazów lub synonimami. Autorzy proponują przyporządkowywanie synonimów wyrazowi dominującemu stanowiącemu deskryptor w sposób następujący:
obowiązek - 70, 71, 72.1, 72.2, 73.1, 74.1
funkcja → obowiązek.

Dla wyeliminowania innych błędów, autorzy podają przykład zawierający wskaźnik więzi (P). Na pytanie dotyczące zwolnienia kuratora z obowiązków, komputer wskaże art. 48 i 78 k.c., a ponadto błędnie art. 75.

Artykuły te przedstawiały się następująco:

art.75 - zwolnienie	} P ₁	art.78 - organ
nieletni		opieka

Art.75 - opieka		art.78 - zwolnienie	
mianowanie	} P ₂	kurator	} P
kurator			
opiekun		opiekun	
organ		obowiązek	

Wskaźnik więzi (P) dla obu tekstów wygląda następująco:

art.75 - zwolnienie	P ₁	art.78 - organ	P ₂
nieletni	P ₁	opieka	P ₂
opieka	P ₁ , P ₃	zwolnienie	P ₁
mianowanie	P ₂	kurator	} P ₁
kurator	} P ₂	opiekun	
opiekun			obowiązek
organ	P ₃		

Przekształcona całość zmienia się więc:

zwolnienie - 73.1, 75 P₁, 78 P₁

opiekun - 67.1, 67.2, 71, 72.1, 73.1, 74.1, 74.2, 75, 78 P₁

Przy wskaźniku P₁, komputer przekaże więc informację "artykuł 78", gdyż "75" i "75 P₁" traktuje się jako różne odpowiedzi.

Autorzy zdają sobie sprawę, że omawiany przez nich system nie jest doskonały, gdyż podane przykłady dotyczące kodyfikacji cywilnej, a więc jednolitego aktu nie byłyby w pełni odpowiednie dla aktów szczeólnych, niemniej jednak uważają, że stosowanie ETO w prawie jest możliwe i system deskryptorowy dla nauk prawnych może być opracowany w formie cyfrowej i deskryptorowej.

Nadmienić warto, że tego rodzaju próby przeprowadzane są również w ZSRR i NRD. Zasadniczą trudnością, z której zdają sobie sprawę Kontardziejew i Eszkenazy jest samo językowe sformułowanie przepisu. Zastosowanie maszyn liczących do przechowywania i wyszukiwania informacji w tym zakresie nałoży na twórców przepisów obowiązki w zakresie podwyższenia techniki legislacyjnej i znacznie wyższej precyzji w określaniu dyspozycji przepisów.

Jan Pruszyński

PLACÓWKI INFORMACYJNE W NIEMIECKIEJ REPUBLICIE FEDERALNEJ I BERLINIE ZACHODNIM^{x)}

W Niemieckiej Republice Federalnej odpowiedzialność na szczeblu rządowym za działalność ośrodków informacji i dokumentacji i ich współdziałanie z siecią informacyjną za granicą ponosi Federalne Ministerstwo Oświaty i Badań. Ministerstwo to finansuje instytucje centralne oraz ośrodki wyspecjalizowane w poszczególnych dziedzinach - energii atomowej, przestrzeni powietrznej, chemii, nauk społecznych. Niezależnie od tego każde ministerstwo federalne odpowiedzialne jest za działalność informacyjną w swym pionie (medycyny, opieki społecznej, rolnictwa, nauk o ziemi, patentów, obrony itp.).

Dla realizacji zadań w zakresie informacji Federalne Ministerstwo Oświaty i Nauki przygotowało pięcioletni plan określający kolejne zadania i zakres finansowania prac w zakresie informacji przez rząd federalny. Plan ten precyzuje rozmiary subsydiowania służb informacyjnych, jak również zasięg poparcia dla "infrastruktury" (Oświata i Badania, Wyposażenie, Elektroniczne Przetwarzanie Danych, Reprografia, Standaryzacja). Plan ten przedstawiony został parlamentowi federalnemu w końcu 1971 r.

W związku ze wspomnianym wyżej planem wspomnieć należy o istotnym problemie podziału kosztów na działalność informacyjną pomiędzy organy państwowe, przemysł i organizacje handlowe. Niezależnie od wielkiej ilości własnych ośrodków informacji w przedsiębiorstwach, istnieją plany informacyjne (systemy), w działalności których zainteresowane są głównie przemysł i handel, a które równocześnie są lub powinny być dostępne dla wszystkich innych potencjalnych użytkowników. Rząd natomiast w coraz większym stopniu świadomy jest swej odpowiedzialności jeśli chodzi o popieranie rozwoju informacji naukowej oraz rozwoju nauki i techniki w ogólnym rozumieniu.

x) Opracowano na podstawie materiałów uzyskanych w czasie pobytu przedstawicieli ODIIN PAN w NRF w dniach 6-29 czerwca 1972 roku, w ramach wymiany z Deutscher Akademischer Austauschdienst.

Jeśli chodzi o podział kosztów istnieją następujące alternatywy:

1. Udzielanie poparcia finansowego na badania i rozwój systemów informacyjnych w konkretnych dyscyplinach (co aktualnie ma miejsce w odniesieniu np. do informacji w dziedzinie chemii).

2. Wspólne finansowanie (rząd i przemysł) systemów informacji w "nowych" dyscyplinach, np. w dziedzinie inżynierii morskiej.

3. Całkowite finansowanie przez rząd, a następnie odstępowanie po wstępnym okresie rozwoju informacji użytkownikom za odpłatnością (zwrotem kosztów) - ten sposób stosuje się obecnie w odniesieniu do tworzenia banków danych.

W realizacji tych założeń poważną rolę odgrywają "centralne" placówki informacyjne zajmujące się organizacją informacji od strony organizacyjnej i strukturalnej, omówione w niniejszym opracowaniu.

1. Institut für Dokumentationswesen (IDW) - Frankfurt/Main

Utworzony on został jako jednostka Max-Planck Gesellschaft w 1961 r. w celu koordynowania i popierania rozwoju działalności w zakresie informacji i dokumentacji. Do jego obowiązków należy finansowanie prac w zakresie informacji z własnego budżetu, który w połowie pochodzi ze środków Federalnego Ministerstwa Oświaty i Nauki a w połowie ze środków analogicznych ministerstw poszczególnych krajów (Länder), udzielanie opinii na zlecenie rządu federalnego, instytucji naukowych i organizacji gospodarczych (przemysłu). Finansowane są przez IDW prace badawcze w okresie wstępnym (w zasadzie przez 2 lata), badania pilotujące oraz szkolenie.

Sterowanie rozwojem informacji przez IDW następuje więc w praktyce poprzez finansowanie bądź odmowę finansowania określonych prac. Instytut może też oddziaływać na prace placówek będących w gestii poszczególnych krajów (Länder) i przedsiębiorstw przemysłowych opiniując prowadzone przez nie prace.

Oceny poszczególnych programów dokonuje zespół pracowników naukowych, z których każdy zajmuje się grupą wybranych dyscyplin.

Oprócz kompetencji formalnych Instytut odgrywa pewną rolę w sterowaniu badaniami i działalnością w zakresie informacji i dokumentacji w ten sposób, że jego dyrektor uczestniczy w większości rad i zarządów innych placówek.

W ramach IDW działa również Centrum Reprograficzne, którego zadaniem jest: śledzenie nowych wynalazków w zakresie reprografii, badanie nowego sprzętu, udzielanie konsultacji placówkom informacyjnym, bibliotekom, instytucjom naukowym i przedsiębiorstwom prywatnym, jeśli chodzi o wyposażanie ich pracowni reprograficznych, szkolenie i doskonalenie.

2. Zentralstelle für maschinelle Dokumentation - Frankfurt/Main

Jest jednym z ogniw "infrastruktury" IDW, którego głównym celem jest badanie i rozwój komputeryzacji w zakresie informacji i dokumentacji. Posiada działy problemowe automatycznego indeksowania, EPD, mechanizacji dokumentacji oraz dział wdrożeń.

ZMD określić można jako poligon doświadczalny jeśli chodzi o mechanizację i komputeryzację procesów informacyjnych i dokumentacyjnych. Prowadzenie doświadczeń na zlecenie innych ośrodków dokumentacyjnych i informacyjnych jest jednakże "produktem ubocznym" działalności ZMD. Zatrudnieni tam specjaliści dzięki temu, że placówka posiada własny komputer i czytniko-drukarki opracowali i wdrożyli system automatycznego opracowywania międzynarodowej bibliografii poświęconej problemom wyżywienia (International Food Information Service - IFIS). Dane bibliograficzne dostarczane są przez kilka krajowych ośrodków ze Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, Holandii oraz NRF i w sposób automatyczny rejestrowane są w pamięci komputera. Następnie komputer dokonuje selekcji, indeksowania i w końcowej części operacji programuje drukarkę operującą 240 znakami pisarskimi (różne rodzaje druku, symbole itp.), z tym że przy składzie do druku bibliografii wykorzystuje się jedynie 140 znaków pisarskich, co w pełni zaspakaja potrzeby.

ZMD eksperymentuje również jeśli chodzi o adaptację takich światowych systemów jak CAS, Brozis, Medlars, Inspec dla potrzeb użytkowników posługujących się językiem niemieckim oraz w zakresie przygotowywania w pełni zautomatyzowanych publikacji-

-abstraktów z miesięcznymi i rocznymi indeksami oraz przygotowywania zapisów treści tych abstraktów na taśmie magnetycznej. Podjęto próby automatycznej produkcji Deutsche Bibliographie.

ZMD nie jest zasadniczo placówką "produkcyjną", tzn. po opracowaniu systemu i jego wdrożeniu przekazuje produkcję placówce wyspecjalizowanej w dyscyplinie, dla której system został wypracowany, jednakże dla celów szkoleniowych jest stałym "producentem" wspomnianej wyżej bibliografii.

W ZMD prowadzone jest szkolenie kadr w zakresie struktury danych i "data input" - są to 2-tygodniowe oraz 4-tygodniowe kursy mechanizacji dokumentacji.

3. Deutsche Gesellschaft für Dokumentation - Lehrinstitut - Frankfurt/Main

W skład Niemieckiego Stowarzyszenia Dokumentalistów (DGD) wchodzi obecnie 8 placówek informacji i dokumentacji:

- Dokumentationscheust der Deutschen Bundesbahn
- Dokumentationsstelle für Bautechnik in der Fraunhofer - Gesellschaft
- Dokumentationszentrum der Bundeswehr
- Universitätsbibliothek der Technischen Universität Berlin, Abteilung Literaturdokumentation
- Verein Deutscher Ingenieure, VDI - Bücherei und VDI - Dokumentationsstelle
- Zentralstelle für Atomkernenergie Dokumentation
- Zentralstelle für Luftfahrtokumentation und information
- Zentralstelle für maschinelle Dokumentation.

Stowarzyszenie ma charakter stowarzyszenia zawodowego, którego celem jest podnoszenie kwalifikacji pracowników dokumentacji i informacji poprzez wymianę doświadczeń zawodowych. Zajmuje się ono popieraniem badań nad informacją, jest krajowym reprezentantem w Federation Internationale des Documentalistes, reprezentuje NRF w innych międzynarodowych organizacjach rządowych i pozarządowych zajmujących się problematyką informacji i dokumentacji. Stowarzyszenie posiada dwie własne placówki:

- Dokumentationszentrum für Informationswissenschaften
- Lehrinstitut.

Pierwsza z tych placówek nie odgrywa poważniejszej roli. Zajmuje się ona w wąskim zakresie informacją o informacji, natomiast druga z wymienionych placówek jest centralnym ośrodkiem szkolenia dokumentalistów zatrudnionych w placówkach informacyjnych.

Zaznaczyć należy, że poza jedną Katedrą Informacji w zakresie nauk społecznych istniejącą w Wolnym Uniwersytecie w Berlinie Zach., która nadaje stopnie naukowe w tej dyscyplinie, nie istnieje żadna placówka, która kształciłaby kadry dla potrzeb informacji na szczeblu uniwersyteckim. Wyróżnia się natomiast 3 grupy pracowników ze względu na kwalifikacje zawodowe:

- wissenschaftliche Dokumentare (dokumentalista naukowy),
- diplomierter Dokumentare (dokumentalista dyplomowany),
- Dokumentationsassistent (asystent dokumentalista).

Zaliczenie do jednej z tych trzech grup uzależnione jest od posiadanego wykształcenia ogólnego i ukończenia odpowiedniego kursu w Lehrinstitut. Ukończenie kursu nie jest obligatoryjne - niektóre placówki informacyjne organizują kursy we własnym zakresie. Odrębne szkolenie zorganizowane zostało od września 1969 r. dla pracowników informacji i dokumentacji medycznej - prowadzi je Wydział Dokumentacji, Statystyki i Przetwarzania Danych Medycznych w Ulm. Przewiduje się też utworzenie innych ośrodków szkoleniowych, a na jedenastu wydziałach lekarskich jako przedmiot nadobowiązkowy wykładana jest statystyka i dokumentacja medyczna.

Dla uzyskania dyplomu dokumentalisty naukowego wymagane jest posiadanie dyplomu magistra lub równorzędnego, roczna praktyka w ośrodku dokumentacji i informacji i ukończenie rocznego kursu zaocznego. Zajęcia na kursie trwają 13 tygodni i obejmują 394 godziny wykładowe. Kurs zakończony jest pisemnym i ustnym egzaminem. Wymagana jest przy tym znajomość języka angielskiego. Osoby zatrudnione jako dokumentaliści naukowci otrzymują uposażenie pracownika naukowego - awans finansowy jest automatyczny w zależności od stażu pracy.

Dla uzyskania dyplomu dokumentalisty dyplomowanego nie jest wymagane ukończenie studiów wyższych (wymagane jest wykształcenie średnie), konieczne jest natomiast posiadanie kilkuletniego stażu zawodowego w ośrodku dokumentacji i informacji. Roczny za-

oczny kurs, na którym zajęcia trwają 10 tygodni, obejmuje 388 godzin wykładowych, zakończony jest egzaminem ustnym i pisemnym

Dla uzyskania dyplomu asystenta dokumentalisty, nie jest wymagane wykształcenie średnie pełne ale konieczne jest ukończenie gimnazjum ("mała matura"). Kurs trwa 2 lata - jego uczestnicy pracują w ośrodkach dokumentacji i informacji i w czasie trwania kursu dwukrotnie odbywają staże obowiązkowe (5 tygodni) w Lehrinstitut. W okresie 2-letniego kursu obowiązani są zdać egzaminy okresowe, a na zakończenie składają egzamin końcowy ustny i pisemny.

Lehrinstitut posiada stałą kadre wykładowców zarówno pracowników naukowych jak i praktyków.

4. Zentralstelle für Atomkernenergie Dokumentation (ZAED) Leopoldshafen k/Karlsruhe

Jest to nowoczesny ośrodek informacji i dokumentacji w zakresie badań nad energią jądrową. Organizacyjnie samodzielny, jest równocześnie funkcjonalnie powiązany z Kernforschungszentrum, największym obok Jülich instytutem badań jądrowych w NRF. Takie powiązanie strukturalne pozwala przede wszystkim na wykorzystanie do prac informacyjnych kompleksu komputerów Kernforschungszentrum (co w praktyce oznacza, że ten ośrodek informacyjny dysponuje największym zapleczem komputerowym), jak i na stałą konsultację specjalistów. ZAED jest krajowym korespondentem INIS (Międzynarodowa Nuklearna Służba Informacyjna), w ramach którego otrzymuje rocznie 10 000 dokumentów a wysyła 8 000 dokumentów.

ZAED posiada w pełni zautomatyzowane linie informacyjne przygotowujące informację selektywną dla placówek naukowych (bezpłatnie) przemysłu i władz państwowych. Szczególnie jednak interesujące są eksperymenty prowadzone w ZAED jeśli chodzi o pełną mechanizację procesów informacyjnych do programowania drukarek za pomocą komputera włącznie.

Szczególnie zasługuje na podkreślenie opracowywany przez ZAED informator o konferencjach międzynarodowych, w którym publikowane są referaty zgłaszane przez autorów na konferencję. ZAED stara się gromadzić referaty odpowiednio wcześnie, tak aby informator ukazywał się z miesięcznym wyprzedzeniem.

ZARD zatrudnia 11 dokumentalistów naukowych, 15 dokumentalistów dyplomowanych i 7 osób personelu pomocniczego.

Niezależnie od tego sztabu istnieje centralna komórka re-prograficzna obsługująca wszystkie jednostki Kernforschungszentrum. ZARD jest więc przykładem placówki informacyjnej, w której działalność informacyjna jest w pełni zdecentralizowana a baza techniczna w pełni scentralizowana. Taki model jest typowy dla większości placówek informacyjnych niezależnie od tego przez jaką jednostkę nadrzędną są one utrzymywane - wydaje się on najbardziej racjonalny i najbardziej ekonomiczny.

Niezależnie od działalności usługowej w ZARD rozwijana jest intensywna działalność badawcza w dwóch kierunkach: wykorzystania komputerów w procesie informacji (systemy przetwarzania informacji, adaptacja języków komputerowych do potrzeb nukleoniki) i adaptacji standardowych urządzeń reprograficznych do potrzeb informacji jako produktu maszyn elektronicznych.

5. Max-Planck-Institut für ausländisches Öffentliches Recht und Völkerrecht - Heidelberg

Najbardziej autorytatywny instytut naukowobadawczy w zakresie prawa międzynarodowego w skali światowej, posiadający jedną z najbogatszych w Europie kolekcję czasopism prawniczych i zbiorów umów międzynarodowych. Ze względu na bogactwo swych zbiorów Instytut spełnia funkcję placówki informacyjnej; odbiorcą informacji są w zasadzie wyłącznie pracownicy nauki. Treścią informacji przygotowywanych w postaci kart katalogowych są abstrakty poszczególnych pozycji znajdujących się w zbiorach Instytutu. Działalność informacyjna Instytutu w stosunku do bogactwa materiałów ma charakter marginesowy. Prowadzona jest ona metodą konserwatywną, tzn. abstrakty opracowywane są przez 1 osobę w miarę napływu materiałów, które Instytut otrzymuje drogą wymiany i zakupów (80% publikacji otrzymywanych jest drogą wymiany, 20% drogą zakupów). "Usługi" informacyjne sprowadzają się do wykonywania kserokopii artykułów lub tekstów umów międzynarodowych.

O zasobach Instytutu informuje się jedynie poprzez biuletyn nabytków ukazujący się nieregularnie.

6. Studiengruppe für Systemforschung e.V. - Heidelberg

Stowarzyszenie zarejestrowane, nie prowadzące działalności komercyjnej, którego członkami są Federalne Ministerstwo Nauki i Techniki i 7 innych rządowych instytucji naukowobadawczych, powstała w 1957 r. Organizacja jest dotowana przez Federalne Ministerstwo Nauki i Techniki, dodatkowym źródłem finansowania są kontrakty na wykonanie określonych badań dla instytucji publicznych.

W roku 1970 budżet Studiengruppe wynosił około 3 000 000 DM. Zatrudnia ona jako stałych pracowników około 100 osób, z czego 70% stanowią pracownicy naukowcy. Podstawowa działalność prowadzona jest w 4 zespołach. Do zadań statutowych Studiengruppe należy m.in.: wypracowywanie kryteriów planowania badań, badania w zakresie dokumentacji i techniki informacji, prognozowanie zapotrzebowania na siłę roboczą, udzielanie konsultacji instytucjom publicznym, szkolenie w zakresie analizy systemów i inne prace w tej dziedzinie. Realizacja tych zadań ma w części charakter badań podstawowych, a w części jest opracowywaniem założeń wdrożeniowych służących do rozwiązywania konkretnych problemów.

W ramach Studiengruppe pracują 4 zespoły problemowe:

- zespół planowania i procesów decyzyjnych,
- zespół informacji i dokumentacji,
- zespół metodologii prognozowania siły roboczej i ekonomii informacji,
- zespół konsultacji, szkolenia i wydawnictw.

W roku 1971 prowadzone były w tych zespołach następujące tematy:

- ORAKEL - (Organised Representative Articulation of Critical Evaluation Lines),
- metody i problematyka planowania badań i techniki rozwoju ze szczególnym uwzględnieniem problemu mierników preferencji,
- socjologia badań,
- założenia badań nad zanieczyszczeniem,
- zastosowania techniki w szkołach podstawowych i średnich,
- analiza struktury działalności Niemieckiego Urzędu Patentowego i opracowanie nowej struktury z zastosowaniem elektronicznego przetwarzania danych,
- wypracowanie systemu dokumentacji parlamentarnej.

Z materiałów dotyczących działalności Studiengruppe, jak również z przeprowadzonych w czasie pobytu w NRF rozmów wynika, że instytucja ta jest centralnym ośrodkiem teoretycznym zajmującym się problematyką informacji.

Studiengruppe prowadzi też wstępne prace nad utworzeniem międzynarodowych banków danych dla poszczególnych dyscyplin. Tak np. rozważana jest możliwość utworzenia międzynarodowego banku danych w dziedzinie naukoznawstwa opartego na systemie minimikrofilmów.

System minimikrofilmów polega na opracowaniu metody reprodukcji na filmie fotograficznym szerokości 35 mm i długości 170 mm 2 500 stron maszynopisu formatu A4 lub 1 520 stron formatu komputerowego. Każda strona zmniejszona jest w stosunku 240:1 i uszeregowana w kolumnach ustawionych na taśmie filmu w 5 klatkach. Materiałem wyjściowym jest odbitka fotograficzna strony maszynopisu na filmie 35 mm. Opatentowana maszyna transponuje film 35 mm na minimikrofilm (nazwa oryginalna LORBAS (Large Offline Rapid Text Base Access System)) o podanych wyżej wymiarach. Koszt takiej maszyny, pracującej z wielką szybkością (wg obliczeń ekspertów 1 maszyna jest w stanie zaspokoić potrzeby całej Europy) wynosi ok. 90.000 dol. amerykańskich. Produkt końcowy - minimikrofilm zawierający 2 500 stron odczytywany jest na specjalnym czytniku. Do czytnika ładuje się kasetę zawierającą 60 (lub 40) minimikrofilmów. Elektroniczny system wyszukiwawczy po wybraniu odpowiedniego kodu 7 cyfrowego "odnajduje" poszukiwaną stronę w ciągu 7 sekund. Odpowiednia przystawka pozwala na wykonanie w ciągu 5 sekund odbitki kserograficznej z ekranu czytnika. Koszt czytnika z oprzyrządowaniem wynosi ok. 6 000 dol. Koszt produkcji 1 taśmy minimikrofilmu z zapisem 2 500 stron wynosi ok. 0,30 dol., przy założeniu, że jest on wykonywany na zlecenie - koszt rzeczywisty jest jeszcze mniejszy.

7. Institut für Allgemeine Überseeforschung - Hamburg

Instytut ten jest fundacją finansowaną w części przez władze federalne i krajowe - głównie jednak przez organizacje przemysłowe (izby handlowe, koncerny) i takie organizacje jak Volkswagen Stiftung. Zasadniczym zadaniem Instytutu jest dostarczanie zarów-

no władzom państwowym jak i organizacjom przemysłowym wszelkich informacji dotyczących "Krajów Zamorskich". Jest to nie tylko działalność usługowa - gromadzenie i dystrybucja informacji i dokumentacji - opracowywane są także w ramach własnej działalności badawczej, analizy i monografie naukowe.

Instytut Badań Zamorskich koordynuje działalność 4 instytutów "regionalnych"

- a) Instytutu d/s Azji (Japonia, Chiny - GhRL i Półwysep Indochiński),
- b) Instytutu d/s Afryki,
- c) Instytutu d/s Wschodu,
- d) Instytutu d/s Ameryki Łacińskiej.

Każdy instytut posiada własny dział dokumentacyjno-informacyjny. Założeniem działalności instytutu było dostarczanie bieżącej informacji dla potrzeb władz państwowych i organizacji handlowych - informacji dotyczących potencjalnych rynków zbytu.

Ośrodkiem dyspozycyjnym, koordynującym i klasyfikującym informację z punktu widzenia ich jawności i dostępności jest dział koordynacyjny Instytutu Badań Zamorskich. Kierownik tego działu jest jak gdyby "łącznikiem" między organem dyspozycji politycznej - radą nadzorczą fundacji "Deutsches Übersee-Institut", a poszczególnymi instytutami regionalnymi, którym wyznacza zadania "analityczne", niezależnie od prowadzenia bieżącej informacji i dokumentacji rynkowej.

Podstawowymi publikacjami wszystkich 4 placówek są bibliografie, niezależnie od tego wydawane są monografie analityczne. Placówki regionalne wydają także informatory o publikacjach ze swego zakresu, znajdujących się w bibliotekach i analogicznych ośrodkach w innych krajach (w Szwecji, Holandii i Norwegii).

8. HWWA - Hamburger Welt Wirtschaft Archiv Institut für Wirtschaftsforschung - Hamburg

Hamburskie Światowe Archiwum Ekonomiczne powstało w 1908 r. i od tego roku posiada kolekcję wycinków (do 1960 r. z mikrofilmowana). Wycinki gromadzone są w następującym układzie:

1. personalia,
2. firmy handlowe,

3. produkty (produkcja przemysłowa),
4. polityka zagraniczna.

Po II wojnie światowej HWWA przekształcone zostało w Instytut Badań Ekonomicznych, którego podstawowymi działami są Archiwum, Biblioteka i Dział Dokumentacji. Jest to obok Ośrodka Dokumentacji i Informacji Ekonomicznej w Kilonii (który finansowany jest w znacznej części z funduszy federalnych) największa placówka tego typu.

9. Technische Informationsbibliothek - Hannover

Centralny ośrodek dokumentacyjny w zakresie nauk technicznych w NRF. Jego działalność informacyjna ogranicza się do publikowania w różnej postaci wykazów nabytków gromadzonych przez bibliotekę. Zasadą jest, że wszelkie informacje dotyczą wyłącznie pozycji, które biblioteka posiada w swych zbiorach. Biblioteka posiada zbiory łącznie ze zbiorami Biblioteki Uniwersytetu Technicznego w Hannoverze, przy czym w swej działalności informacyjnej specjalizuje się szczególnie w tzw. literaturze wschodniej (Ostsprache), do której zaliczana jest literatura techniczna krajów socjalistycznych, Japonii, Chin i krajów półwyspu Indochińskiego. Ponadto Technische Informationsbibliothek posiada zmikrofilmowane zbiory rozpraw doktorskich uczelni amerykańskich.

Informatory publikowane przez TIB (Sonder-Information, Schnell-Information, Fachliteratur) opracowywane są obecnie dla 18 grup dyscyplin zaliczanych do nauk technicznych (uprzednio podział był bardziej szczegółowy i obejmował 52 grupy). TIB wydaje zarówno abstrakty w języku niemieckim z pozycji monograficznych jak i spisy tytułów artykułów (Schnell-Information) oraz abstrakty artykułów i spisy publikacji, które są tłumaczone na język niemiecki z oryginału (bądź na zlecenie, bądź w ramach wymiany z Międzynarodowym Centrum Tłumaczeń w Holandii). Nie prowadzi natomiast TIB działalności informacyjnej polegającej na udzielaniu konsultacji czy opracowywaniu bibliografii dla poszczególnych tematów.

10. Arbeitsstelle für Bibliothekstechnik (ABT)
Technische Universität Berlin - Berlin

Arbeitsstelle für Bibliothekstechnik zajmuje się wprowadzaniem nowoczesnej techniki do organizacji pracy Biblioteki Głównej Uniwersytetu Technicznego i 11 bibliotek instytutowych. Oprócz opracowywania systemu najbardziej racjonalnej organizacji bibliotek i obiegu książki w bibliotece eksperymentalnie wprowadzone w Bibliotece Głównej komputer do wypożyczalni bibliotecznej, eliminując całą "księgowość" związaną z wypożyczeniem książek. Komputer "Siemens" rejestruje każdą wypożyczoną książkę automatycznie, sygnalizując jej przetrzymanie przez czytelnika, drukując upomnienia, obliczając kary za przetrzymanie książki, a także sygnalizując przy jej zwrocie, czy na książkę tę oczekuje inny czytelnik. Każdy czytelnik posiada własną perforowaną kartę czytelnika; podobną kartę posiada każda książka. Przy wypożyczeniu obydwie karty "odczytywane" są przez przystawkę komputerową i rejestrowane na taśmie perforowanej. W ten sposób zarejestrowane wiadomości przekazywane są do pamięci komputera, który w oparciu o ustalony program wykonuje następnie wszystkie niezbędne operacje. System ten przyspiesza dość poważnie obieg książek, eliminuje kontrolę i usprawnia całość operacji buchalteryjnych. Ponadto automatycznie dostarczane są wszystkie dane statystyczne (częstotliwość wypożyczania, ilość wypożyczeń dziennych itp.), co dla prawidłowego funkcjonowania biblioteki jest istotne.

Jednakże według oceny kierownictwa system jest kosztowny, w małym stopniu eliminuje pracę ludzką (konieczne jest wyszukanie książki, jej dostarczenie z magazynu itd.), a więc wykonanie prawie wszystkich tych czynności, które wykonuje się w systemie tradycyjnym. W sumie mimo dużego kosztu system ten jest ekonomicznie opłacalny przy dużej przepustowości biblioteki.

11. Abteilung Chemie Information und Dokumentation - Berlin

AG Chemie Dokumentation jest ośrodkiem informacyjnym Niemieckiego Stowarzyszenia Chemików i jednocześnie komórką dokumentacyjną Internationale Dokumentationsgesellschaft für Chemie - organizacji skupiającej 13 najpoważniejszych koncernów chemicznych w NRF,

Austrii, Holandii i Szwajcarii. Stowarzyszenie międzynarodowe dostarcza informacji dot. światowej literatury chemicznej (informacja strukturalna - kody wg systemu Gremasa i informacja niestrukturalna w postaci abstraktów) firmom członkowskim za opłatą, która jest zróżnicowana w zależności od ilości odbitek i rodzaju informacji. AG Chemie Dokumentation poprzednio wydawało Chemische Zentralblatt, a obecnie wydaje comiesięczną informację ekspresową.

W AG Chemie Dokumentation pracuje 7 zespołów:

Zespół I - przygotowujący Chemischer Informationsdienst,

Zespół II - dokonujący kodowania systemem Gremasa,

Zespół III - rejestrujący literaturę niemiecką,

Zespół IV - przygotowujący informację selektywną,

Zespół V - przygotowujący informację z zakresu farmacji, w ramach tzw. Pharmaring (międzynarodowej sieci informacji farmaceutycznej),

Zespół VI - przygotowujący materiały dot. metalurgii; współpracuje z Międzynarodowym Centrum Informacji w Luxemburgu,

Zespół VII - wykonujący prace specjalne.

Materiały przygotowywane w AG Chemie Dokumentation są opracowywane i udostępniane w formie drukowanej oraz w postaci taśm magnetycznych, które mogą być przetwarzane przez komputer. Ośrodek dysponuje własną stacją komputerową.

12. Informations- und Dokumentationswissenschaft
Freie Universität Berlin (im Fachbereich Philosophie
und Sozialwissenschaften) - Berlin

Katedra Informacji i Dokumentacji Uniwersytetu Berlińskiego jest jedyną jak dotąd Katedrą Informacji i Dokumentacji, ale nie posiada etatowej kadry. Prowadzone w Katedrze seminaria magisterskie są fakultatywne, niemniej kilkadziesiąt osób uzyskało w niej niższe stopnie naukowe, a kilka doktoraty (osoby te zatrudnione są w zasadzie poza Uniwersytetem - w przemyśle).

13. Zentralarchiv für Empirische Sozialforschung
Universität zu Köln - Kolonia

Placówka unikalna na terenie NRF gromadząca ankiety badania opinii publicznej dotyczące zagadnień społecznych nie tylko w NRF, ale i w większości państw zachodnich. Wyniki badań opinii publicznej rejestrowane są wg określonego schematu - na kartach perforowanych i taśmach magnetycznych, a następnie służą do badań poszczególnych problemów.

Badania własne placówki koncentrują się na dwóch zagadnieniach: opracowywaniu i udoskonalaniu systemu klasyfikacji w celu właściwego ujęcia treści, formy i funkcji pytań ankietowych oraz na opracowywaniu i udoskonalaniu programów dla komputera, za pomocą którego informacje są opracowywane.

Placówka posiada aktualnie w swych zbiorach około 1 600 opracowanych ankiet, przy czym pojęciem "badań społecznych" objęte są zarówno badania socjologiczne (badania postaw społecznych, przemian w świadomości, wpływów partii i organizacji politycznych, ruchów młodzieżowych), prawne i ekonomiczne, jak i badania rynku, reklamy, propagandy, badania funkcjonowania administracji itp.

Archiwum korzysta z komputera "Siemens" należącego do Uniwersytetu w Kolonii. Zatrudnia przy tym wysoko wykwalifikowanych specjalistów posiadających 2-letnie przeszkolenie w firmie IBM w USA.

Bronisław Ługowski, Janusz Śaoh

**WAŻNIEJSZE PRZEPISY PRAWNE DOTYCZĄCE DOKUMENTACJI
I INFORMACJI NAUKOWEJ, TECHNICZNEJ I EKONOMICZNEJ**

1. Ustawa z dnia 27 kwietnia 1972 r. - karta praw i obowiązków nauczyciela (Dz.U. nr 16, poz. 114).
2. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 kwietnia 1972 roku w sprawie uposażenia nauczycieli i nauczycieli akademickich (Dz.U. nr 16, poz. 115).
3. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 kwietnia 1972 roku zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków i trybu prze-

- prowadzania przewodów doktorskich i habilitacyjnych (Dz.U. nr 16, poz. 116).
4. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 8 maja 1972 r. w sprawie uprawnień do przeprowadzania przewodów kwalifikacyjnych na stanowisko docenta w wyższych szkołach artystycznych (Dz.U. nr 18, poz. 128).
 5. Rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 4 kwietnia 1972 r. w sprawie administracji i gospodarki wyższych szkół artystycznych (Dz.U. nr 18, poz. 131).
 6. Rozporządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z dnia 29 kwietnia 1972 r. w sprawie uposażenia pracowników naukowo-badawczych Instytutu Pedagogiki (Dz.U. nr 19, poz. 141).
 7. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 24 maja 1972 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie uposażenia pracowników administracyjnych i obsługowych zatrudnionych w szkołach i placówkach oświatowo-wychowawczych (Dz.U. nr 21, poz. 152).
 8. Rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 29 kwietnia 1972 r. w sprawie uposażenia pracowników naukowobadawczych Międzyuczelnianego Zakładu Badań nad Szkolnictwem Wyższym (Dz.U. nr 21, poz. 156).
 9. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 15 czerwca 1972 r. w sprawie utworzenia Instytutu Kształcenia Nauczycieli (Dz.U. nr 24, poz. 172).
 10. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 czerwca 1972 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Polskiego Komitetu Normalizacji i Miar oraz zasad tworzenia i szczegółowego zakresu działania terenowych urzędów miar (Dz.U. nr 29, poz. 204).
 11. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 17 czerwca 1972 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki (Dz.U. nr 31, poz. 213).
 12. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 17 czerwca 1972 r. w sprawie ustalenia organów, na które przechodzą niektóre sprawy należące dotychczas do właściwości Komitetu Nauki i Techniki oraz Przewodniczącego Komitetu Nauki i Techniki (Dz.U. nr 31, poz. 214).
 13. Rozporządzenie Ministra Pracy, Płac i Spraw Socjalnych z dnia 25 lipca 1972 r. w sprawie ustalania podstawy wymiaru emerytur i rent dla nauczycieli (Dz.U. nr 32, poz. 219).

14. Rozporządzenie Ministra Pracy, Płac i Spraw Socjalnych z dnia 25 lipca 1972 r. w sprawie dodatków z tytułu pracy nauczycielskiej do emerytur i rent inwalidzkich (Dz.U. nr 32, poz. 220).
15. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 sierpnia 1972 r. w sprawie utworzenia Akademii Spraw Wewnętrznych (Dz.U. nr 34, poz. 233).
16. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 sierpnia 1972 r. w sprawie zaliczenia nauczycieli do pierwszej kategorii zatrudnienia (Dz.U. nr 35, poz. 241).
17. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 września 1972 r. w sprawie zasad i stawek wynagradzania autorów oraz zawierania i wykonywania umów wydawniczych o wydanie dzieł w formie książkowej (Dz.U. nr 40, poz. 259).
18. Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 23 września 1972 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie zakresu i trybu sprawowania nadzoru i kontroli przez organy kontroli prasy, publikacji i widowisk (Dz.U. nr 41, poz. 268).
19. Ustawa z dnia 19 października 1972 r. o wynalazczości (Dz.U. nr 43, poz. 272).
20. Rozporządzenie Ministrów Spraw Wewnętrznych oraz Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 20 października 1972 r. w sprawie rodzaju studiów prowadzonych przez Akademię Spraw Wewnętrznych (Dz.U. nr 46, poz. 294).
21. Uchwała Rady Ministrów nr 108 z dnia 26 kwietnia 1972 r. w sprawie przekształcenia Instytutu Naukowego Kultury Fizycznej w Instytut Turystyki (M.P. nr 26, poz. 146).
22. Zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z dnia 14 kwietnia 1972 r. zmieniające zarządzenie Ministra Oświaty w sprawie zasad i warunków prowadzenia niepaństwowych szkół i innych placówek oświatowo-wychowawczych (M.P. nr 28, poz. 156).
23. Uchwała Rady Ministrów nr 161 z dnia 15 czerwca 1972 r. w sprawie utworzenia Instytutu Programów Szkolnych (M.P. nr 32, poz. 175).
24. Uchwała Rady Ministrów nr 162 z dnia 15 czerwca 1972 roku w sprawie utworzenia Instytutu Kształcenia Zawodowego (M.P. nr 32, poz. 176).

25. Uchwała Rady Ministrów nr 163 z dnia 15 czerwca 1972 r. w sprawie utworzenia Instytutu Badań nad Młodzieżą (M.P. nr 32, poz. 177).
26. Uchwała Rady Ministrów nr 178 z dnia 23 czerwca 1972 r. w sprawie utworzenia Instytutu Pracy i Spraw Socjalnych (M.P. nr 36, poz. 198).
27. Zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z dnia 7 lipca 1972 r. w sprawie zasad i trybu przydzielania nauczycielom dodatkowej powierzalni mieszkalnej (M.P. nr 38, poz. 210).
28. Zarządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 19 lipca 1972 r. w sprawie ogólnych warunków zawierania umów o prace badawcze i umów związanych z wdrożaniem wyników tych prac oraz zasad wydawania zleceń przez jednostki nadrzędne (M.P. nr 40, poz. 219).
29. Zarządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 19 lipca 1972 r. w sprawie sporządzania kalkulacji wstępnej prac badawczych (M.P. nr 40, poz. 220).
30. Uchwała Rady Ministrów nr 218 z dnia 11 sierpnia 1972 r. w sprawie utworzenia Przemysłowego Instytutu Motoryzacji (M.P. nr 41, poz. 223).
31. Zarządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 30 sierpnia 1972 r. w sprawie bliższego określenia stopni naukowych i tytułów naukowych w zależności od dziedziny nauki lub dyscypliny naukowej, których te stopnie i tytuły dotyczą (M.P. nr 44, poz. 234).
32. Zarządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 30 sierpnia 1972 r. zmieniające zarządzenie w sprawie wykazu jednostek organizacyjnych uprawnionych do nadawania stopni naukowych (Dz.U. nr 44, poz. 235).
33. Zarządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 16 sierpnia 1972 r. w sprawie zasad i trybu przydzielania nauczycielom akademickim dodatkowej powierzalni mieszkalnej (M.P. nr 45, poz. 244).
34. Zarządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 30 sierpnia 1972 r. w sprawie sposobu określania godzin obliczeniowych nauczycieli akademickich (M.P. nr 45, poz. 245).
35. Zarządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 30 sierpnia 1972 r. w sprawie zasad zaliczania

- do obowiązkowego wymiaru godzin nauczycieli akademickich zajęć dydaktycznych oraz w sprawie liczności grup studenckich w szkołach wyższych podległych Ministrowi Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki (M.P. nr 45, poz. 246).
36. Zarządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 31 sierpnia 1972 r. w sprawie określenia urlopów płatnych zaliczanych przy ustalaniu szczebla uposażenia zasadniczego i awansowaniu do wyższego szczebla nauczycieli akademickich (M.P. nr 45, poz. 247).
37. Zarządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 24 października 1972 r. w sprawie szczegółowych zasad przyznawania nauczycielom akademickim dodatku specjalnego (M.P. nr 50, poz. 266).
38. Zarządzenie nr 20 Przewodniczącego Komitetu Nauki i Techniki z dnia 28 marca 1972 r. w sprawie wykazu jednostek organizacyjnych, w których mogą być zatrudnieni pracownicy naukowobadawczy (Dz.Urz. KNiT nr 3, poz. 5).
- Zarządzenia Ministra Nauki Szkolnictwa Wyższego i Techniki:
39. Nr ZO-1 z dnia 6 kwietnia 1972 r. w sprawie utworzenia w Politechnice Szczecińskiej Podyplomowego Studium Ekonomiki Transportu (Dz.Urz. MNSzWiT nr 1, poz. 1).
40. Nr ZO-2 z dnia 19 kwietnia 1972 r. w sprawie utworzenia w Politechnice Warszawskiej Podyplomowego Studium Elektromaszynowego Przetwarzania Energii (Dz. Urz. MNSzWiT nr 1, poz. 2).
41. Nr ZO-3 z dnia 28 kwietnia 1972 r. zmieniające zarządzenie w sprawie struktury organizacyjnej Politechniki Warszawskiej (Dz.Urz. MNSzWiT nr 1, poz. 3).
42. Nr ZO-4 z dnia 28 kwietnia 1972 r. w sprawie utworzenia w Wyższej Szkole Inżynierskiej w Rzeszowie Oddziału Lotniczego (Dz.Urz. MNSzWiT nr 4. poz. 4).
43. Nr ZO-5 z dnia 29 kwietnia 1972 r. zmieniające zarządzenie w sprawie struktury organizacyjnej Politechniki Warszawskiej (Dz.Urz. MNSzWiT nr 1, poz. 5).
44. Nr ZO-6 z dnia 3 maja 1972 r. w sprawie utworzenia w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Rzeszowie Podyplomowego Studium Filologii Rosyjskiej (Dz.Urz. MNSzWiT nr 1, poz. 6).

45. Nr ZO-7 z dnia 10 maja 1972 r. w sprawie utworzenia w Uniwersytecie Warszawskim w Warszawie - Podyplomowego Studium Edytorstwa (Dz.Urz. MNSzWiT nr 1, poz. 7).
46. Nr ZO-8 z dnia 10 maja 1972 r. w sprawie utworzenia w Uniwersytecie Warszawskim Podyplomowego Studium Archeologii Pradziejowej i Wczesnośredniowiecznej (Dz.Urz. MNSzWiT nr 1, poz. 8).
47. Nr ZO-9 z dnia 10 maja 1972 r. w sprawie utworzenia w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Poznaniu - Podyplomowego Studium Finansów i Rachunkowości Przedsiębiorstw Przemysłowych (Dz. Urz. MNSzWiT nr 1, poz. 9).
48. Nr ZO-10 z dnia 10 maja 1972 r. w sprawie utworzenia w Wyższej Szkole Pedagogicznej im. Powstańców Śląskich w Opolu - Podyplomowych Studiów Filologii Polskiej i Filologii Rosyjskiej (Dz.Urz. MNSzWiT nr 1, poz. 10).
49. Nr ZO-26 z dnia 15 maja 1972 r. w sprawie zmian organizacyjnych w Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (Dz.Urz. MNSzWiT nr 1, poz. 11).
50. Nr ZO-12 z dnia 23 maja 1972 r. w sprawie zmian organizacyjnych w Wyższej Szkole Rolniczej we Wrocławiu (Dz.Urz.MNSzWiT nr 1, poz. 12).
51. Nr ZO-15 z dnia 30 maja 1972 r. w sprawie utworzenia w Uniwersytecie Wrocławskim im. Bolesława Bieruta we Wrocławiu - Podyplomowego Studium Dziennikarsko-Wydawniczego (Dz.Urz. MNSzWiT nr 1, poz. 13).
52. Nr ZO-16 z dnia 30 maja 1972 r. w sprawie zatwierdzenia zmian w strukturze organizacyjnej Biblioteki Głównej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (Dz.Urz.MNSzWiT nr 1, poz. 14).
53. Nr ZO-17 z dnia 30 maja 1972 r. w sprawie zmian organizacyjnych w Uniwersytecie Wrocławskim im. Bolesława Bieruta we Wrocławiu (Dz.Urz. MNSzWiT nr 1, poz. 15).
54. Nr ZO-18 z dnia 30 maja 1972 r. w sprawie utworzenia w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Rzeszowie Podyplomowego Studium Pedagogicznego w zakresie organizacji i Zarządzania Szkolnictwem (Dz.Urz. MNSzWiT nr 1, poz. 16).
55. Nr ZO-19 z dnia 30 maja 1972 r. w sprawie zmian organizacyjnych w Uniwersytecie Łódzkim w Łodzi (Dz.Urz. MNSzWiT nr 1, poz. 17).

56. Nr ZO-20 z dnia 30 maja 1972 r. zmieniające zarządzenie w sprawie utworzenia w Uniwersytecie Warszawskim - Podyplomowego Studium Planowania i Zarządzania w Spółdzielczości Pracy (Dz.Urz. MNSzWiT nr 1, poz. 18).
57. Nr ZO-21 z dnia 9 czerwca 1972 r. w sprawie utworzenia w Politechnice Wrocławskiej Ośrodka Badań Progностycznych (Dz.Urz. MNSzWiT nr 1, poz. 19).
58. Nr ZO-22 z dnia 9 czerwca 1972 r. w sprawie utworzenia w Wyższej Szkole Rolniczej we Wrocławiu Studium Podyplomowego w zakresie rolniczego użytkowania terenów zmeliorowanych (Dz.Urz. MNSzWiT nr 1, poz. 20).
59. Nr ZO-23 z dnia 9 czerwca 1972 r. w sprawie zmian organizacyjnych w Wyższej Szkole Rolniczej w Krakowie (Dz.Urz. MNSzWiT nr 1, poz. 21).
60. Nr ZO-24 z dnia 9 czerwca 1972 r. w sprawie zmian organizacyjnych w Wyższej Szkole Rolniczej w Poznaniu (Dz. Urz. MNSzWiT nr 1, poz. 22).
61. Nr ZO-13 z dnia 17 czerwca 1972 r. w sprawie utworzenia Instytutu Uczelniano-Przemysłowego Nowych Konwersji Energii w Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica w Krakowie (Dz.Urz. MNSzWiT nr 1, poz. 23).
62. Nr ZO-27 z dnia 23 czerwca 1972 r. zmieniające zarządzenie w sprawie struktury organizacyjnej Politechniki Śląskiej im. W.Pstrowskiego w Gliwicach (Dz.Urz. MNSzWiT nr 1, poz. 24).
63. Nr ZO-28 z dnia 30 czerwca 1972 r. zmieniające zarządzenie w sprawie struktury organizacyjnej Politechniki Krakowskiej (Dz.Urz. MNSzWiT nr 1, poz. 25).
64. Nr Z-6 z dnia 19 czerwca 1972 r. w sprawie wykazu jednostek organizacyjnych, w których mogą być zatrudnieni pracownicy naukowo-badawczy (Dz.Urz. MNSzWiT nr 3, poz. 28).
65. Nr Z-8 z dnia 3 lipca 1972 r. w sprawie wykazu jednostek, w których mogą być zatrudnieni pracownicy naukowobadawczy (Dz.Urz. MNSzWiT nr 3, poz. 29).
66. Nr Z-13 z dnia 15 sierpnia 1972 r. zmieniające zarządzenie w sprawie ustalenia wykazu specjalności oraz określania ministrów właściwych do wyznaczania jednostek organizacyjnych uprawnionych do wydawania ocen i opinii i do ustanowienia rzeczoznawców (Dz.Urz. MNSzWiT nr 3, poz. 30).

67. Nr ZO-43 z dnia 7 sierpnia 1972 r. w sprawie zmian organizacyjnych w Wyższej Szkole Pedagogicznej im. Powstańców Śląskich w Opolu (Dz.Urz. MNSzWiT nr 5, poz. 33).
68. Nr ZO-50 z dnia 7 września 1972 r. w sprawie utworzenia w Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica w Krakowie Podyplomowego Studium Hydrogeologii (Dz. Urz. MNSzWiT nr 5, poz. 34).
69. Nr ZO-51 z dnia 7 września 1972 r. w sprawie utworzenia w Politechnice Łódzkiej Podyplomowego Studium Aparatów Elektrycznych (Dz.Urz. MNSzWiT nr 5, poz. 35).
70. Nr ZO-52 z dnia 7 września 1972 r. w sprawie utworzenia w Politechnice Gdańskiej Podyplomowego Studium Energetyki Jądrowej (Dz.Urz. MNSzWiT nr 5, poz. 36).
71. Nr ZO-53 z dnia 7 września 1972 r. w sprawie utworzenia w Politechnice Gdańskiej Podyplomowego Studium Architektury Okrętów i Portów (Dz.Urz. MNSzWiT nr 5, poz. 37).
72. Nr ZO-54 z dnia 7 września 1972 r. w sprawie utworzenia w Politechnice Szczecińskiej Podyplomowego Studium Automatyki Okrętowej (Dz.Urz. MNSzWiT nr 5, poz. 38).
73. Nr ZO-55 z dnia 7 września 1972 r. w sprawie utworzenia w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu Podyplomowego Studium Muzeologicznego (Dz. Urz. MNSzWiT nr 50, poz. 39).
74. Nr ZO-56 z dnia 7 września 1972 r. w sprawie zmian organizacyjnych w Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie (Dz.Urz. MNSzWiT nr 5, poz. 40).
75. Nr ZO-57 z dnia 8 września 1972 r. w sprawie utworzenia w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie Studium Podyplomowego: 1) użytkowania zmeliorowanych łąki pastwisk, 2) eksploatacji systemów i urządzeń melioracyjnych (Dz.Urz. MNSzWiT nr 5, poz. 41).
76. Nr ZO-58 z dnia 8 września 1972 r. w sprawie utworzenia Międzywydziałowego Studium Pedagogicznego w Wyższej Szkole Rolniczej we Wrocławiu (Dz.Urz. MNSzWiT nr 5, poz.42).
77. Nr ZO-59 z dnia 8 września 1972 r. w sprawie utworzenia w Wyższej Szkole Rolniczej w Olsztynie Studium Podyplomowego w zakresie chemizacji rolnictwa (Dz. Urz. MNSzWiT nr 5, poz. 43).

78. Nr ZO-60 z dnia 8 września 1972 r. w sprawie struktury organizacyjnej Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica w Krakowie (Dz.Urz. MNSzWiT nr 5, poz. 44).
79. Nr ZO-64 z dnia 12 września 1972 r. w sprawie utworzenia w Uniwersytecie Gdańskim w Gdańsku Podyplomowego Studium Nauk Politycznych (Dz.Urz. MNSzWiT nr 5, poz. 45).
80. Nr ZO-71 z dnia 18 września 1972 r. w sprawie utworzenia w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie Studium Podyplomowego w zakresie hodowli i żywienia zwierząt (Dz.Urz. MNSzWiT nr 5, poz. 46).

Bożenna Matusiak

K R O N I K A

DZIAŁALNOŚĆ PRACOWNI ORGANIZACJI INFORMACJI NAUKOWEJ ODiIN PAN W KRAKOWIE w latach 1967-1972

Pracownia Organizacji Informacji Naukowej ODiIN PAN w Krakowie istnieje od 1 grudnia 1967 r. Została ona utworzona z myślą o powiązaniu działalności Ośrodka z potrzebami informacyjnymi szkół wyższych i placówek PAN z terenu Polski południowej. W roku 1967 Ośrodek Dokumentacji i Informacji Naukowej na mocy porozumienia Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego i Sekretarza Naukowego PAN otrzymał funkcję placówki koordynującej działalność informacyjną w obu tych resortach. Pełnienie funkcji koordynatora, rozwijanie akcji szkoleniowej, opracowanie planów rozwoju sieci informacyjnej w resortach, skupiających przeważającą ilość placówek naukowych i bibliotek naukowych kraju, wymagało dokonania dokładnej analizy stanu informacji naukowej oraz utrzymania stałej, bezpośredniej łączności z placówkami informacyjnymi. Z planowanych regionalnych pracowni ODiIN, które miały umożliwić wypełnianie powyższych zadań w terenie, do listopada 1972 r. istniała tylko jedna pracownia w Krakowie, zasięgiem swej działalności obejmująca także placówki informacyjne województw rzeszowskiego i katowickiego. Rozwój tej placówki projektowano z rozmachem, niestety, w latach 1968-1971, nie mogła ona spełnić wszelkich, związanych z jej powołaniem nadziei. Skład osobowy pracowni wynosił zaledwie 2 osoby.

Zdajemy sobie sprawę, że lata 1968-1971 był to okres wyjątkowo trudny dla bibliotek i ośrodków informacji - nie nastąpiły żadne poważniejsze zmiany na lepsze ani w zakresie lokali, ani w ilości etatów, ani wyposażeniu placówek informacyjnych w nowoczesny sprzęt. Dopiero w 1972 roku krajowa sieć informacji zaczęła wychodzić z impasu. Zmienia się też sytuacja Pracowni,

która ma otrzymać pierwszy samodzielny lokal, a liczba pracowników zostanie znacznie zwiększona. Wzrasta też wyraźnie zapotrzebowanie na wszelkiego rodzaju opracowania, przygotowywane przez zespół Pracowni.

A n a l i z a d z i a ł a l n o ś c i
i n f o r m a c y j n e j p l a c ó w e k M O i S z W i P A N
n a t e r e n i e P o l s k i p o ł u d n i o w e j

Pierwszym zadaniem Pracowni było dokładne poznanie stanu sieci informacyjnej w trzech południowych województwach. Do chwili powołania Pracowni Ośrodek Dokumentacji i Informacji Naukowej PAN dysponował jedynie rocznymi sprawozdaniami z działalności informacyjnej placówek PAN, oraz luźnymi notatkami z wizyt w niektórych większych zakładach naukowych PAN. Wszystkie te materiały były niekompletne i nie dawały pełnego obrazu. Zwłaszcza wiedza o stanie informacji naukowej w szkołach wyższych, które przed 1967 rokiem nie były przedmiotem zainteresowania ODiIN, wymagała gruntownego uzupełnienia.

Mając na względzie nie tylko zgromadzenie danych statystycznych, lecz przede wszystkim konieczność nawiązania osobistych kontaktów z pracownikami informacji i potrzebę określenia specyfiki działalności informacyjnej, istoty trudności w rozwijaniu tej działalności - różnych nieco w każdym większym środowisku naukowym - pracownicy Pracowni krakowskiej Ośrodka rozpoczęli cykl dłuższych wizyt w bibliotekach wyższych uczelni Krakowa, Katowic, Gliwic, Częstochowy i Rzeszowa. W zależności od wielkości uczelni i jej biblioteki - wizyty takie trwały od 10 do 2 dni. Ich efektem były raporty o stanie służby informacyjnej i biblioteki głównej każdej uczelni, a także analogiczne raporty o pedagogicznych bibliotekach wojewódzkich Krakowa, Katowic, Rzeszowa. Kopie raportów wręczono dyrektorom bibliotek, oraz dyrekcji ODiIN. Całość materiałów jest zgromadzona w Pracowni.

Wyniki tej akcji zostały opracowane i przedstawione na konferencji bibliotek wyższych szkół Polski południowej w dniu 4 listopada 1968 r. Referat wygłoszony na konferencji opublikowa-

no następnie w Biuletynie ODIIN PAN^{x3}). Uczestnicy konferencji, dyrektorzy bibliotek i pracownicy oddziałów informacji uznali przedstawiony przez Pracownię obraz sieci informacyjnej szkół wyższych za zgodny z rzeczywistością.

Najważniejsze cechy, charakteryzujące stan informacji naukowej w szkołach wyższych na terenie Polski południowej przedstawiają się następująco:

1. różnorodność form organizacyjnych, różnorodność tendencji w stylu pracy informacyjnej, różnorodność usług informacyjnych świadczonych przez poszczególne biblioteki uczelniane,
2. niejednolite tempo rozwoju informacji i różny stan zaawansowania jej rozwoju na terenie poszczególnych uczelni,
3. przewaga usług informacyjnych, świadczonych na doraźne zapotrzebowanie poszczególnych użytkowników na informację zbiorową, adresowaną, którą spełniają wydawnictwa informacyjne,
4. niedostateczny rozwój prac dokumentacyjnych (często ograniczających się do dokumentowania prac własnych uczelni),
5. brak uczelnianej sieci informacyjnej, ściśle uwarunkowany niedostatecznym uprządkowaniem uczelnianej sieci bibliotek instytutowych i zakładowych,
6. poważne braki sprzętu reprograficznego w bibliotekach i ich uczelniach macierzystych,
7. brak teleksów w bibliotekach, niedostatek numerów telefonicznych, służących placówkom informacyjnym,
8. ogromne trudności lokalowe i etatowe bibliotek, powodujące słaby rozwój służby informacyjnej i kształcenia studentów w zakresie informacji naukowej.

Poza wykazaniem licznych potrzeb i braków służby informacyjnej stwierdzono również wiele cech pozytywnych; najistotniejszy był fakt, że służba informacyjna szkół wyższych skupia najlepiej przygotowanych zawodowo bibliotekarzy, a jednocześnie świadomych nieadekwatności swojego wykształcenia oraz swoich możliwości dla sprostania narastającym potrzebom informacyjnym uczelni.

^{x3} J. Michalik, Z. Skwarnicka: Aktualne problemy informacji naukowej w bibliotekach szkół wyższych. "Biuletyn ODIIN PAN" 1969 nr 1(14), s. 71-88.

W następnej kolejności opracowano w podobny sposób stan bibliotek i informacji naukowej w placówkach PAN na terenie trzech województw Polski południowej. Wymagało to przeprowadzenia wizyt w 27 zakładach naukowych. We wszystkich wizytowanych placówkach rolę ośrodków informacji pełniły biblioteki, stanowiące sieć informacyjną Polskiej Akademii Nauk w omawianym regionie. Podsumowanie tych sondaży opublikowano w Biuletynie ODiIN PAN^{x)}, a pełna dokumentacja stanu sieci informacyjnej, w postaci raportów z odwiedzin poszczególnych placówek, znajduje się w Pracowni.

W porównaniu z siecią bibliotek szkół wyższych, placówki PAN prezentują inny styl pracy informacyjnej: mniejszy nacisk kładzie się na obsługę indywidualnych użytkowników, których zresztą mają nieporównywalnie mniej, natomiast wykonuje się więcej prac dokumentacyjnych na użytek macierzystych zakładów naukowych. Wyglądałoby to może interesująco, gdyby nie fakt, że warunki lokalowe, wyposażenie bibliotek, oraz stan opracowania zbiorów w wielu zakładach jest wysoce niewystarczający. Tym większa to strata, że biblioteki PAN są na ogół bardzo wyspecjalizowane, posiadają cenne księgozbiory, prowadzą dużą wymianę zagraniczną bieżących wydawnictw. Można by znaleźć daleko idące podobieństwa w sytuacji bibliotek zakładowych PAN i bibliotek instytutów uczelnianych przed dziesięcioma laty. W obu wypadkach o kształcie biblioteki i formach jej pracy decydowało kierownictwo instytutu. Często tradycje panujące w takich zamkniętych zespołach naukowców były wręcz zgubne dla rozwoju informacji, a w wielu wypadkach cenny księgozbiór naukowy, pozbawiony stałego opiekuna, rozplywał się po prywatnych szufladach pracowników naukowych. Dlatego też słusznie się stało, że w końcu ubiegłego roku sieć bibliotek PAN została poddana nadzorowi Biblioteki Oddziału Krakowskiego PAN, która pieczę nad poszczególnymi księgozbiorami będzie sprawować w sposób podobny, jak biblioteka główna uczelni nad bibliotekami zakładowymi. Doprowadzi to niewątpliwie do ujednoczenia sytuacji bibliotek PAN i zabezpieczenia ich księgozbiorów, które stanowią pokaźny potencjał informacyjny i są cenną bazą dla rozwoju badań naukowych.

^{x)} J. Bańkowska: Działalność bibliotek placówek PAN południowej Polski. "Biuletyn ODiIN PAN" 1971 nr 2(19), s. 68-79.

Poznanie potrzeb informacyjnych regionu dopomogło Pracowni w organizacji szkoleń i właściwym ukierunkowaniu programu tych szkoleń, nie zostało jednak wykorzystane zgodnie z pierwotnym przeznaczeniem, to znaczy do organizacyjnego powiązania placówek informacyjnych w jednolitą sieć o dwustopniowej strukturze. Analiza stanu sieci nie objęła całej Polski, a klimat ogólnymnie sprzyjał radykalnym reformom w sieci informacyjnej kraju. Nie można też było liczyć na jakiekolwiek poważniejsze inwestycje, niezbędne dla niektórych bibliotek szczególnie potrzebujących zmiany warunków.

D z i a ł a l n o ś ć s z k o l e n i o w a

Nie mając wpływu na generalne uwarunkowania niezadowolającego stanu informacji naukowej w regionie, Pracownia starała się w zakresie swoich skromnych możliwości przyczynić się do poprawy sytuacji. Nie dysponując funduszami, koniecznymi do polepszenia materialnej bazy informacji, można było jedynie pokusić się o rozwijanie "świadomości informacyjnej" bibliotekarzy. Liczne kontakty z nimi nawiązane w czasie wizyt i wywiadów w bibliotekach pozwoliły ustalić listę tematów i podsunąć pewne pomysły metodyczne, jak prowadzić szkolenia, aby mogły one przynieść jak największą korzyść praktyczną.

W bibliotekach wyższych uczelni istnieje od dawna duże zainteresowanie teoretycznymi i praktycznymi zagadnieniami informacji naukowej oraz dążenie do uzupełniania kwalifikacji w tym zakresie. Wielu pracowników zdaje sobie sprawę z "zacoferania informacyjnego" i anachroniczności stosowanych metod, a zwłaszcza narzędzi codziennej pracy. Szkolenia są mile widziane także i dlatego, że droga do awansu wiedzy poprzez egzaminy państwowe, do których trudno przygotować się bez pomocy kursów.

Pierwszy kurs zorganizowany przez Pracownię w 1968 r. nie miał ambicji zbyt wygórowanych; był przeznaczony dla nie przeszkolonych jeszcze pracowników informacji, którzy nie mieli możliwości uczestniczenia w dwuletnich kursach, organizowanych przez Ośrodek Dokumentacji i Informacji Naukowej PAN lub przez Centralny Instytut Informacji Naukowo-Technicznej i Ekonomicznej. Program obejmował zagadnienia organizacji sieci informacyjnej, terminolo-

gię dokumentacji i informacji, podstawowe metody pracy informacyjnej, wstępne wiadomości o nowszych technikach prac dokumentacyjnych. Wykładowcami byli wybitni pracownicy informacji z terenu Krakowa, a w zajęciach przeznaczono sporo miejsca na prezentację form pracy, uprawianych w poszczególnych oddziałach informacji naukowej bibliotek krakowskich. Kurs ukończyło 30 osób.

Wychodząc z założenia, że szkolenia regionalne powinny zachować charakter uzupełniający, doskonalały w zakresie szczegółowych zagadnień (nie dublując mechanicznie programów kursów centralnych) - następne szkolenie poświęcone w całości kartotekom obrzeźnie perforowanym. Ta technika pracy była w Krakowie prawie zupełnie nie praktykowana, poza oddziałem informacji Biblioteki AGH i kilkoma ośrodkami branżowymi. Nie było też żadnych wzorów jak prowadzić szkolenia w tak wąskim zakresie tematycznym. Położyliśmy więc nacisk na staranne przygotowanie ćwiczeń praktycznych. Zamierzony efekt został osiągnięty: 28 kursantów ukończyło kurs z poczuciem, że w razie potrzeby potrafią samodzielnie zaprojektować kartotekę obrzeźnie perforowaną.

Następne szkolenie (wrzesień 1971) poświęcono kilku tematom. Skupienie problematyki praktycznej (kartoteka przezierna i "uni-term") i teoretycznej (języki deskryptorowe, tezaury) w ramach jednodniowego szkolenia było nakazem chwili. Uważaliśmy za konieczne jak najszybsze zapoznanie pracowników informacji z nowymi tendencjami w dokumentacji, rezygnując nawet przy tym z wyczerpania tematu. Szkolenie to zgromadziło 26 uczestników. Niektórzy z nich wyrażali pogląd, że nie będą mogli wiedzy o nowych językach i systemach informacyjnych zastosować w praktyce zawodowej, wobec faktu, że biblioteki ciągle jeszcze nie mogą uporać się z podstawowymi pracami przy opracowaniu zbiorów.

Stąd też wynikała decyzja poświęcenia następnego kursu problemom od dawna wymagającym pogłębienia, a związanym jak najbardziej z obecną praktyką służby informacyjnej. Kurs trwający od 2 do 7 października 1972 r. w całości został poświęcony klasyfikacji dokumentów. Zdawaliśmy sobie sprawę z bardzo nierównego poziomu opracowania katalogów rzeczowych bibliotek naukowych naszego środowiska, z niedostatku kontaktów między pracownikami różnych katalogów rzeczowych, a także z ogromnego wysiłku bibliotekarzy, którzy w każdym środowisku dorabiają się na własną rękę metody

pracy, z nierzadko i systemów klasyfikacji. Chodziło nam o skontaktowanie między sobą klasyfikatorów z dużym doświadczeniem i zaprezentowanie ich dorobku metodycznego kolegom mniej zaawansowanym. Dlatego na kursie zorganizowanym w 1972 roku wykładali pracownicy katalogów rzeczowych Biblioteki Jagiellońskiej, Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej, bibliotek głównych AGH, Politechniki Krakowskiej i Akademii Medycznej. Prezentowali oni swoje katalogi rzeczowe, referując ich historię, stan obecny, szczególnie pomyślnie i trafne rozwiązania, jak też trudności wynikające przy rzeczowym opracowaniu konkretnego zbioru. Przewidzianą w ramach zajęć dyskusja ujawniła liczne i nie dające się ad hoc rozstrzygnąć problemy. Pracownia wystąpiła więc z propozycją utworzenia stałego zespołu klasyfikatorów, który wspólnie wybrałby i przepracowałby bardziej skomplikowane zagadnienia klasyfikacji dokumentów.

Kurs ostatni spotkał się z największym zainteresowaniem środowiska. Uczestniczyło w nim 45 pracowników bibliotek naukowych, przy czym liczba uczestników została z konieczności ograniczona.

Łącznie we wszystkich kursach organizowanych przez Pracownię wzięło udział 129 osób. Uczestnicy kursów rekrutowali się z 43 instytucji, w tym z 15 bibliotek szkół wyższych Polski południowej, z 21 zakładów PAN, z Biblioteki Oddziału PAN w Krakowie, z 3 pedagogicznych bibliotek wojewódzkich oraz z Miejskiej Biblioteki Publicznej w Krakowie.

Ponieważ szkolenia miały charakter doskonalący, uzupełniający, zgłaszali się na nie z reguły pracownicy z wyższym wykształceniem, często po bibliotekoznawstwie, w 10 wypadkach już po egzaminach na bibliotekarzy dyplomowanych. Nieliczną 5-osobową grupę stanowili pracownicy naukowcy zakładów PAN, pragnący uzyskać wiedzę o nowoczesnych metodach prac dokumentacyjnych. Skład osób zgłaszających się na kursy doskonalące świadczy o upowszechniającej się świadomości, że dawniej zdobyte kwalifikacje dziś już nie wystarczą. Zawód pracownika informacji wymaga tak samo permanentnego doskonalenia, jak zawód lekarza, prawnika, nauczyciela i wiele innych zawodów.

P r a c e i n s t r u k t a z o w e

Uzupełnieniem kursów szkoleniowych jest ciągła praca instrukcyjna na rzecz poszczególnych placówek regionu. Oczywiście nie

wszystkie placówki potrzebują instruktażu ze strony Pracowni. Niektóre silne oddziały informacji naukowej bibliotek szkół wyższych same są ośrodkami szkolenia, prowadzą praktyki studenckie z zakresu informacji naukowej oraz udzielają porad mniej zaawansowanym w tej dziedzinie bibliotekom. Duże obciążenie obowiązkami wobec własnej uczelni nie pozwala im jednak na planowe i szeroko rozwiniętą akcję instrukcyjną wobec środowiska. Akcji takiej nie potrafiła też dostatecznie rozwinąć Pracownia Organizacji Informacji, co jest zrozumiałe przy szczupłej obsadzie a wielu kierunkach działania. Należy również zdawać sobie sprawę, że skuteczny instruktaż może być prowadzony tylko w oparciu o własne doświadczenie i przykłady. Udzielaliśmy więc porad tylko w tym zakresie, który jest nam dobrze znany z praktyki: organizacja nowo powstającego ośrodka informacji, opracowanie alfabetyczne i rzeczowe zbiorów, prowadzenie kartotek obrzeżnie dziurkowanych, lektury w zakresie przygotowania się do egzaminu na dokumentalistę dyplomowanego. Zgłosiło się po poradę około 80 osób, w tym spora grupa naukowców zakładających na własny użytek kartoteki selekcyjne.

Pracownia będzie nadal rozwijać działalność instrukcyjną i przygotowuje się do tego poprzez doskonalenie własnego warsztatu informacyjnego i ustawiczne doszkalanie własnych pracowników. Warsztat informacyjny pracowni składa się obecnie z niewielkiego księgozbioru, kartoteki bibliograficznej zagadnień informacji naukowej i bibliotekarstwa w układzie systematycznym, obejmującej materiał z czasopism polskich za lata 1951-1972, kartoteki obrzeżnie dziurkowanej o takiej samej problematyce opracowanej za okres 1960-1972^{x)}. W przygotowaniu znajduje się kartoteka aktów prawnych dotyczących instytucji naukowych i informacyjnych, opracowana na kartach "Uniterm". W najbliższej przyszłości rozpoczniemy realizację centralnego katalogu wydawnictw z zakresu informacji naukowej znajdujących się w bibliotekach krakowskich i posłużymy się do rzeczowego opracowania tego katalogu kartami prze-

x) Szczegóły dotyczące tej kartoteki można znaleźć w artykule J. Bańkowskiej: Kartoteka obrzeżnie dziurkowana: "Informacja naukowa i bibliotekarstwo". "Zagadnienia Informacji Naukowej" 1972 nr 1(20), s. 67-77.

ziernymi, zaopatrzonymi w hasła "Tezaurusa informacji naukowej"^{x)}. Wypróbowanie we własnych pracach nowszych technik dokumentacyjnych upoważnia do zajmowania określonego stanowiska w tej sprawie i do ewentualnego udzielania instruktażu.

Osobnym zbiorem, który posłuży do udzielania pomocy przygotowującym się do egzaminu na dokumentalistę jest zbiór niezbędnych lektur i bibliografia adnotowana wszelkich ciekawszych publikacji, dotyczących zagadnień wchodzących w zakres egzaminu.

I n f o r m a c j a o p l a c ó w k a o h i n f o r m a c y j n y c h r e g i o n u

Pierwszy okres pracy poświęcony głównie analizie stanu bibliotek resortu MOiSzW i PAN uzmysłowił nam bardzo dobitnie, że nie ma bibliotek samowystarczalnych, działających w absolutnym oderwaniu od innych podobnych placówek. Nie ma również samowystarczalnej sieci informacyjnej w żadnym resorcie. Powiązania instytucjonalne między poszczególnymi resortowymi sieciami informacji są słabe, jednakże czynnikiem wiążącym wszystkie ich placówki jest użytkownik. Nie interesują go zupełnie podziały resortowe, dąży on do uzyskania potrzebnych materiałów w miejscu zamieszkania, pragnąc uniknąć długotrwałych procedur przy sprowadzaniu książek poprzez wypożyczenia międzybiblioteczne. Zaspokojenie potrzeb informacyjnych użytkowników wymaga w naszej sytuacji przede wszystkim dokładnego zewidencjonowania i ujawnienia wszelkich zasobów informacyjnych regionu. Dlatego uważaliśmy, że najpilniej potrzebnym podręcznym wydawnictwem regionalnym był informator o bibliotekach i ośrodkach informacji. Opracowanie takiego informatora^{xx)} zajęło wiele czasu, ale przyniosło spodziewany efekt. Ze strony pracowników służby informacyjnej odebraliśmy wiele potwierdzeń jego przydatności, właśnie dlatego, że nie ogranicza się do bibliotek tradycyjnie uznanych za naukowe, ale wykazuje także zasoby bibliotek fachowych, jeżeli przedstawiają one jakąś aktualną wartość. Ujawniony potencjał

x) Leska M., Leski K.: Tezaurus informacji naukowej. Warszawa 1972, ss. 337.

xx) Biblioteki i ośrodki informacji Krakowa i województwa krakowskiego. Informator. Wrocław 1971, ss. 297.

informacyjny samego miasta Krakowa okazał się bardzo pokaźny, wyrażający się liczbą 7 035 000 jednostek obliczeniowych zbiorów. Największym zbiorem literatury naukowej okazały się być biblioteki szkół wyższych (4 457 000), następnie biblioteki i ośrodki informacji instytutów branżowych i zakładów pracy (1 122 000 jedn. obl.), potem biblioteki PAN (723 000 jedn. obl.), biblioteki publiczne o księgozbiorach naukowych (228 000 jedn. obl.).

Pracownia już przystąpiła do opracowania następnych wydawnictw informacyjnych dla potrzeb nauki - pomyślanych także jako informatory regionalne, a więc międzyresortowe.

I n n e z a d a n i a P r a c o w n i

Opisane formy pracy nie wyczerpują statutowych obowiązków Pracowni. Jednym z nich jest prowadzenie prac naukowobadawczych, realizowanych indywidualnie przez członków Pracowni oraz inicjowanie i organizowanie badań zespołowych, dotyczących potrzeb informacyjnych regionu, a realizowanych przez pracowników bibliotek i ośrodków informacji.

Podejmowanie indywidualnych prac badawczych wpływa z konieczności ustawicznego pogłębiania wiedzy o złożonych i zmiennych procesach informacyjnych, jak i z konieczności różnokierunkowej specjalizacji pracowników. Każdy z nich musi opanować dobrze przynajmniej jeden zakres zagadnień, aby Pracownia mogła skutecznie pełnić funkcje nie tylko usługowe, ale także instrukcyjne i organizacyjne na rzecz środowiska. Nie możemy jeszcze mówić o tematyce indywidualnych prac badawczych, ponieważ obecny zespół Pracowni rozpoczął działalność w 1972 r. W stanie zaawansowanym są jedynie badania dotyczące użytkowania informacji naukowej przez doktorantów Krakowa. Następne przedsięwzięcia badawcze pracowników Pracowni będą także ukierunkowane na potrzeby i problemy rozwoju informacji naukowej w regionie. Takie same założenia ma powołany przy Pracowni zespół badawczy, złożony z pracowników bibliotek i ośrodków informacji, będący obecnie w stadium organizacji.

Rozwój badań w zakresie informacji naukowej jest postulowany nie tylko przez Ośrodek Dokumentacji i Informacji Naukowej PAN.

Konieczność prowadzenia takich badań widzą także władze terenowe i działająca od roku Krakowska Rada Nauki i Techniki - międzyresortowy porozumiewawczy organ koordynacyjny rozwoju nauki w regionie. Plany naukowe i usługowe Pracowni będą układane zgodnie z planami i potrzebami całego środowiska krakowskiego, i oczywiście zgodnie z zadaniami ODiIN PAN. Nowo powstające pracownie regionalne ODiIN PAN w Lublinie i Poznaniu (w przyszłości w innych większych ośrodkach naukowych) także będą uprawiać działalność badawczą obok szkoleniowej i usługowej w zakresie informacji dla swoich regionów.

Koniecznością w tym układzie staje się więc wyspecjalizowanie nie tylko poszczególnych pracowników, ale także i każdej pracowni terenowej. Dlatego też o planach badawczych krakowskiej Pracowni zadecyduje ostatecznie najbliższy okres koordynacji poziomej i pionowej.

W pewnej opozycji do planowo rozwijanych form pracy (choć nie w sprzeczności z charakterem Pracowni) stawały różnorodne a pilne prace zlecone przez dyrekcję ODiIN lub współpracujące instytucje. Były to prace przygotowawcze do ustawy o informacji naukowej, a także do projektów rozwoju ogólnokrajowej sieci informacyjnej. Na wniosek Biura Wydawnictw i Bibliotek PAN Pracownia brała udział w zestawieniu listy potrzeb bibliotek PAN w zakresie wyposażenia technicznego. Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich - Oddział w Krakowie, Biblioteka Jagiellońska, Biblioteka PAN w Krakowie zalecały Pracowni przygotowanie odczytów na tematy związane z problemami informacji naukowej w regionie. Pracownicy Pracowni prowadzili kilkakrotnie wykłady z zakresu kartotek obrzeźnie perforowanych na ogólnopolskich kursach organizowanych przez ODiIN PAN. Zapotrzebowanie na działalność odczytową wzrasta, a także pojawiają się nowe oferty współpracy ciągłej w zakresie doskonalenia metod pracy informacyjnej, zgłaszane przez różne instytucje naukowe, ostatnio np. przez Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Utrzymanie tych więzi z regionem jest sprawą pierwszorzędnej wagi, której w przyszłych planach poświęcimy sporo miejsca. Plany działalności Pracowni w obecnie zmienionym, korzystniejszym układzie (5-osobowa obsada Pracowni, uzyskanie pierwszego samodzielnego lokalu) ulegają znacznemu rozbudowaniu, ale zostaną opublikowane dopiero po uzyska-

niu ostatecznej akceptacji, zarówno ze strony dyrekcji ODiIN PAN jak i współpracujących z nim instytucji regionalnych.

Zofia Skwarnicka

V MIĘDZYNARODOWA NARADA EKSPERTÓW KRAJÓW SOCJALISTYCZNYCH
W DZIEDZINIE NAUKOWEJ INFORMACJI MEDYCZNEJ

W dniach 25-29 czerwca 1972 r. odbyła się w Warszawie kolejna narada ekspertów krajów socjalistycznych w dziedzinie naukowej informacji medycznej. Udział w niej wzięło 20 osób, przedstawiciele ministerstw zdrowia i ośrodków dokumentacji medycznej z Bułgarii, Czechosłowacji, Kuby, NRD, Polski, Węgier, Związku Radzieckiego i Jugosławii. Gospodarzami narady byli przedstawiciele Głównej Biblioteki Lekarskiej: prof. dr Feliks Widy-Wirski, mgr Wiktor Śnieguoki, mgr Wiesława Tylman-Gądek i doc.dr Leszek Namysłowski.

W toku obrad wygłoszono następujące referaty:

1. Sprawozdanie z realizacji uchwał IV Międzynarodowej Narady Ekspertów, która odbyła się w Berlinie w dniach 25-27 maja 1972 r.

2. Główne zasady budowy i działalności zautomatyzowanego systemu naukowej informacji medycznej WNIIMI (Wszzechzwiązkowy Naukowobadawczy Instytut Medycznej i Medykotechnicznej Informacji) i niektóre zagadnienia współpracy krajów socjalistycznych w dziedzinie usług informacyjnych z zastosowaniem komputerów.

3. Organizacja i zastosowanie komputerów w naukowej informacji medycznej na Kubie.

4. Wpływ współczesnej technologii na podstawy tworzenia nowych pomieszczeń bibliotecznych i ośrodków naukowej informacji.

5. Rewizja i dalsze doskonalenie systemu UKD w dziedzinie nauk medycznych.

6. Zastosowanie mikrofilmów w naukowej informacji medycznej.

7. Podstawy organizacji zasobów informacji i wykorzystania zasobów bibliotecznych dla celów informacyjnych.

8. Organizacja i wykorzystanie zasobów informacji w naukowej informacji medycznej w Lotewskiej SRR.

Na Naradzie stwierdzono, że w ciągu ostatniego roku, po Naradzie Berlińskiej^{x)}, znacznie zacieśniły się kontakty instytutów i ośrodków informacji medycznej krajów socjalistycznych.

Zostały zawarte dwustronne umowy z Wszechzwiązkowym Naukowobadawczym Instytutem Medycznej i Medykotechnicznej Informacji (WNIIMI) w Moskwie przez instytuty i ośrodki informacji medycznej Kuby i NRD. Przedstawiciele krajów socjalistycznych (Kuby, NRD, Polski i Bułgarii) zapoznali się z działalnością Wszechzwiązkowego Naukowobadawczego Instytutu Medycznej i Medykotechnicznej Informacji, uzyskali materiały szkoleniowe i metodyczne. Przedstawiciele Kuby i Bułgarii poznali również działalność republikańskich ośrodków informacji Łotwy i Uzbekistanu.

Zacieśniły się dwustronne kontakty w zakresie wymiany materiałów między WNIIMI a Węgrami, Rumunią i Czechosłowacją. Nawiązano kontakty naukowe z Mongolską Republiką Ludową. Ośrodek koordynujący WNIIMI przesyłał do Wietnamu wszystkie swoje publikacje z zakresu informacji.

Zostały zaawansowane prace w zakresie wykorzystania komputerów do przygotowania, gromadzenia, wyszukiwania i wydawania naukowej informacji medycznej. WNIIMI przygotował też sposoby wprowadzenia w pamięć komputera informacji bibliograficznej z krajów socjalistycznych.

Natomiast nie zostały sfinalizowane konkretne postanowienia Narady Berlińskiej dotyczące:

- a) opracowania tezaurusu medycznego,
- b) opracowania wykazu czasopism medycznych krajów socjalistycznych,
- c) opracowania wykazu instytutów i ośrodków naukowej informacji medycznej krajów socjalistycznych,
- d) opracowania podręcznika dotyczącego przygotowania i podwyższania kwalifikacji pracowników informacji w krajach socjalistycznych.

x) Por. Adynowski T.: Narada ekspertów krajów socjalistycznych w dziedzinie naukowej informacji medycznej. "Biuletyn Głównej Biblioteki Medycznej" R. XX:1971 nr 9, s. 529-531.

W wyniku V Narady uchwalamo:

- wydać wykaz czasopism medycznych krajów socjalistycznych do 1 XII 1972 r.,
- wydać wykaz instytutów i ośrodków informacji naukowej medycznej krajów socjalistycznych w nakładzie 500 egzemplarzy - do końca 1972 r.,
- rozesłać podręcznik dotyczący naukowych planów i programów w dziedzinie naukowej informacji medycznej - do 31 VIII 1972 r.,
- dopracować tezaurus medyczny,
- zorganizować komisję do opracowania i wprowadzenia w pamięć komputera materiałów informacyjnych.

Zaproponowano 4 możliwe formy współpracy krajów socjalistycznych w zakresie skomputerowanej informacji medycznej, zależnie od warunków i stopnia rozwoju ich bazy technicznej.

Postanowiono zalecić ministrom zdrowia krajów socjalistycznych rozpatrzenie możliwości stworzenia jednego skomputeryzowanego systemu informacji medycznej, a ośrodkowi koordynującemu - opracowanie jednej metodyki mikrofilmowania w pracach bibliotecznych i dokumentacyjnych.

Ponadto postanowiono:

- dążyć do organizowania corocznych sympozjów specjalistów w zakresie wąskich zagadnień naukowej informacji medycznej (pracowników bibliotek, ośrodków informacji, specjalistów-elektroników, programistów itp.),
- kontynuować prace nad badaniem i zastosowaniem UKD w bibliotekach medycznych,
- rozwijać nadal współpracę ośrodków informacji naukowej krajów socjalistycznych,
- następną naradę zorganizować w Pradze.

Materiały z Narady zostały wydane staraniem Głównej Biblioteki Lekarskiej w nakładzie 50 egzemplarzy, w języku rosyjskim.

T.O.

"PRACA MEDYCZNEGO OŚRODKA INFORMACJI NAUKOWEJ"

W dniach 4-6 grudnia 1972 roku odbyło się w Warszawie kolejne seminarium zorganizowane przez Zakład Informacji Naukowej Centrum Medycznego Kształcenia Podyplomowego pt. Praca medycznego ośrodka informacji naukowej. Udział w seminarium wzięło ponad 20 osób zgłoszonych z terenu całej Polski. Część z nich była stałymi uczestnikami kursów Zakładu Informacji Naukowej CMKP, część zaś po raz pierwszy wzięła w nich udział. Wśród obecnych byli lekarze i przedstawiciele innych zawodów zatrudnieni w placówkach medycznych, interesujący się informacją medyczną.

Zajęcia odbywały się w Domu Nauki i w Głównej Bibliotece Lekarskiej w Warszawie. Kurs obejmował następujące prelekcje i demonstracje:

1. Cele i zadania medycznego ośrodka informacji naukowej (dr A. Leligdowicz).
2. Metody pracy i doświadczenia Zakładu Informacji Naukowej (mgr J. Grochowiak).
3. Badania potrzeb użytkowników informacji naukowej (dr A. Dobra).
4. Informacja naukowa w Bibliotece Akademii Medycznej we Wrocławiu - (dr L. Barg).
5. Organizacja ośrodka informacji technicznej i ekonomicznej na przykładzie OITE Biura Planowania Rozwoju Warszawy (mgr K. Sosnowska).
6. Dostarczanie informacji naukowej lekarzom praktykom (dr T. Adynowski).
7. Założenia i realizacje naukowej informacji medycznej w skali międzynarodowej i krajowej (prof. dr F. Widy-Wirski).
8. Struktura organizacyjna Głównej Biblioteki Lekarskiej jako centralnej biblioteki specjalizowanej i centrum naukowej informacji medycznej (mgr W. Śniegucki).
9. Udostępnianie, katalog i informacja zamiejscowa (mgr Z. Domańska).
10. Polska bibliografia lekarska, Słownik haseł - założenia metodyczne i realizacja (mgr L. Ryll).

11. Demonstracja środków technicznych w zakresie mechanizacji i automatyzacji pracy bibliotecznej i informacyjnej (K.Orlińska).
12. O niektórych zastosowaniach automatyzacji dla potrzeb informacji naukowej (doc. Z.Majewski).
13. Metody małej informatyki (S.Zadrożny).
14. Przegląd wybranych technik reprograficznych w zastosowaniu dla dokumentacji i informacji naukowej (inż. Z.Klawender).
15. Film pt. "Nowoczesne środki kopiowania i powielania".

Referenci i dyskutanci podkreślali doniosłość znajomości potrzeb użytkowników dla większej efektywności pracy ośrodka. Stwierdzali konieczność powstawania wysoko specjalizowanych ośrodków informacji wychodząc z założenia, że ośrodek nie specjalizowany nie będzie tak zorientowany w piśmiennictwie jak naukowiec-specjalista, a zatem nie będzie mógł spełnić swojego zadania. Sprowadzili to do hasła "bez specjalizacji nie ma informacji". Duże zainteresowanie wzbudziły prace Głównej Biblioteki Lekarskiej nad nową wersją słownika haseł z dziedziny medycyny i nauk pokrewnych; poruszano sprawę oparcia się w klasyfikacji na terminologii łacińskiej lub angielskiej. Lekarzy praktyków interesowała sprawa zunifikowania historii ochrób w skali ogólnokrajowej i stworzenia centralnego systemu dokumentacji medycznej, zawierającego oprócz danych literaturowych również informację statystyczną i faktograficzną oraz informację o działalności placówek medycznych.

Duże uznanie wzbudziła działalność i wyposażenie pracowni reprograficznej Głównej Biblioteki Lekarskiej (Rank-Xerox, Optima i in.), zastanawiało natomiast zróżnicowanie opłat za usługi kserograficzne w skali krajowej. W dyskusji nt. mechanizacji prac informacyjnych uznano niezbędność równoległego stosowania dużej i małej mechanizacji, gdyż każda z nich spełnia odmienne zadania dla różnych użytkowników. Dyskutowano również sprawę szkolenia i finansowania pracowników informacji oraz reprografii.

